

Työttömän muuttuva toimijuus
Kriittinen diskurssianalyysi aktiivimallia ja perustulokeilua käsittelevistä
mielipidekirjoituksista

Elina Nykänen
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden laitos
Itä-Suomen yliopisto
Huhtikuu 2021

Itä-Suomen yliopisto

Tiedekunta Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden	Laitos Yhteiskuntatieteiden laitos
Tekijä Elina Nykänen	
Työn nimi Työttömän muuttuva toimijuus Kriittinen diskurssianalyysi aktiivimallia ja perustulokokeilua käsittelevistä mielipidekirjoituksista	
Oppiaine Yhteiskuntapolitiikka	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Tutkielman ohjaaja Professori Eeva Jokinen	
Aika Huhtikuu 2021	Sivumäärä 77 sivua ja yksi liite (11 sivua)
<p>Tiivistelmä</p> <p>Työttömyydestä käytävä keskustelu vaikuttaa julkisuudessa rajoittuvan kahteen näkökulmaan: työtön nähdään joko autettavana, holhottavana sosiaaliturvan kohteena tai vaihtoehtoisesti vapaamatkustajana, joka välttelee töitä voidakseen elää sosiaaliuilla. Julkisessa keskustelussa työttömät kuitenkin pääsevät vain harvoin itse ääneen, sillä keskustelua hallitsevat poliitikot, toimittajat ja asiantuntijat.</p> <p>Tämän tutkielman tarkoitus on selvittää, minkälaista julkista keskustelua työttömyydestä ja työttömän toimijuudesta on käyty aktiivimallin ja perustulokokeilun tiimoilta. Tutkimusaineisto koostuu 96:sta mielipidekirjoituksesta, jotka on julkaistu vuosina 2016-2019. Menetelmänä tutkielmassa käytetään kriittistä diskurssianalyysiä, joka perustuu käsitykseen todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta. Teoreettisena viitekehysenä toimii Foucault'n käsitys toimijoiden välisessä vuorovaikutuksessa rakentuvasta vallasta, hallinnasta ja hallinnallisuudesta, joiden kautta myös diskurssien välisiä ja sisäisiä valtakamppailuja tarkastellaan. Tutkielmassa selvitetään, minkälaisia työttömyysdiskursseja julkisessa keskustelussa rakentuu, ja kuinka työttömän toimijuutta tuotetaan. Käsitys jälkikapitalistisesta, subjektivoituneesta tietoyhteiskunnasta ja aktiivisesta yksilötoimijuudesta kehystävät analyysiä.</p> <p>Aineistosta eriteltiin kolme subjektipositiokategoriaa: oman onnensa seppä, olosuhteiden uhri ja järjestelmän hyväksikäyttäjä. Näitä subjektipositiokategorioita tuottavien diskurssien lisäksi aineistosta eriteltiin kolme apudiskurssia: poliittinen diskurssi, muutosdiskurssi ja toiseuttava diskurssi. Tutkielmassa havaittiin, että hegemoninen tapa puhua työttömyydestä siirtää vastuun työttömyyteen johtaneista syistä pitkälti yksilön vastuulle, mutta myös tuottaa uusintaa käsitystä, että työmarkkinat ovat muuttuneet merkittävästi, eikä nykyinen sosiaaliturvajärjestelmä vastaa enää sen tarpeisiin. Työn puutteen havaittiin myös vaikuttavan merkittävästi työttömän toimijuuteen.</p>	
Asiasanat työttömyys, aktivointipolitiikka, perustulo, toimijuus, kriittinen diskurssianalyysi	
Säilytyspaikka	Itä-Suomen yliopiston kirjasto
Muita tietoja	

University of Eastern Finland

Faculty Faculty of Social Sciences and Business Studies	Department Department of Social Sciences
Author Elina Nykänen	
Title Changing human agency of an unemployed Critical discourse analysis of opinion pieces on activation model and basic income experiment	
Academic subject Social and public policy	Level Master's thesis
Supervisor Professor Eeva Jokinen	
Date April 2021	Number of pages 77 pages and one appendix (11 pages)
<p>Abstract</p> <p>The debate on unemployment in public seems to be limited to two perspectives: the unemployed is seen either as a needy social security object who needs patronizing or, alternatively, as a free traveller who avoids work in order to live on social benefits. In public debate, however, the unemployed rarely get their voices heard, and the debate is dominated by politicians, journalists and experts.</p> <p>The purpose of this thesis is to find out what kind of public debate about unemployment and the agency of the unemployed has taken place concerning the activation model and the basic income experiment. The research data consists of 96 opinion pieces published in Finnish newspapers in 2016-2019. As a method, the thesis uses critical discourse analysis based on the notion of the social construction of reality. The theoretical approach is Michel Foucault's conception of the power. Power, governance and governmentality are built in interaction between actors, through which the power struggles between and within discourses are also examined. The thesis examines what kind of unemployment discourses are constructed in the public debate, and how human agency of the unemployed is produced. The notion of post-capitalist, subjectivised information society and active individual empowerment frameworks the analysis.</p> <p>Three subject position categories were identified from the data: the self-made person, the victim of the circumstances, and the system exploiter. In addition to the discourses that construct these subject positions, three auxiliary discourses were interpreted from the data: political discourse, change discourse, and differentiating discourse. The study found that the hegemonic way of talking about unemployment shifts responsibility for the causes of unemployment to the individual, but also notes that labour market has changed remarkably, and current social welfare system is not able to respond to its needs. The lack of employment was discovered to have a significant effect on the agency of the unemployed.</p>	
Keywords unemployment, activation policy, basic income, human agency, critical discourse analysis	
Archive location	University of Eastern Finland Library
Additional information	

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 TYÖTTÖMYYS ILMIÖNÄ JA TUTKIMUSKOHTENA	5
2.1 <i>Aktivointipolitiikasta perustulomalliin</i>	5
2.1.1. Aktiivimallin tausta	7
2.1.2. Perustulo vaihtoehtona vastikkeelliselle sosiaaliturvalle	9
2.2 <i>Työttömyydestä käyty julkinen keskustelu</i>	11
3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS	15
3.1 <i>Valta ja hallinnallisuus</i>	15
3.2 <i>Toimijuuden ulottuvuudet</i>	18
3.2.1 Toimijuuden rajoitteet	18
3.3 <i>Aktiivinen yksilötoimija ja uusi työ</i>	21
3.2.1 Uusi työ ja uusi työntekijä.....	21
3.3.2 Valtion ja kansalaisen kumppanuus.....	22
4 TUTKIMUSASETELMA, AINEISTO JA MENETELMÄ	25
4.1 <i>Yleiskuvaus aineistosta</i>	26
4.2 <i>Kriittinen diskurssianalyysi</i>	28
4.3 <i>Analyysin vaiheet</i>	32
5 TYÖTTÖMYYSDISKURSSIT SUBJEKTIPOSITION TUOTTAJINA	36
5.1 <i>Oman onnensa seppä</i>	38
5.2 <i>Olosuhteiden uhri</i>	44
5.3 <i>Järjestelmän hyväksikäyttäjä</i>	48
5.4 <i>Avustavat diskurssit subjektipositioiden taustalla</i>	54
5.4.1 Poliittinen diskurssi.....	55
5.4.2 Muutosdiskurssi	57
5.4.3 Toiseuttava diskurssi.....	57
6 TYÖN MERKITYKSET	60
6.1 <i>Työ aktiivisen toimijuuden mahdollistajana</i>	60
6.2 <i>Toiminnallisessa loukussa</i>	61
6.3 <i>Keskustelut hegemonisen diskurssin ulkopuolella</i>	63
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	67
LÄHTEET	72
LIITTEET	78

1 JOHDANTO

Työvoimatutkimuksen mukaan Suomessa oli jopa 220 000 työtöntä vuoden 2021 helmikuussa (SVT, Työvoimatutkimus). Työn asema suomalaisessa yhteiskunnassa on paitsi henkilökohtaisen toimeentulon lähde ja hyvinvointivaltion mahdollistaja, myös keskeinen osa minuutta ja identiteettiä. Koska työn merkitys yksilön elämänkululle on varsin keskeinen, on myös työttömyys merkittävä elämänkulkua määrittävä tekijä. Joillekin työttömyys on vain ohimenevä vaihe, mutta toisille työttömyys pitkittyy, ja yhdessä muiden kasautuvien tekijöiden kautta voi johtaa pitkäaikaiseen huono-osaisuuteen ja köyhyyteen. Huono-osaisuus on edelleen tietynlainen stigma, eli ominaisuus, joka koetaan häpeälliseksi, ulossulkeväksi ja koko yksilöä leimaavaksi (Laihiala 2018, 34). Myös työttömyyttä itsessään voidaan tarkastella stigmatisoituna, vaikka se olisi lyhytaikaista eikä johtaisi huono-osaisuuteen. Työttömyydestä käyty julkinen keskustelu vaikuttaa ihmisten asenteisiin ja yleiseen käsitykseen työttömyydestä, minkä vuoksi sen tutkiminen on tärkeää.

Työllisyyspolitiikka muuttui 1990-luvun laman jälkeen, kun lamaa edeltävää hyvinvointivaltion mallia haastoi niin jälkiteollisen tietoyhteiskunnan rakentuminen, laman aiheuttama massatyöttömyys ja sen jälkeinen reformi kohti kilpailukykyä korostavaa työpolitiikkaa (Hiilamo 2014, 82, Julkunen 2001, 13-15). Työllisyyttä ja Suomen talouden kilpailukykyä on pyritty parantamaan viime vuosikymmeninä monin eri keinoin. Vuosina 2016-2018 Juha Sipilän toimiessa pääministerinä valtioneuvosto hyväksyi kaksi toisistaan merkittävästi poikkeavaa työllistämistoimea: ”aktiivimallin” nimellä kulkeneen työttömyysturvalain uudistuksen, jossa tuensaannin vastikkeellisuutta kiristettiin merkittävästi, sekä Suomen historian ensimmäisen perustulokokeilun, jossa tarkasteltiin vastikkeettoman perustulon vaikutuksia työllistymiseen ja tuensaajien hyvinvointiin.

Aktiivimallilla tarkoitetaan, että työttömän on osoitettava aktiivisuutta osallistumalla TE-palvelujen kanssa sovittuihin työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin viitenä päivänä, ansaittava yritystoiminnassa yhteensä vähintään 23 prosenttia yrittäjän työssäolohtoon vaaditusta kuukausiansiosta tai tehtävä palkkatyötä 18 tuntia 65 työttömyysturvan maksupäivää kestävä tarkastelujakson aikana. Mikäli työtön ei osoita aktiivisuutta, tulee hänen työttömyysetuutensa pienentymään 4,65% seuraavan tarkastelujakson ajaksi. (TE-palvelut 2018.) Tämän tutkielman julkaisuhetkellä aktiivimalli on purettu, sillä sen

työllistämisaikutuksia ei kyetty osoittamaan, ja malli koettiin epäoikeudenmukaisena (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2019).

Perustulokokeilussa maksetaan kokeiluun valituille 2000:lle ihmiselle kuukausittain 560 euron suuruinen vastikkeeton summa, johon mahdollinen työllistyminen tai muista lähteistä tulevat tulot eivät vaikuta. Kokeilu toteutettiin ajalla 1.1.2017-31.12.2018. (Perustulokokeilun tavoitteet ja toteutus 2018.)

Molemmilla työllisyystoimenpiteillä pyrittiin sosiaaliturvan uudistamiseen siten, että työllisyys kasvaisi. Aktiivimalli edustaa vastikkeellista sosiaaliturvaa, jonka perustana on tuensaajan velvollisuus osoittaa edistäneensä omaa työllistymistään saadakseen etuutta. Perustulon taustalla on puolestaan ajatus sosiaaliturvan vastikkeettomuudesta, eli perustuloa maksettaisiin kaikille riippumatta siitä, ovatko tuensaajat osallistuneet työllistämistoimiin tai muuten osoittaneet aktiivisuuttaan työhaussa. Perustulomalleja on esitetty vuosien varrella useita erilaisia perustuen esimerkiksi negatiiviseen tuloverotukseen tai universaaliin malliin (kts. esim. Perkiö 2016a), ja joissakin malleissa perustulon saamiseen liittyy ehtoja, kuten Suomen perustulokokeilussa työttömänä työnhakijana oleminen.

Tässä pro gradu –tutkielmassa tarkastelen, kuinka työttömyydestä puhutaan julkisessa keskustelussa, jota on käyty aktiivimallin ja perustulokokeilun valmisteluun, toimeenpanoon ja tuloksiin liittyen. Tutkimusaineistona käytän sanomalehtien mielipidepalstoilta kerättyjä mielipidekirjoituksia, joista analysoin, minkälaisia diskursseja, eli tapoja puhua, keskustelut rakentavat, ja kuinka työttömän toimijuus näissä diskursseissa rakentuu. Koska nämä työllistämistoimet eroavat toisistaan perustavanlaatuisesti, on mielenkiintoista tarkastella, eroavatko niiden ympärillä käydyt kansalaiskeskustelut. Sekä aktiivimallilla, että perustulolla voidaan kuitenkin katsoa olevan sama tavoite: saada useampi työtön työnhakija kiinni työelämään, ja näin edistää sekä yhteiskunnallista, että työnhakijoiden henkilökohtaista hyvinvointia.

Työttömyys on keskeinen tekijä huono-osaisuuden kasautumisessa, ja sen ympärillä käytävän julkisen keskustelun tieteellinen tarkastelu on relevanttia, sillä julkinen keskustelu on merkittävä tekijä esimerkiksi köyhyyteen liittyvän häpeän synnyssä (Laihiala 2018, 36). Työttömyys itsessään aiheuttaa usein häpeän tunnetta, ja kokemusta siitä, ettei ole yhtä arvokas yhteiskunnan jäsen kuin työssäkäyvät (Hult, Saaranen & Pietilä 2016, 112). Työttömyys,

köyhyys ja huono-osaisuus kasautuvat usein samoille ihmisille ja vaikuttavat toisiinsa, joten työstä, työttömyydestä ja työttömyysturvasta käytävä kansalaiskeskustelu ja niitä käsittelevä uutisointi ovat keskeisessä roolissa näitä toisiinsa kietoutuvia ilmiöitä tarkasteltaessa. Tieteellisen tutkimuksen perusteella syntyvä tieto yhteiskunnan ilmiöistä on myös osa poliittisen päätöksenteon prosessia, joten tutkittu tieto voi mahdollisesti edistää hyvinvointia lisäävää sosiaaliturvapolitiikkaa tulevaisuudessa.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää, minkälaisia diskursseja toisistaan merkittävästi poikkeavat poliittiset keinot työllisyyden nostamiseksi ovat rakentaneet julkisessa keskustelussa. Koska työhön ja työttömyyteen liittyy vahvoja arvolatauksia ja asenteita suomalaisessa yhteiskunnassa, on kiinnostavaa selvittää, kuinka työttömän toimijuutta tuotetaan, ja minkälaisiin positioihin työtön asemoidaan työttömyysturvan tai perustulon saajana. Tutkielmani analyysia ohjaa toimijuuden käsite, jonka kautta voidaan käsitteellistää työttömän tai muuten työmarkkinoiden ulkopuolella olevan henkilön osallistumista, toimimista, osaamista, kykenemistä, haluamista ja tarvitsemista yhteiskunnan muiden toimijoiden, kuten instituutioiden ja työmarkkinoiden rajaamassa toimintakentässä. Analyysissäni tarkastelen, minkälaiset diskurssiiviset tekijät mahdollistavat tai rajoittavat työttömän toimijuutta.

Menetelmänä tässä tutkielmassa käytän kriittistä diskurssianalyysiä. Tämän teoreettismetodologisen tradition mukaan todellisuus on sosiaalisissa suhteissa rakentunutta, ja kielenkäytön kautta uusinnetaan sosiaalisesti jaettuja merkityssuhteita. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016.) Tässä tutkielmassa sosiaalisesti rakentunut todellisuus ymmärretään siten, että julkinen keskustelu ei ole vain asioiden nykytilan sanoittamista, vaan keskustelussa konstruoidaan todellisuutta. Diskurssin muodostumiseen vaikuttaa keskustelun sävy, eli miten työttömistä ja työttömyydestä puhutaan, sekä sisältö, eli mitä keskustelunaiheita nostetaan esiin ja mitä keskustelussa painotetaan. Tutkielmassani tarkastelemani julkinen keskustelu ei vain kerro, minkälaisia käsityksiä keskustelijoilla on, vaan omalta osaltaan myös uusintaa, kyseenalaistaa, vahvistaa ja vastustaa keskustelussa rakentuvia käsityksiä.

Teoreettisen viitekehyksen ohjatessa analyysiä tuon esille, minkälaisia tapoja keskustelussa on käsitteellistää työttömän toimijuutta, sekä pohdin, minkälaiset diskurssiiviset käytännöt rakentavat näitä käsityksiä. Tarkoituksena on myös tehdä näkyväksi, minkälaista todellisuutta kirjoitukset konstruoivat suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ja osana julkista keskustelua.

Seuraavassa luvussa esittelen työttömyyttä ja työttömyysturvaa käsittelevää aiempaa tutkimusta, sekä aktivointipolitiikan ja perustulokeskustelun keskeisimpiä piirteitä. Esittelen, kuinka oma tutkielmani keskustelee aiemman tutkimuksen kanssa ja mitä uutta se aiheen tutkimukselle voi antaa.

2 TYÖTTÖMYYS ILMIÖNÄ JA TUTKIMUSKOHTENA

Tässä luvussa esittelen keskeisimpiä tutkimussuuntauksia, joilla työttömyyttä on tutkittu yhteiskuntapoliittisena ilmiönä ja sosiaalipoliittisin keinoin ratkottavana poliittisena ongelmana suomalaisen yhteiskunnan viitekehyksessä. Tutkielmassani käsiteltäviä teemoja on tutkittu paljon viime vuosina ja niin työttömyysdiskursseja, kokemuksia aktiivimallista kuin toimijuuden eri näkökulmia käsitteleviä opinnäytteitä on tehty myös runsaasti. Runsaas aikaisempi tutkimus helpottaa tutkielmani tulosten sijoittamista työttömyysturvan, aktivointipolitiikan ja diskurssien tutkimuksen kentälle, johon tutkielmani vertaileva asetelma perustulon ja aktiivimallin välillä tuo myös uutta näkökulmaa.

Ensimmäisissä alaluvuissa kuvailen työttömyyttä yhteiskunnallisena ilmiönä, sekä miten ja miksi työllisyyttä yritetään poliittisin keinoin nostaa. Esittelen myös aktivointipolitiikan taustoja ja perustulomallien historiaa nykyhetkeen asti. Toisessa alaluvussa käsittelen työttömyyden diskurssien aiempaa tutkimusta: miten työttömiin liittyvää keskustelua ja käsityksiä on tutkittu, kuinka ansaitsevuus nousee esiin sosiaalipoliittisissa kysymyksissä, ja minkälaisia syitä ja selityksiä työttömyydelle on aiemmassa tutkimuksessa löydetty.

2.1 Aktivointipolitiikasta perustulomalliin

Tässä alaluvussa kuvailen aiempaa tutkimusta koskien työttömyyden vähentämistä sosiaalipolitiikan keinoin. Tarkastelen työttömyyden suhdetta muihin yhteiskuntapolitiikan ilmiöihin, ja kuvailen, minkälaisia syitä annetaan sille, että työllisyysastetta ylipäättään pyritään nostamaan hallituskausi toisensa perään. Esittelen Sipilän hallituksen aktiivimallin taustalla olevan aktivointipolitiikan historiaa, sekä keskeisimpiä perustulomalleja ja siihen liittyvää keskustelua.

Työllisyysasteen kohottaminen on poliittinen tavoite, jolla pyritään turvaamaan hyvinvointivaltion ja nykyisen sosiaaliturvajärjestelmän jatkuvuus. Hyvinvointivaltion perustana ovat työssäkäyvät kansalaiset, ja väestön ikärakenteen muutos ja tuotannon kilpailukyvyyn heikentyminen voivat uhata turvajärjestelmän kestävyyttä. (Hämäläinen 2013, 183; Karjalainen & Keskitalo 2013, 8.)

Täystyöllisyys on ollut ehkä tärkein poliittinen tavoite ennen 1990-luvun lamaa, jonka jälkeen tuottavuuden ja kilpailukyvyn parantaminen ovat hallinneet poliittista keskustelua (Hiilamo 2014, 82). Työllisyysasteen nostaminen liittyy myös viimeksi mainittuihin tavoitteisiin, joten sen voidaan katsoa kulkeneen tärkeänä tavoitteena näiden rinnalla. 2010-luvulla pitkittynyt työttömyys on alettu tunnistaa rakenteelliseksi työttömyydeksi, jota tulee ratkoa sosiaalipolitiikan keinoin (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7).

Täystyöllisyyden ihanne nähdään paitsi kansantaloudellisesti kannattavana, myös sosiaalipoliittisesta näkökulmasta toivottavana tilanteena. Mitä useampi kansalainen työskentelee, sitä enemmän tuloveroa kertyy valtion kassaan, ja toisaalta voidaan olettaa, että työstä saatava palkka riittää välttämättömien menojen jälkeen myös kuluttamiseen, mikä mahdollistaa riittävän ostovoiman ja sen myötä talouskasvun. Pitkäaikaistyöttömyyden lisäksi työmarkkinoiden ulkopuolella on lyhytaikaisesti osa väestöstä: osittain tai kokonaan työkyvyttömät, opiskelijat, vanhempainvapaalla olevat tai muuten kokoaikaisen palkkatyön ulkopuolella olevat yrittäjät, kevytyrittäjät, freelancerit ja muut epätyypillisissä työsuhteissa olevat ihmiset. Uudet työn muodot ja työmarkkinoiden muutos vaativat myös hyvinvointivaltion mukautumista huokoisiksi käyvien työmarkkinoiden muutoksiin (Karhio 2009, 20).

Työn muutoksen mukana myös työn merkitys on muuttunut aikojen saatossa: vielä sata vuotta sitten työn merkitys tyypisti toimeentulon mahdollistajaksi, mutta 1900-luvulla ihmisten elintason noustessa on työ saanut uusia merkityksiä, kuten arvon itsensä toteuttamisen ja moraalisen hygienian välineenä. Työn puuttuminen itsessään rapauttaa myös mahdollisuuksia osallistua työmarkkinoille, kun mahdollisuus ylläpitää työelämässä tarvittavia verkostoja ja taitoja puuttuu. (Hiilamo 2014, 82.)

Myös elämässä kaivattavat merkityksellisyyden, onnistumisen ja osaamisen tunteet on mahdollista saavuttaa sopivan työn kautta, mikä puolestaan voi lisätä kokonaishyvinvointia. Työn muotojen muuttuessa ja työelämän rakentuessa uudelleen ulottuu työn merkitys uusille alueille. Palkansaajamentaliteetin syrjäyttää yrittäjämentaliteetti, ja työn merkitystä voidaan määrittää vapauden ja itsenäisyyden kautta (Karhio 2009, 21; kts. myös Heinonen et al. 2004). Esittelen luvussa 3 tarkemmin, kuinka uusi työ ulottuu elämän eri osa-alueille ja muodostuu jopa yksilön persoonan määrittäjäksi.

2.1.1. Aktiivimallin tausta

Koska tutkielmani keskeisenä tutkimuskohteena on aktivointipolitiikan viimeisin lakiuudistus (”aktiivimalli”) sekä vaihtoehtoinen tapa lisätä työllisyyttä (”perustulokokeilu”), tarkastelen ensin lyhyesti aktivointipolitiikan tavoitteita ja historiaa suomalaisessa yhteiskunnassa.

Aktivoinnilla tässä kontekstissa tarkoitetaan, että saadakseen työttömyysetuutta työnhakijalla on velvollisuus toimia aktiivisesti edistääkseen työllistymistään esimerkiksi hakemalla aktiivisesti töitä ja osallistumalla työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin, kuten koulutukseen tai työharjoitteluun (Karjalainen & Keskitalo 2013, 9).

Aktivointipolitiikka on ollut sosiaaliturvauudistusten keskiössä koko 2000-luvun, ja sitä on tarjottu ratkaisuksi eri muodoissa niin huono-osaisuuden vähentämiseen kuin talouskasvun ja työllisyyden edistämiseen. (Saari & Behm 2017, 117-118.) Aktivointipolitiikan perimmäinen tarkoitus vaihtelee riippuen, mistä näkökulmasta ilmiötä tarkastellaan. Sen keskeinen tavoite esimerkiksi kansantaloudellisesta näkökulmasta on kiinnittää ihmisiä työmarkkinoille ja nostaa kokonaistyöllisyyttä siten, että sosiaaliturva pystytään pitämään nykyisellä tasolla, vaikka väestön ikääntyessä sosiaaliturvamenojen odotetaan kasvavan ja tuottavuuden ennustetaan laskevan (Hämäläinen 2013, 183).

Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta aktivointipolitiikan tarkoitus on ehkäistä syrjäytymistä (Karjalainen & Keskitalo 2013, 12; Välimaa 2011, 65–68), ja aktivointitoimet kohdistuvatkin ensisijaisesti usein vasta syrjäytymisvaarassa oleviin, esimerkiksi nuoriin ja vain lyhyitä aikoja työmarkkinoiden ulkopuolella oleviin (Karjalainen & Keskitalo 2013, 7-8). Saaren ja Behmin (2017, 207-208) mukaan aktivointipolitiikkaan liittyy myös moraalinen näkökulma: erityisesti talouden taantuman aikaan ihmiset suhtautuvat kriittisemmin sosiaaliturvan käyttäjiä kohtaan, ja moraalipaniikiksi kutsuttu ilmiö yleistyy erityisesti maksajiksi itsensä kokevan väestön sisällä. Tällä tarkoitetaan erityisesti työssäkäyvien asenteiden kiristymistä sosiaaliturvan varassa eläviä kohtaan, joiden sosiaaliturvan käyttö ja sen oikeutus joutuvat jatkuvasti tarkastelun alle. (Saari & Behm, 207-208.) Kiristämällä etuuden maksamisen ehtoja voidaankin tehdä sosiaaliturvan maksaminen sosiaalisesti hyväksyttävämmäksi, sillä aktivoitumisen voidaan ajatella oikeuttavan etuuden saamisen ja näin ollen puhdistavan työttömän moraalin.

Aktivointipolitiikkaa voidaan tarkastella aktiivisen sosiaalipolitiikan ja aktiivisen työvoimapolitiikan kautta (Julkunen 2013, 35-38; Saari & Behm 2017, 129), mutta keskityn tässä tutkielmassa tarkastelemaan aktiivisuutta työvoimapolitiikan näkökulmasta. Kuitenkin sosiaalipolitiikan näkökulma vaikuttaa myös aktiivisuuden muihin diskursseihin ja yleiseen, hegemoniseen käsitykseen kansalaisuuden aktiivisesta luonteesta. Esimerkiksi toimeentulotuki on muuttunut viimesijaisesta turvasta kohti vastikkeellista turvaa, jonka saajilta edellytetään yhtä lailla aktiivisuutta (Karjalainen & Raivio 2010, 113-118). Alangon ja Outisen (2016) mukaan aktivointipolitiikka luo dualisoitumista parantamalla helpommin työllistyvien kiinnittymistä työmarkkinoille, mutta heikentämällä heikoimmassa asemassa olevien, kuten pitkäaikaistyöttömien tai mielenterveysongelmaisten asemaa samalla leimaten heidät haluttomiksi tai kyvyttömiksi tekemään työtä. Hämäläisen (2013, 185) mukaan pitkäaikaistyöttömien vaikeus työllistyä johtuu muista syistä kuin haluttomuudesta tehdä työtä, sillä työttömyysturvan aktivoivilla uudistuksilla ei ole havaittu olevan vaikutusta pitkäaikaistyöttömien motivaatioon.

Aktivointipolitiikalla ei voida vastata kaikkien työttömien työllistämisen haasteisiin, sillä työkyky ja sen puute rajoittavat mahdollisuuksia osallistua työelämään, minkä vuoksi aktivointitoimien kohdistamista työkyvyttömiin ihmisiin voidaan pitää kohtuuttomana. Osittain työkykyinen työtön voi osallistua kuntoutukseen parantaakseen työkykyään, mutta järjestelmä on pirstaleinen ja osa kuntouttavasta toiminnasta, kuten kuntouttava työtoiminta ja työllisyysprojektit, ovat todellisuudessa aktivointitoimenpiteitä. (Saikku 2013, 127-129.)

Työllisyyspolitiikka nojaa siis vahvasti yksilön vastuuttamiseen omasta kehityksestään työmarkkinakelpoiseksi, sekä yksilön aktiivisuuden lisäämiseen kannustimien ja patistamisen kautta. Työmarkkinoiden ja rakenteiden uudistamisen kautta voitaisiin kuitenkin edistää useamman ryhmän osallistumista työmarkkinoille (Alaja & Suominen 2013, 104-107; Saikku 2013, 145). Kuitenkin esimerkiksi työmarkkinoiden joustavuuden lisääminen vaatisi kokonaisvaltaista työmarkkinauudistusta, johon esimerkiksi Hämäläinen (2013) ei usko Suomen olevan vielä valmis, vaan arvioi valvonnan ja tuen saannin ehtojen kiristyvän entisestään (Hämäläinen 2013, 186), mikä toteutuikin aktiivimallin myötä. Aktivointipolitiikan tutkiminen on kiinnostavaa, sillä Hämäläisen mukaan aktivoinnin vaikuttavuudesta kokonaistyöllisyyteen ei ole juurikaan näyttöä, ja yksilöiden vastuuttaminen aktivointitoimilla häivyttää näkyvistä työmarkkinoiden, alueellisten erojen ja vastaavien tekijöiden roolin työllistymisessä (emt, 184).

2.1.2. Perustulo vaihtoehtona vastikkeelliselle sosiaaliturvalle

Perustulolla tarkoitetaan kaikille yhteisön jäsenille, esimerkiksi maan kansalaisille, ilman tarveharkintaa maksettavaa tuloa. Erilaisia perustulomalleja on esitelty kansainvälisesti lukuisia, esimerkiksi vain työkäisille maksettava perustulo, Euroopan Unionille yhteinen perustulomalli tai työvelvoitteen sisältävä malli (Viitamäki 2019, 13-14). Van Parijsin (2004, 8) määritelmä perustulolle on ”tulo, joka maksetaan kaikille poliittisen yhteisön (political community) jäsenille henkilökohtaisesti ilman tarveharkintaa tai vaatimusta työn tekemisestä”, ja tätä tulkintaa käytän myös tutkielmassani. Van Parijsin määritelmässä termi ”political community” viittaa yhteisöön, joka toimii tietyn poliittisen järjestelmän viitekehyksessä, ja tässä tutkielmassa sillä tarkoitetaan lähtökohtaisesti valtiota, mutta Van Parijsin mukaan yhteisöllä voidaan tarkoittaa myös pienempiä tai suurempia poliittisia yhteisöjä, kuten osavaltioita tai Euroopan Unionia (Van Parijs 2004, 9). Yhteisön jäsenyyden määritelmä riippuu kontekstista ja lähtökohtana toimii yleensä kansalaisuus, mutta joissakin tapauksissa oikeus perustuloon voi syntyä myös vakituisen asumisen perusteella (Van Parijs 2004, 10). Tutkielmani kontekstissa perustuloa on mielekästä tarkastella nimenomaan valtion maksamana etuutena, johon oikeuttaa kansalaisuus tai vakituinen asuminen.

Perustulokeskustelua on käyty niin suomalaisessa viitekehyksessä jo 1970-luvulta lähtien, mutta poliittisen ja kansantaloudellisen tilanteen vaihdellessa myös keskustelu on vuorotellen kiihtynyt ja hiipunut, kunnes vuonna 2015 perustulokokeilu kirjattiin hallitusohjelmaan (Perkiö 2016a, 6-8). Perustulon keskeisimpien vaikutusten nähdään puhujasta riippuen liittyvän tuloerojen tasaamiseen, sukupuolten väliseen taloudelliseen tasa-arvoon, kannustinloukkujen aiheuttamien ongelmien lieventämiseen, hallinnollisen työn vähentämiseen sekä työmarkkinoiden joustavuuden lisäämiseen. (Perkiö 2016a, 16; Viitamäki 2019, 15.) Perkiö (emt.) nostaa esiin myös varhaisempien perustulomallien tavoitteet lisätä työmarkkinoiden ulkopuolisen työn ja muiden aktiviteettien sosiaalista hyväksyttävyyttä.

Perustuloa voidaankin tarkastella myös työn uusjaon mahdollistajana, tai korvauksena työmarkkinoiden ulkopuolella tehtävästä työstä, esimerkiksi hoivan, kulttuurin tai järjestötoiminnan parissa (Perkiö 2016b, 134). Työelämän muutos, pirstaloituminen pätkätyösuhteiksi ja toisaalta vaihtoehtoiset elämäntavat, kuten työmarkkinoiden ulkopuolella tehtävän työn osuuden kasvaminen, pakottavat kyseenalaistamaan palkkatyön merkitystä.

Pulkan (2018, 38-39) mukaan perustulo voisi mahdollistaa todellisen, tasa-arvoisen oikeuden työhön, jolla tarkoitetaan palkkatyön lisäksi muutakin (tuotannollista) toimintaa. Onkin kiinnostavaa pohtia, miten palkkatyön merkitys muuttuu, mikäli tulevaisuudessa ihmiset määrittävät itseään enemmän muiden arvojen kuin työn kautta, eikä tarjolla ole enää elämänmittaista työuraa samassa työpaikassa tai edes samalla alalla.

Van Parijs (2004) on samoilla linjoilla kuin Pulkka, sillä hänen mukaansa perustulon myötä kansalaiset saavat vapauden elää aidosti sellaista elämää, minkä he kokevat hyvänä ja tavoittelemisen arvoisena. Aktivoiva sosiaaliturva pitää työttömät aktiivisina, mutta perustulo mahdollistaisi motivoivan, kiinnostavan ja tyydyttävän työn hakemisen. (Van Parijs 2004, 17-18.) Koska merkityksellisen työn löytämisen ja henkilökohtaisesti merkityksellisten elämänvalintojen tekemisen mahdollistamisen voidaan arvioida lisäävän ihmisten subjektiivista hyvinvointia, on näidenkin näkökulmien tarkastelu sosiaaliturvapolitiikassa keskeistä.

Työmarkkinoiden muutos osana yhteiskunnallista kehitystä on saanut tutkijat pohtimaan erilaisia malleja järjestää sosiaaliturvaa ja tulonjakoa uusilla tavoilla. Perkiö (2020) kirjoittaa sosiaalisesta osingosta uutena varallisuuden jaon muotona. Sosiaalisella osingolla tarkoitetaan kaikille ilman tarveharkintaa maksettavaa etuutta, joka rahoitetaan yhteisistä resursseista (emt., 4). Perustuloakin voidaan tarkastella sosiaalisena osinkona ja sitä voidaan perustella kaikille poliittisen yhteisön jäsenille kuuluvana osana yhteisestä resurssista, mikä erottaa sen tarveharkinnan perusteella jaettavista tulonsiirroista (emt., 11).

Vuosien varrella perustulomalleja on esitetty useita erilaisia, mutta vasta Juha Sipilän pääministerikaudella hallitus teki aloitteen perustulon kannattavuuden selvittämiseksi ja alkoi valmistella perustulokokeilua. Kokeilu toteutettiin vuosina 2017-2018, ja sen käytännön toteutusta on arvosteltu laajasti sen pienen ja rajatun otannan vuoksi. Kokeilussa perustuloa maksettiin vain työttömille työnhakijoille, minkä vuoksi sen vaikutuksia esimerkiksi opiskelijoihin, työkyvyttömiin ja matalapalkkaisilla aloilla työskenteleviin ei voitu arvioida. Perustulon kiinnostavimmat mahdollisuudet liittyvät epätyypillisissä työsuhteissa olevien, osatyökyvyttömiä ja muiden väliinputoajien toimeentulon turvaamiseen, mikä jää tässä kokeilussa kokonaan ulkopuolelle.

2.2 Työttömyydestä käyty julkinen keskustelu

Työttömyydestä käytyä mielipidekirjoittelua on tutkittu melko vähän, mutta mediatutkimusta aiheesta on tehty jonkin verran (kts. esim. Julkunen 2001, Valtonen 2002). Mäkkylä ja Simanainen (2018) ovat kartoittaneet tutkielmassanikin tarkasteltavaa perustulokokeilua edeltävää ja sen aikana käytyä Twitter-keskustelua. He havaitsivat, että keskusteluun osallistuivat lähinnä aktiivisesti Twitterissä muutenkin keskustelevat asiantuntijat, poliitikot ja toimittajat. Suuren yleisön osallistuminen keskusteluun typistyi yksittäisiksi tviiteiksi. (Mäkkylä & Simanainen 2018, 22-23.) Työttömien osallistuminen julkiseen keskusteluun näyttää olevan melko vähäistä, eivätkä heidän näkemyksensä tule osaksi keskustelua. Kun keskustelua työttömyydestä käydään enimmäkseen ”ylhäältä päin”, eli työttömät ovat tarkastelun kohteena enemmän kuin aktiivisina osallistujina, tulevat myös valtasuhteet näkyviksi. Jos työttömät eivät ole tasavertaisesti osana keskustelua vaan enemmänkin ”kuriositeetteina”, oman viiteryhmänsä esimerkkeinä, vahvistuu työttömien marginalisoituminen (Valtonen 2002, 75). Tässä tutkielmassa kiinnitän huomiota myös keskustelun osallistujien puhujapositioneihin ja tarkastelen, miten ne vaikuttavat diskurssin rakentumiseen.

Julkisuudessa käyty keskustelu työttömyydestä vaikuttaa yleisiin käsityksiin työttömyyden syistä ja seurauksista. Nykykeskustelun mukaan työttömyyden syyt juontuvat yksilön valinnoista eivätkä ole työmarkkinoiden jäykkyyden aiheuttama luonnollinen osa järjestelmää. Yksilöiden kannustimiin ja kykyjen kehittämiseen keskittyvä työmarkkinapolitiikka on ongelmallista, sillä työttömyys johtuu yleisimmin siitä, että vapaita työpaikkoja ei yksinkertaisesti ole tarpeeksi. Työmarkkinoiden korjausliikkeiden sijaan vastuu työllistymisestä ja itsen kehittämiseksi työmarkkinoille mahdollisimman sopivaksi sysätään yksilön kontolle. (Alaja & Suominen 2013, 104-107.) Onkin kiinnostavaa, että samanaikaisesti työmarkkinoiden muutos tunnistetaan todelliseksi ilmiöksi ja työelämään kaivataan joustavuutta. Esittelen työelämän muutosta suhteessa aktiiviseen yksilötoimijuuteen myöhemmin luvussa 3.

Sosiaaliturvan näkökulmasta tutkielmassa tarkastelemani aktiivimalli vaikuttaa jatkavan tarkkailua kiristävää, valvontaa ja byrokratiaa lisäävää kehityssuuntaa, ja perustulokokeilu puolestaan vaikuttaisi olevan askel vapaampaan ja joustavampaan malliin, jossa kansalaisen aktivointi perustuisi taloudelliseen ja sosiaaliseen motivointiin ilman pakotteita ja sanktioita.

Työttömyydestä käydyn julkisen keskustelun kriittinen tarkastelu tekee näkyväksi hallinnan mekanismit, joilla ohjataan paitsi yksilön hallinnallistumista, eli ohjauksen muuttumista ylhäältä tulevasta vallankäytöstä yksilön sisällä tapahtuvaan itsensä kontrollointiin, myös poliittista keskustelua. On varsin ongelmallista poliittisen päätöksenteon kannalta, mikäli työttömyyskeskustelun hallitsevana diskurssina on sellainen diskurssi, johon sisältyy varsin epäluotettava, useilla tutkimuksilla kyseenalaistettu käsitys ilmiön luonteesta. Silvennoinen (2016) pohtiikin pääkirjoituksessaan, onko työttömien vastuuttaminen työttömyydestään tietoinen valinta, jolla poliittinen instituutio legitimoit työttömien asemaa heikentävää politiikkaa sekä työnantajien ja yrityspuolen etujen ajamista.

Työttömyydestä käytävän keskustelun diskursseja on tutkittu varsin vähän suomalaisessa kontekstissa, mutta joitakin opinnäytteitä aiheesta on tehty. Saramo (2019) on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan työttömyyttä käsitteleviä mediatekstejä ja tarkastellut niiden rakentamia diskursseja, joita löytyi seitsemän erilaista. Saramon mukaan mediateksteissä rakentuu tarina holhottavasta työttömästä, jonka oma kokemusmaailma jää näkymättömiin (Saramo 2019, 1-2). Lillqvistin (2010) korpusaineistoa hyödyntävässä pro gradu -tutkielmassa nousi esiin erityisesti viranomaistekstin valtakurssi, työttömyyden näkeminen työttömien omana syynä, sekä aktivoitumisen korostaminen. Näissä teksteissä aktiivisuus rinnastui viranomaisten tottelemiseen ja normien noudattamiseen. Lillqvist havaitsi kansalaisten kirjoittamien tekstien eroavan merkittävästi viranomaisten tuottamasta materiaalista sekä työttömien suorasanaisen arvostelun, että sen vastadiskurssin tuottamisen kautta. Vastadiskurssia tuotetaan korostamalla huono-osaisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia. (Lillqvist 2010, 77-80.) Tuunanen (2019) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan työttömistä käytyä keskustelua eduskuntakeskustelussa, ja hänen tutkielmansa tulosten mukaan eduskuntakeskustelussa muodostuva käsitys työttömistä on negatiivissävytteinen, ja työttömien kontrolloinnin tarve korostuu.

Tavat käsitellä työttömyyttä ja siihen liittyviä ilmiöitä vaikuttavat tyypistyvän kahteen keskeiseen teemaan: työttömyyden ja työmarkkinapolitiikan kansantaloudelliseen tarkasteluun, ja huono-osaisuuden ja köyhyyden tutkimukseen, jossa työttömyys kulkee lähes poikkeuksetta osana huono-osaisuuden rakentumista. Kansalaisten asenteita sosiaaliturvan saajiin on tutkittu ansaitsevuuden näkökulmasta (Kallio et al. 2020), sekä keskustelupalstoilla huono-osaisuuden eri ulottuvuuksista käytyä Internet-keskustelua analysoimalla (Saari et al. 2017, myös Laihiala & Ohisalo 2017).

Osallisuuden ja kansalaisuuden käsitteiden avulla voidaan jäsentää myös työttömyys- ja syrjäytymiskeskustelua. Maarit Mäkinen (2009) on tunnistanut kolme globaalin tietoyhteiskunnan kansalaisuuden muotoa, joiden avulla voi käsitteellistää kansalaisen suhdetta tietoyhteiskuntaan. Julkishallinnon retoriikka esittää kansalaisen passiivisena alamaisena, jolla ei ole kykyä selviytyä ilman auktoriteettien apua. Markkinatalouden retoriikka määrittelee kansalaisen erityisesti kuluttamisen kautta, mikä rakentaa toimijuuden varsin passiivisen vastaanottamisen kautta. Kolmas malli on kansalaisyhteiskunnan retoriikka, jonka kautta rakennetaan aktiivista ja osallistuvaa kansalaisuutta. (Mäkinen 2009, 29-39.)

Sosiaaliturvan saajat typistetään Valtasen (2002) mukaan kahteen kategoriaan, sosiaaliturvansa ansaitseviin, yhteiskunnan apua tarvitseviin sosiaaliturvan saajiin ja niin sanottuihin sosiaalipummeihin (Valtanen 2002, 52). Tämä kahtiajako vaikuttaa lävistävän työttömyyskeskustelua, sillä työttömälle annetaan kaksi vaihtoehtoa, joko hän on autettava, passiivinen sosiaaliturvan kohde tai aktiivisesti työtä vieroksuva sosiaalipummi. (kts. myös Laihiala 2018, 86).

Rusi (2019) on tarkastellut asunnottomuuteen liitettyjä mielikuvia pro gradu -tutkielmassaan, jossa on kriittisen diskurssianalyysin menetelmin tarkasteltu vallan ja hallinnan ulottuvuuksia asunnottomuudesta käydyssä keskustelussa. Asunnottomuuteen liittyvät käsitykset erosivat riippuen siitä, ovatko äänessä asunnottomat itse, vai asiantuntijat tai toimittajat, ja puhujan positio vaikutti myös tapaan puhua asunnottomuudesta. Rusin mukaan ylhäältä tuleva puhe stigmatisoi asunnottomuutta ja vastuuttaa yksilöä omasta tilanteestaan, ja asunnottomuutta kokeneiden puheesta erottuu muun muassa eriarvoistavien rakenteiden kritiikkiä sekä halu vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin. (Rusi 2019, 73-74.) Asunnottomuus, köyhyys ja muu huono-osaisuus ovat usein yhteydessä työttömyyteen, ja esimerkiksi syrjäytymiskeskustelu on vakiintunut osaksi suomalaista sosiaaliturvapolitiikkakeskustelua. Tässäkään tutkielmassa ei ole mielekästä tarkastella työttömyyttä ilmiönä huomioimatta samalla niitä rajapintoja, joihin työttömän toimijuus yhteiskunnassa liittyy.

Työttömyyden ja huono-osaisuuden diskursiivisesta tarkastelusta nousee esiin monenlaisia kysymyksiä liittyen työttömän toimijuuteen ja sen rakentumiseen. Kenellä on tilaa puhua julkisesti työttömyydestä, ja kiinnostavatko työttömien kokemukset ja näkemykset yleisöä tai tutkijakenttää lainkaan? Onko työttömällä mahdollisuutta toimia jostakin muusta

subjektipositiosta käsin, kuin passiivisen sosiaalipoliittisten toimenpiteiden kohteen tai aktiivisesti työtä välttelevän ”sosiaalipummin” positioista? Minkälaisilla eri tavoilla työttömän subjekti rakentuu ja elää aktiivimallin ja perustulon konteksteissa? Minkälaisia institutionaalisen vallan muotoja työttömyyteen liittyy, ja kuinka muuttuva työelämä muokkaa myös työnhakijaa yksilönä. Seuraavassa luvussa käsittelemme tutkielman teoreettista viitekehystä, eli keskeisiä käsitteitä ja teorioita.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa esittelen käsitteitä, joiden avulla rakennan tutkielman teoreettisen viitekehysten analyysin käsitteellistämisen ja jäsentämisen tueksi. Kuten edellisessä luvussa kuvailin, liittyy työntekijän, työttömän, työnantajan, sosiaalipalvelujen, lainsäätäjien ja toimeenpanijoiden välisiin suhteisiin monenlaisia valtakamppailuja. Myös kriittisen diskurssianalyysin keskeinen käsitteellistäminen tapahtuu valta-analytiikan kautta, joten tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa kuvailen tutkielmalleni tärkeimpiä lähestymistapoja valtateorioihin, sekä tapoja käsitteellistää valtasuhteita yhteiskunnassa. Myöhemmin tässä luvussa siirryn valta-analytiikan käsitteistä syvemmälle kohti uusliberalistisen yksilötoimijuuden ihannetta, joka toimii tutkielmaani kehystävänä ajatuksena tietynlaisesta hegemonisesta toimijuuskäsityksestä. Toisessa alaluvussa syvennyn toimijuuden käsitteen ulottuvuuksiin ja kuvailen, miten toimijuuden rakentumista voidaan tarkastella ja kuinka tarkastelen toimijuuden ulottuvuuksia tässä tutkielmassa.

3.1 Valta ja hallinnallisuus

Tässä alaluvussa kuvailen vallan ja hallinnallisuuden käsitteiden rakentamaa teoriakehystä Michel Foucaultin ja häntä seuranneiden tutkijoiden käsitteellistämällä tavalla. Foucault ei varsinaisesti muotoillut valtateoriaa, vaan lähestyi valtaa analyttisin keinoin (Helén 1995, 275). Valtaa ei tulisi tarkastella pysyvänä, olemassa olevana ja tavoiteltavana ominaisuutena, jota voi käyttää ja jonka omistamalla vallankäyttö syntyy, kuten historiallisissa yhteyksissä on tarkasteltu suvereenin valtaa. Valta syntyy voimasuhteiden kautta, ja on olemassa vain subjektien välisissä suhteissa. (Foucault 1990, 97-103; Helén 1995, 276-277.) Tällaista valtaa ei voida tarkastella olemassa olevana ominaisuutena, vaan sen voimasuhteet tulee määritellä aina uudelleen eri toimijoiden välillä eri tilanteissa.

Teoksessaan Tarkkailla ja rangaista Foucault havainnollistaa tarkkailun ja kurin mekanismia Benthamin panoptikon-järjestelmän avulla. Sen mukaan vallankäyttö laitoksissa perustuu tarkkailuun ja tarkkailun alaisena olemisen tiedostamiseen. Panoptikon luo toimijalle tunteen jatkuvasta tarkkailusta, vaikka käytännössä tämä ei olisikaan jatkuvasti tarkkailun alla. Näin saadaan tarkkailun kohde tietoiseksi itsestään ja käyttäytymisestään, joten tämä käyttäytyy kuin olisi jatkuvasti tarkkailtavana. (Foucault 1980, 220-231.) Myöhemmin hallinnasta on eroteltu hallinnallistumisen käsite, joka tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sellaista hallinnan

tapaa, jonka avulla yksilö pyritään saamaan hallitsemaan itse itseään (Dean 1999, 17-19). Tutkielmani käsitys subjektista itsensä tarkkailijana perustuu hallinnallisuuden ajatukselle, jossa vallan ja itsekurin käytännöt tulevat todellisiksi yksilön oman toiminnan kautta, eivätkä ulkopuolisen toimijan vallankäytön ja ohjauksen kautta.

Helén on poiminut Foucaultin tuotannosta kolmen vallan muotoa, joiden kautta eri mekanismeja voidaan käsitteellistää: *repressiivis-eksklusiivinen valta* eli lakiin nojaava, juridis-monarkkinen järjestys, joka nojaa väkivallan uhkaan, sääntöihin ja järjestykseen; *normatiivisesti integroiva valta*, joka ilmenee esimerkiksi Foucault'n rangaistuslaitoksia koskevassa ajattelussa ja perustuu lähtökohtaisesti ruumiin hallintaan kurivallan keinoin, sekä *strategisesti integroiva valta*, joka perustuu itsensä hallitsevan ja itseään kehittävän subjektin muodostamiseen erilaisin taktiikoin ja mekanismein. (Helén 1995, 278-279). Myöhemmässä tutkimuksessa jälkimmäisin, strategisesti integroiva valta on useimmin käännetty hallinnallisuudeksi (governmentality) (kts. myös Dean 1999).

Helénin (2016) mukaan modernia valtiota voidaan kuvailla ”hallinnallistuneeksi”, jonka hallinta ei muodostu yhdestä jähmeästä koneistosta, vaan eri toimijoiden muodostamasta hallintaverkostosta (Helén 2016, 142). Hallinnallistunut valtio toimii ”*katalysaattorina*, joka voimistaa ja ohjaa yhteiskunnan vitaalisuutta, siis elämän voimia ja potentiaaleja” (Helén 2004, 215). Tällainen valtio tukee yhteiskunnan sisällä olevaa potentiaalia auttamaan ”itse itseään”, ja auttaa kansalaisia käyttämään omaa potentiaaliaan ja kyvykkyyttään sellaiseen toimintaan, joka hyödyttää häntä itseään ja valtiota. Myös Millerin ja Rosen (2010, 309-312) tulkinta tukeutuu tämänkaltaiseen ajatukseen hallinnallisuudesta, jossa vapaus syntyy valtion ja kansalaisten välisistä suhteista, eikä itsessään ole olemassa kansalaisten sisällä vaan syntyy vasta suhteessa ympäröivään valtioon ja yhteiskuntaan.

Helén (2004, 224-227) nostaa esiin eronteon hyvinvointivaltion solidaarisuuteen perustuvan hallinnan ja uusliberalistisen yksilökeskeisen hallinnallisuuden välille: hyvinvointivaltion hallinta perustuu jopa totaaliseen kansalaisten ohjailuun ja ohjelmointiin, jossa tämä on jatkuvasti sosiaalisen ympäröimänä. Nämä sosiaaliset sidokset ja velvoitteet paitsi kontrolloivat, myös turvaavat hänen elämäänsä. Yksilökeskeinen hallinnallisuus sopeutuu Helénin mukaan markkinoiden logiikkaan, jotka puolestaan ”korostavat itsekurinalaista valinnan vapautta ja rationaalista laskelmointia” (Helén 2004, 224-227.) Äärimilleen viety vapauden ja itsehallinnan korostaminen ja toisaalta jopa lisääntyvä tarkkailu erilaisin

menetelmin muodostavat kiinnostavan ristiriidan 2000-luvun hallintatapojen kehitykselle (Miller & Rose 2010, 312), joten onkin kiinnostavaa ja tärkeää tutkia, onko hallintatapa todella siirtynyt vapautta korostavaan itsekurin hallinnallisuuteen, vai ovatko hyvinvointivaltion sosiaaliset järjestelmät ja sidokset jopa lujittaneet asemiaan ja lisänneet tarkkailua ja arviointia eri tavoin. Dean (1999) puhuu kollektiivisen identiteetin kautta rakentuvasta hallinnasta. Institutionaalisen hallinnan kautta rakentuvat identiteetit ovat kuitenkin irrallisia suhteessa yksilöön tai subjektipositioon. Yhteiskunta ei varsinaisesti määrittele yksilöä, vaan edistää, tuo esiin, järjestää ja määrittelee ominaisuuksia ja käytäntöjä, joiden kautta yksilöt tuottavat ja määrittelevät itsensä. (Dean 1999, 32-33). Näiden käytäntöjen kautta toimijat määrittelevät paitsi itseään, myös toisiaan ja määritelmien muuttuessa ajasta ja paikasta riippuen, voi yksilö asemoitua eri subjektipositioihin.

Kuten jo hieman luvun 2 loppupuolella pohdin, edustaa aktiivimalli valta-analytiikan näkökulmasta tarkkailuun ja kuriin perustuvaa institutionaalista hallintaa, jossa aktivoitumisen puutteesta sanktioidaan. Perustuloa voidaan tarkastella hallinnallisuuden ruumiillistumana: perustulon ajatus perustuu siihen, että instituutio, tässä valtio, ojentaa kansalaiselle kaikki olemassaolon ja menestyksen edellytykset, toimeentulon ja turvan, ja antaa tälle näin mahdollisuuden olla ja tehdä mitä vain haluaa. Kuitenkin vastikkeettomana annettavaan perustuloon on sisään rakennettu oletus, että kansalaisen tulisi tehdä jotakin yhteiskuntaa hyödyttävää työtä mahdollisuuksien mukaan, ikään kuin vastalahjaksi valtion tarjoamasta taloudellisesta tuesta ja perusturvasta.

Kuten aktivointipolitiikkaa käsittelevässä luvussa ilmeni, aktivointiin sisältyy myös moraalinen näkökulma, joten myöskään sosiaalisia sidoksia ja moraalisia velvoitteita ei ole tarkoituksenmukaista jättää täysin huomioitta tarkasteltaessa yksilön motiiveja työllistyä. Tarkastelen myöhemmin tutkielmassa, korostaako yksilökeskeinen mentaliteetti oman itsensä toteuttamista yli sosiaalisen velvoitteen työskennellä yhteisen hyvän eteen. Näiden osittain vastakkaisten hallinnan tapojen välinen konflikti luo kiinnostavan jännitteen tutkielmani asetelmaan. Onko mahdollista tavoitella solidaarisuuteen perustuvalla hallinnalla ja yksilökeskeisellä hallinnallisuudella samanlaista lopputulosta, joka tyydyttäisi kaikkia osapuolia ja onko tavoitteiden määrittelijänä viimekädessä valtio, kansalainen, markkinat vai jokin muu toimija?

Seuraavassa alaluvussa tarkastelen toimijuuden käsitettä, ja kuinka sen avulla voidaan jäsentää, tarkastella ja tuottaa valtasuhteita tutkielmani kontekstissa.

3.2 Toimijuuden ulottuvuudet

Toimijuuden käsitteen avulla voidaan jäsentää yksilön kokemusten ja yhteiskunnan rakenteiden välisiä suhteita (McNay 2004). Tässä tutkielmassa käytän toimijuuden käsitettä tulkkina, joka selittää yksilön toiminnan ulottuvuuksia sosiaalisesti rakentuneessa todellisuudessa (kts. Berger & Luckmann 1994).

Toiminta ei ole kuitenkaan vain näkyviä tekoja, vaan kaikki oleminen, haluaminen, kykeneminen ja tunteminen voidaan käsittää toimijuutena. Toisinaan yksilön on ensin haluttava, että hän voi *osata*. Toisinaan hän *ei halua*, mutta hänen *täytyy*. Tällaisia toimijuuden ulottuvuuksia voidaan kutsua modaalisiksi ulottuvuuksiksi (Åkerblad 2011, 21). Modaalisia käsitteitä ovat esimerkiksi *osaaminen*, *haluaminen*, *kykeneminen*, ja *täytyminen* (Åkerblad 2011, 21; myös Jyrkämä 2007, 206-207). Toimijuus ei kuitenkaan rakennu vain tekemisen, vaan myös tunteellisten käsitteiden, kuten *voimisen* ja *tuntemisen* kautta (Åkerblad 2011, 21). Tutkielmani kannalta nämä eri ulottuvuudet jäsentävät toimijuutta monipuolisemmin kuin pelkkä fyysiseen toimintaan keskittyvä tarkastelu, joten toimijuuden määrittäminen myös emotionaalisten ja affektiivisten käsitteiden kautta on olennaista. Toimijuuden tarkastelu modaalisten käsitteiden kautta on kuitenkin myös kontekstisidonnaista, sillä niiden väliset suhteet ja tavat rakentua vaihtelevat. Käytän tässä tutkielmassa modaalisia käsitteitä syventämään toimijuuden rakentumisen tapojen tarkastelua.

Toimijuuden rakentumista määrittää subjektin kokemus itsestään suhteessa yhteiskunnan vallitsevaan normatiiviseen malliin. Åkerbladin (2014, 22) mukaan normatiivisia malleja syntyy yhteiskunnan muutosten seurauksina, ja nämä muutokset toisaalta vaativat uusien mallien rakentumista. Tässä tutkielmassa kokoaikatyön tekeminen muodostaa tavoiteltavan normin, jota vasten työttömän subjektipositiota peilataan.

3.2.1 Toimijuuden rajoitteet

Tässä alaluvussa tarkastelen toiminnallisen loukun käsitettä, jolla tarkoitan epävarmuuden tilaa, johon yksilö voi ajautua toiminnan mahdollisuuksien rajautuessa niin kapeiksi, että päätöksenteko vaikeutuu ja toiminnasta tulee liki mahdotonta. Toiminnallisen loukun käsitteellä (engl. double bind) käsitteellistetään tilannetta, jossa yksilö on ajautunut tilanteeseen, jossa kaikki toiminnan vaihtoehdot johtavat epäedulliseen lopputulokseen. (Salonen & Oksanen 2011, 7.)

Melinin ja Blomin (2011, 194) mukaan toiminnallinen loukku on tilanne, jossa “mielekkyyden on koetuksella ja elämän jatkuvuus uhattuna”. Toiminnallisen loukun käsitteen kautta on tarkasteltu esimerkiksi itsemurhia (esim. Hänninen 2011, Järventie 1993), riippuvuuksia (esim. Koski-Jännes 1992) sekä huono-osaisten toiminnan mahdollisuuksia, kuten Rannan, Raitakarin ja Juhilan (2017) huumeidenkäyttäjien asunnottomuutta käsittelevässä tutkimuksessa. Olen kiinnostunut tarkastelemaan nimenomaan loukkujen sosiaalista ja inhimillistä ulottuvuutta, eli kuinka loukussa oleminen vaikuttaa yksilön ajatuksiin, toimijuuteen, ja tunteisiin, sekä näiden pohjalta tehtyihin valintoihin. Eräs keskeinen tarkastelunäkökulma on vuorovaikutuksessa syntyvä toiminnallinen loukku (Bateson 1985), jolloin jo kommunikaatiossa ja vuorovaikutuksessa läsnä olevat ristiriitaiset viestit ajavat yksilön loukunomaiseen tilanteeseen. Hankala taloudellinen tilanne ja epävarmuus työn jatkuvuudesta vaikuttavat paitsi taloudellisen kannustinloukun syntymiseen, myös loukussa olemisen tunteeseen sosiaalisesta näkökulmasta (Melin & Blom 2011, 194). Yksilöön kohdistuvien odotusten ja normien kanssa ristiriitaisessa asemassa olevat toimintaympäristön tarjoamat mahdollisuudet voivat muodostaa sosiaalisen ulottuvuuden kautta toiminnallisen loukun (Salonen & Oksanen 2011, 7; Åkerblad 2014, 90). Esimerkiksi korkeakoulutetulta, hyvän työhistorian omaavalta työnhakijalta voidaan odottaa nopeaa työllistymistä, mutta sopivien työpaikkojen puute, terveydelliset seikat tai kilpailu työpaikoista voivatkin pitkittää työttömyyttä ja aiheuttaa yhdessä sosiaalisen paineen kanssa työnhakijalle loukussa olemisen tunteen, joka voi jatkuessaan aiheuttaa passivoitumista ja toivottomuuden tunnetta, kun vaikutusmahdollisuudet oman elämän kulkuun ovat rajoittuneet.

Kun yksilöltä odotetaan tietynlaista toimijuutta, eivätkä elämän resurssit mahdollista toiminnan toteuttamista toivotulla tavalla, voi päätyä umpikujaan. Elämäntilanteen epävarmuuden vuoksi yksilö voi ajautua tekemään epäloogisia ratkaisuja ja ulkopuolelta tilanteen syypäänä voidaan nähdä yksilö ja hänen tekemänsä elämänvalinnat. Tällöin

näkymättömiin jää konteksti ja elämäntilanteeseen johtavat tekijät, joissa ihminen on päätenyt tekemään kyseisen valinnan.

Kuvitteellisessa tilanteessa ihminen voisi esimerkiksi jäädä työttömäksi, päätyä tekemään silpputyötä, joka ei kuitenkaan elätä häntä. Lisäksi toimeentulotuki saatetaan evätä, koska henkilöllä kuitenkin on sen verran tuloja, etteivät etuuden saamisen kriteerit täyty. Sopivaa kokopäivätyötä ei löydy, ja henkilö joutuu etuusjärjestelmän jäykkyyden vuoksi tilanteeseen, jossa hän pystyy elättämään itsensä vain juuri ja juuri. Lisäksi tilanteessa voi olla terveyteen, perhesuhteisiin tai esimerkiksi velkaantumiseen liittyviä kuormitustekijöitä. Tällaiselle henkilölle saatetaan tarjota esimerkiksi määräaikaista kokopäivätyötä, mutta tämä ei uskalla ottaa sitä vastaan, koska menettäisi nyt pienen, mutta varman tulonlähteensä osa-aikatyössä, tai kokoaikatyö saattaa sijaita esimerkiksi toisella paikkakunnalla, jonne kulkeminen olisi käytännössä mahdotonta. Työstä kieltäytyessä hänen katsotaan olevan passiivinen työnhaussa, mikä saattaa aiheuttaa etuuksien kanssa ongelmia, ja tehdä samalla hänestä moraalisesti arveluttavan, työtä vieroksuvan työttömän. Esimerkkihenkilön sisäisessä kokemusmaailmassa saattavat risteillä turhautuminen ja epätoivo hankalassa työtilanteessa, katkeroituminen ja epäluottamus yhteiskuntaa ja sosiaaliturvajärjestelmää kohtaan sekä epäusko ja pettymys omaa osaamista, ammattitaitoa ja kykenemistä kohtaan.

Tällaisiin niin sanotusti huonoihin valintoihin, joista yllä kuvailtu esimerkkitalanne on varsin yksinkertainen esimerkki, on pyritty tarttumaan aktivointipolitiikalla. Niihin on kuitenkin mahdollista vaikuttaa myös sosiaaliturvapolitiikan keinoilla, minkä vuoksi riskit ajautua loukkuun on keskeistä tunnistaa. Loukussa olemisen tunne ja jatkuva epävarmuus voivat johtaa paitsi passivoitumiseen ja yhteisön silmissä moraalisesti arveluttavana nähtävään toimintaan, myös vakavampiin seurauksiin, kuten masennukseen ja itsetuhoisuuteen (kts. esim. Hänninen 2011).

Toiminnallinen loukku rakentuu elämäntapahtumien myötä, ja sen vuoksi sen muodostumiseen vaikuttavat rakenteet ja yksilön omat valinnat vaihtelevatkin eri tilanteissa (Hänninen 2011, 32). Koska toimija toimii aina suhteessa ympärillä olevaan yhteiskuntaan ja merkityssuhteet rakentuvat vuorovaikutuksen kautta, tulee myös toiminnallista loukkuja tarkastella suhteessa yhteiskuntaan. Vuorovaikutussuhteet eivät kuitenkaan ole tasa-arvoisia, ja esimerkiksi Melinin ja Blomin (2011, 194) mukaan tekijät kuten työ, koulutus ja asumien ovat välttämättömyyksiä, jotka rakentavat ja muovaavat yksilön toiminnan rakenteelliset edellytykset. Näin kyseessä on

ennemminkin riippuvuussuhteesta, eikä kyse ole enää pelkästä vuorovaikutuksesta. Tällaisten välttämättömyyksien puuttuminen ei pelkästään aja toiminnalliseen loukkuun, vaan voi tehdä ihmisen elämästä silkkaa selviytymistä, eikä resursseja silloin riitä toteuttamaan sellaista aktiivista toimijuutta, jota yhteiskunnassa arvostetaan. Kuvailen seuraavassa alaluvussa yksilötoimijuuden rakentumista työelämässä ja sen ulkopuolella.

3.3 Aktiivinen yksilötoimija ja uusi työ

Yksilön vastuu omasta itsestään, toimeentulostaan ja hyvinvoinnistaan on korostunut jälkikapitalistisessa yhteiskunnassa (Skeggs 2004), ja itsekontrollista rakentuva yksilötoimijuus ulottuu työelämään, työntekijään ja sitä kautta myös yksilöön tilanteessa, jossa työtä ei ole. Työttömyyden suhde aktiiviseen toimijuuteen on kietoutunut ihannetyöntekijän, jopa ihannekansalaisen ajatukseen, jolloin työttömyyden syyt johdetaan yksilön henkilökohtaisista ominaisuuksista ja valinnoista: yksilö ei ole tarpeeksi aktiivinen, joustava tai jollakin muulla tavalla hyvä, oikeanlainen toimija ja sen vuoksi ei ole onnistunut työllistymään. Tässä alaluvussa tarkastelen keskeisiä näkökulmia yksilötoimijuuden, työmarkkinoiden ja instituutioiden välisten suhteiden ja valtdynamiikkojen rakentumiseen. Alaluvun lopussa pohdin kumppanuuden käsitteen kautta joidenkin yhteiskunnan institutionaalisten toimijoiden suhdetta yksilötoimijaan, ja näennäisen kumppanuuden sisään rakentuneita valtasuhteita.

3.2.1 Uusi työ ja uusi työntekijä

Tässä tutkielmassa tarkoitan uudella työllä globaalissa, jälkikapitalistisessa maailmassa tehtävää työtä, jonka synty voidaan paikantaa 1990-luvun laman jälkeiseen maailmaan. Julkunen (2008) erottelee ”vanhaa” ja ”uutta” työtä esimerkiksi työsuhteiden kautta: vanha työ on ruumiillista, työpaikalle sidoksissa ja perustuu työsuhteeseen, ja uusi työ on sidoksissa työn tekijään eikä niinkään työpaikkaan, ja se näyttäytyy ”tietoistuneena, yksilöllisenä, joustavana ja liikkuvana” (Julkunen 2008, 18-19). Työmarkkinoiden murros muokkaa myös työntekijälle asetettuja odotuksia. Vähämäen (2009) mukaan työtä voidaan tarkastella abstraktina arvona ja elämän edellytyksenä, jolloin sen olemus irtautuu ”vanhasta”, ruumiilla tehtävästä työstä. Tällöin työn merkitys lävistää elämän niin kokonaisvaltaisesti, ettei ole olemassa enää työstä irrallista tilaa. (Vähämäki 2009, 27.) Uusi työ on siis luonteeltaan sellaista, ettei sitä voida tarkastella ilman työntekijään kohdistuvaa katsetta, koska työtä ei käsitetä olemassa olevaksi ilman sen tekijää.

Julkunen (2008, 120-124) puhuu palkkatyön subjektivoitumisesta, millä tarkoitetaan työn tulemista riippuvaiseksi tekijänsä subjektiviteetista, toisin kuin tayloristinen työn organisointi, jossa keskeistä on työn objektiivinen luonne ja standardisoituminen tekijästä irralliseksi. Julkunen (emt.) muistuttaa kuitenkin pitämään työn yksilöllistymisen ja subjektivoitumisen irrallaan toisistaan, mutta korostaa nimenomaan subjektivoituneen uuden työn mahdollistavan yksilöllisen potentiaalin käytön. Työn yksilöllistymisessä keskeistä on yksilön vastuu omasta menestyksestään, sekä itsensä kehittämisestä työn asettamiin vaatimuksiin (vrt. Skeggs 2004). Työn kautta on mahdollista rakentaa henkilökohtaisia unelmia, ja niiden täyttymisen kautta vahvistaa persoonaa. Kun työ ja sen tavoitteet ovat osa persoonaa, osuu myös epäonnistuminen minuuteen ja sitä voi olla hankalampi erottaa muusta elämästä. (Julkunen 2008, 120-124.) Uuden työn kohdalla työtä ja sen tekijää on vaikeampi erottaa toisistaan, jolloin työminä ja arkiminä kietoutuvat toisiinsa ja työstä tulee osa tekijänsä identiteettiä ja minuutta. Tällöin myös työttömäksi joutuminen ja työllistymisessä epäonnistuminen muuttuvat henkilökohtaiseksi tragediaksi, joka määrittää yksilön persoonaa. Myös Vähämäen (2009, 30) mukaan työttömyyden muuttuminen henkilökohtaiseksi epäonnistumiseksi on johtanut työntekijän tarpeeseen alistaa itse itseään, ja rakentaa henkilökohtaista menestystä jatkuvan oppimisen kautta.

Uuden työn yhteydessä puhutaan usein työn prekarisaatiosta, eli työelämän muuttumiseksi hauraaksi ja epävarmaksi. Prekarisaatiota tulee tarkastella myös työelämän ulkopuolella, sillä epävarmuus käsitetään koko elämänpolun läpäiseväksi, ja näin ollen sen vaikutukset ulottuvat elämän muihinkin osa-alueisiin (Jokinen 2018, 18; Åkerblad 2014, 13). Uuden työn myötä ihannetyöntekijän ominaisuuksia ovat joustavuus ja oman osaamisen ja persoonan jatkuva kehittäminen, jolloin muodostuu persoona, jossa ammattitaitoa, työminää ja persoonallisuutta on mahdoton erottaa toisistaan.

3.3.2 Valtion ja kansalaisen kumppanuus

Kumppanuuden ja sopimisen merkitys on kasvanut jo Euroopan Unionin tasolla, ja muutos heijastuu myös jäsenvaltioiden politiikkaan ja puheeseen siitä (Palola, Rintala & Savio 2010, 53.) Kumppanuuspuheella tarkoitetaan uusia jakolinjoja valtiotasolla, hallinnossa, eri yhteiskunnan toimijoiden ja kansalaisten kesken. Kumppanuusvaltiossa valtion ja kansalaisen roolit auttajana ja autettavana häivytetään, ja tilalle muodostuu näennäisen tasavertainen

kumppanuussuhde, jossa molemmat osapuolet ovat aktiivisina toimijoina edistämässä yhteistä hyvää. (emt., 63.)

Vastuullisen, itseohjautuvan kansalaisen malli on lähtökohtana kumppanuusvaltiomallissa, jossa keskeistä on erityisesti uusliberalistinen, yksilöllistävä lähestymistapa. Sopimuksellisuuden ja yksilön vastuun korostaminen häivyttää yhteiskunnan ja politiikan osuutta sosiaalisten ongelmien ratkaisussa (emt., 67). Tämä voi muodostua ongelmalliseksi, sillä yksilön toiminnan mahdollisuudet ja tavoitteet ovat kuitenkin sidottu tiettyyn toimintakenttään ja resursseihin, jotka ovat viime kädessä yhteiskunnan rajaamat. Näin ollen kumppanuusajatteluun sisältyykin aina sisäänrakennettu tasavertaisuuden ongelma, sillä valtio, sen eri instituutiot ja kansalainen eivät ole koskaan tasa-arvoisten kumppanien asemassa.

Kumppanuusajattelussa yksilö toimii ”vastuullisena kuluttajana, joka on kykenevä tekemään tietoisia valintoja hyvinvoinnin markkinoilla” (emt., 67; kts. myös Miller & Rose 2010, 306). Kumppanuudessa keskeistä on yksilön omien resurssien valjastaminen hyötykäyttöön ja vastuun ottaminen omasta tulevaisuudestaan. (Palola, Rintala & Savio 2010, 67). Vastuullisuuden ja omien resurssien löytämisen korostaminen palautuu Millerin ja Rosen (2010) tulkintaan hallinnallisuuden voimaannuttavasta roolista. Miller ja Rose kuitenkin korostavan yksilön potentiaalin olevan olemassa vain suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan (2010, 309-311), joten kumppanuuspuhe häivyttää yhteiskunnan roolin toimintakentän rakentajana ja resurssien mahdollistajana.

Kumppanuusajattelun toteutumista on tarkasteltu myös käytännön kentälle sijoittuneena, ja esimerkiksi sosiaalityön kontekstissa kumppanuus nähdään keskeisenä ominaisuutena, jolloin asiakas jakaa omaa asiantuntijuuttaan työntekijälle ja työntekijä tukee asiakkaan osallistumista yhteiskuntaan (Juhila 2006; Toikko 2006¹, ref. Palola, Rintala & Savio 2010, 60). Modernin kansalaisen näkevät oman elämänsä asiantuntijana myös Miller ja Rose (2010, 306-308), mutta heidän tulkintansa mukaan kansalaisen asiantuntijuus muodostuu käyttämällä käytettävissä olevia välineitä ja resursseja jopa irrallisena yhteiskunnan muodostamasta sosiaalisesta verkostosta. Nämä tulkintatavat eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois, mikäli esimerkiksi sosiaalityön asiakkaan ”oman elämän asiantuntijuutta” voitaisiin korostaa ja kehittää

¹ Toikko, Timo. 2006. *Asiakkaiden osallistaminen palveluiden kehittämiseen*. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Työpoliittinen aikakauskirja 3, 13–22.

sosiaalityön keinoin. Tulee kuitenkin huomioida, että myös sosiaalityöntekijällä ja sosiaalitoimella instituutiona on oma päämääränsä ja tavoitteensa tässä kumppanuudessa. Tämänkaltaisesta kumppanuudesta on kuitenkin vasta vähän tietoa, ja näihin kumppanuuksiinkin sisältyy sopimus, johon on kirjattu molempien osapuolten etuja korostavia tavoitteita (Palola, Rintala & Savio 2010, 60).

Ajatus kansalaisen ja valtion suhteen rakentumisesta kumppanuutena on kiinnostava tutkielmani kannalta, sillä esimerkiksi perustulon maksaminen sisältää sisäänrakennetun molemminpuolisen luottamuslauseen, joka sisältäisi toisaalta yhteiskunnan takaaman perusturvan, ja toisaalta kansalaisen lupauksen työskennellä mahdollisuuksiensa mukaan. Jos tätä asetelmaa tarkastellaan kumppanuussopimuksena, joudutaan jälleen kohtaamaan jo aiemmin mainittu ongelma – minkälainen kumppanuussopimus on sellainen, jossa vain toinen osapuoli sanelee ehdot?

Tässä luvussa olen esitellyt teoreettisen viitekehyksen sisältäen keskeiset käsitteet ja teoriat. Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus ovat ohjanneet tutkielmani tutkimusasetelman rakentamista ja tutkimuskysymysten asettelua. Seuraavassa luvussa kerron, kuinka tutkimusasetelma on rakennettu ja esittelen tutkimuskysymykset. Seuraavassa luvussa kuvailen myös tutkielmassa analyysimenetelmänä käyttämäni kriittistä diskurssianalyysiä, esittelen sen teoreettismetodologisen taustan ja perustelen aineisto- ja menetelmävalintani tutkimuskysymysten avulla.

4 TUTKIMUSASETELMA, AINEISTO JA MENETELMÄ

Tässä tutkielmassa on tarkoitus selvittää, minkälaisia diskursseja toisistaan merkittävästi poikkeavat poliittiset ohjauskeinot, aktiivimalli ja perustulo, rakentavat julkisessa keskustelussa. Tutkielmani tarkoitus on selvittää, miten diskurssit rakentuvat ja minkälaisia toimijuuden muotoja työttömille rakentuu niiden puitteissa. Tutkimusasetelmani perustuu käsitykselle, että todellisuus rakentuu sosiaalisissa suhteissa, ja kielenkäyttö on keskeinen osa todellisuuden sosiaalista rakentumista. Diskursseihin, eli tapoihin rakentaa, kuvailla ja uusintaa todellisuutta kielenkäytön kautta, voidaan paikantaa valtasuhteita eri toimijoiden välillä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- Minkälaisia työttömyysdiskursseja mielipidekirjoituksissa rakentuu?
- Miten työttömän² toimijuus rakentuu ja miten sitä määritetään?
 - Minkälaisena työn ja sen puuttumisen rooli nähdään toimijuuden rakentajana?

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka aineisto on niin sanotusti luonnollinen aineisto, eli se on olemassa ilman tutkijan vaikutusta. Kriittisen diskurssianalyysin aineistoksi luonnollinen aineisto sopii hyvin, sillä tällöin tutkijan kysymykset eivät ohjaa keskustelua ja havainnot ja tulkinnat on mahdollista tehdä ulkopuolelta. Mielipidekirjoitukset valikoituivat aineistoksi, sillä ennako-oletukseni mukaan niistä on mahdollista saada kuuluville myös työttömien oma ääni, toisin kuin esimerkiksi mediateksteistä (vrt. Valtonen 2002).

Alasuutarin (2011, 188) mukaan sanat ja todellisuus ovat jatkuvasti uudistuvassa yhteydessä keskenään, eli kielen kautta ei vain välitetä tietoa tai anneta asioille merkityksiä, vaan myös rakennetaan subjektia ja identiteettiä. Tutkielmani tarkoitus on tehdä näkyväksi julkisen keskustelun diskursiivisia käytäntöjä ja selittää, miten nämä käytännöt ovat rakentuneet ja minkälaisia merkityksiä ne saavat ja tuottavat. Kriittisen diskurssianalyysin avulla voidaan tarkastella kielenkäytön tapoja ja selittää niiden kautta rakentuvaa todellisuutta, sekä merkitys- ja valtasuhteita. Seuraavassa alaluvussa esittelen aineiston, kuvailen aineiston käsittelyn vaiheet tutkimuksen aikana, sekä pohdin, kuinka tutkimuseettiset kysymykset on huomioitu tässä tutkielmassa.

² Tutkielmassa termillä ”työtön” viitataan myös muihin kokoaikatyön ulkopuolella oleviin ihmisiin, esimerkiksi työkyvyttömiin, freelancereina työskenteleviin, yrittäjiin tai opiskelijoihin

4.1 Yleiskuvaus aineistosta

Tutkielmani aineisto koostuu 96:sta mielipidekirjoituksesta, jotka on julkaistu suomalaisissa sanomalehdissä vuosina 2016-2019. Valitsin aineistoksi sanomalehtien mielipidekirjoitukset, sillä mielipidekirjoitus on tekstilajina mielenkiintoinen: se eroaa varsinaisesta media-aineistosta, sillä mielipidekirjoituksen voi tuottaa kuka vain, mutta on silti osa julkista keskustelua, sillä lehden levikistä riippuen mielipidekirjoituksen on mahdollista saavuttaa varsin suuri yleisö. Fairclough'n mukaan mediatekstiä, kuten sanomalehdissä julkaistuja mielipidekirjoituksia, tulisi analysoida diskurssina, sillä tämä mahdollistaa tekstien analysoinnin yhteiskunnallisessa kontekstissa (Fairclough 1997, 28-29).

Harkitsin myös internet-keskustelujen käyttämistä tutkimusaineistona, sillä myös niistä olisi voinut saada mielenkiintoisen ja nykyaikaisen aineiston kasaan, mutta trollauksen, eli tarkoituksellisen provosoinnin valtava määrä internetin keskustelupalstoilla saattaisi vääristää aineistoa tai ainakin hankaloittaa luotettavan analyysin tekoa. Toisaalta myös ”trollit” tuottavat omalta osaltaan todellisuutta ja alun perin huumorimielessä tai tarkoituksella harhaanjohtavaksi tuotettu disinformatiivinen teksti saattaa alkaa elää omaa elämäänsä ja muokata yleisön mielipiteitä. Tuleekin pitää mielessä, että yhtä lailla myös mielipidekirjoitusten kautta saatetaan pyrkiä vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen jopa valheellisten väittämien avulla.

Sanomalehtien toimitukset valitsevat julkaistavat mielipidekirjoitukset, jolloin räikeästi vitsillä kirjoitetut tai asiattomat kirjoitukset jätetään suoraan julkaisematta. Toki kirjoittelijoiden motiiveina voi olla mitä tahansa muutakin kuin halu osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun, kuten poliittisen suosion lisääminen. Mielipidekirjoituksista voidaan analysoida ajan keskustelutapoja ja -aiheita, ja mielipidekirjoituksen voi kirjoittaa kuka vain. Kuitenkin myös äänen kuuluville saamiseen mielipidekirjoituksien kautta liittyy ulossulkevia käytäntöjä, eikä mielipidepalstoilla käytävä keskustelu ei ole täysin inklusiivista, vaikka lähtökohtaisesti kuka vain voi lähettää kirjoituksen palstalle. Riittävä kielitaito, kyky kirjoittaa ymmärrettävää ja selkeää tekstiä ja perustella väitteitään voivat vaikuttaa tekstin laatuun, ja näin mahdollisuuksiin tulla julkaistuksi ja päästä osalliseksi keskustelua.

Aineisto on kerätty eri sanomalehtien verkkosivujen hakutoimintoja ja Kansalliskirjaston kokoelmia hyödyntäen. Aineistoa on haettu Helsingin Sanomien (hs.fi), Savon Sanomien (savonsanomat.fi) ja Keski-suomalaisen (ksml.fi) verkkosivujen arkistoista sekä Kansalliskirjaston digiarkistosta (digi.kansalliskirjasto.fi/). Hakutuloksista on rajattu tarkasteluun vain mielipidekirjoitukset, ja tarkastelun ulkopuolelle jätetty kolumnit, pääkirjoitukset, uutisartikkelit ja muut tekstilajit. Aineisto on kerätty vuosina 2019-2020 ja tallennettu tutkielman tekijän tietokoneelle, jotta aineisto olisi käytettävissä yhdessä paikassa. Koska aineisto koostuu vapaasti internetissä kaikkien saatavilla olevista mielipidekirjoituksista, on aineistodataa käsitelty vastaavalla tavalla kuin kirjallisia lähteitä. Tutkielmassa lainattavissa sitaateissa mielipidekirjoitusten kirjoittajien nimet on poistettu ja data siltä osin anonymisoitu, koska kirjoittajan henkilöllisyydellä ei ole analyysin perusteella merkitystä. Koska kyseessä on julkinen aineisto, ovat esimerkiksi sitaatit kuitenkin yksilöitävissä tiettyihin kirjoittajiin. Tämän vuoksi sitaatteja käytetään tutkielmassa esimerkkeinä vain harkitusti, ja aineistoa pyritään käsittelemään laajempaa kokonaisuutena. Tutkimuseettisesta näkökulmasta pohdin, ovatko kirjoittajat ymmärtäneet, että heidän lehtiin lähettämiään mielipidekirjoituksia voidaan käyttää myös tutkimustarkoituksiin. Diskurssianalyysissä kuitenkin keskitytään viestin sisältöön osana laajempaa keskustelua, eikä kenenkään kirjoittajan henkilökohtaisiin mielipiteisiin, joten katson, että aineistonkeruutapani on myös tutkimuseettisesti kestävä.

Mielipidekirjoitukset ovat lehden lukijoiden kirjoittamia lyhyitä tekstejä ajankohtaisista aiheista. Mielipidekirjoitus voi olla itsenäinen kannanotto ajankohtaiseen aiheeseen tai vastine aiempaan kirjoitukseen. Mielipidekirjoitukset kirjoitetaan yleensä omalla nimellä, mutta joissakin tapauksissa voidaan käyttää myös nimimerkkiä. Myös pääkirjoitukset ja kolumnit ovat määritelmällisesti mielipidekirjoituksia, mutta ne on rajattu pois tästä tutkielmasta, sillä tutkielman tarkoituksena on selvittää nimenomaan tavallisten ihmisten käsityksiä ja näkemyksiä. Aineistonkeruumenetelmä piilottaa paljon tietoa kirjoittajista, sillä heidän ikänsä, sukupuolensa, poliittinen suuntautumisensa ja koulutustaustansa jäävät usein piiloon. Toisaalta tämä vapauttaa tutkijan tietyistä ennakko-oletuksista, mutta toisaalta se vaikeuttaa myös tulkintojen tekemistä nämä ennakko-oletukset huomioiden. Kirjoittajan henkilökohtaiset ominaisuudet eivät ole keskeisiä tutkimuskysymyksiensä kannalta, sillä kuten aiemmin kirjoitin, analyysissä fokus on nimenomaan tekstin sisällössä osana julkista keskustelua.

Aloitin aineistonkeruun suurimmista sanomalehdistä, mutta koska aktiivimallia käsitteleviä mielipidekirjoituksia löytyi huomattavasti enemmän, oli perustuloa käsitteleviä mielipidekirjoituksia koskeva aineistonkeruu ulotettava myös pienempiin sanomalehtiin. Näin molempia teemoja käsittelevät aineistot ovat samaa kokoluokkaa ja vertailukelpoisia. Täydellinen luettelo aineistona käytetyistä mielipidekirjoituksista on lisätty liitteenä tutkielman loppuun (liite 1). Yhteensä aktiivimallia käsitteleviä mielipidekirjoituksia on 48 kappaletta ja perustuloa käsitteleviä mielipidekirjoituksia 48 kappaletta.

Kirjoitettu viestintä eroaa suullisesta viestinnästä monin tavoin, sillä äänenpainot, ilmeet ja eleet jäävät viestinnästä pois. Tekstilajina mielipidekirjoitus on suunnattu suurelle yleisölle toisin kuin esimerkiksi tekstiviestit, sähköpostit tai kirjeet, joten kirjoittaja ei tiedä yleisöstään juuri mitään. Näin ollen kirjoittajan tulee viestiä mahdollisimman yleisesti ymmärrettävällä tasolla, jotta viesti tavoittaa lukijansa parhaalla mahdollisella tavalla. Koska lähtökohtaisesti kenen tahansa on mahdollista kirjoittaa mielipidekirjoitus ja lähettää se sanomalehteen, on toisaalta toimituksella valta valita, minkälaisia tekstejä lehteen valitaan julkaistavaksi. Koska tutkimuskysymysten keskeinen kiinnostuksenkohde kohdistuu tekstin luomiin merkityksiin ja todellisuuden rakentumiseen, on kriittinen diskurssianalyysi käyttökelpoinen analyysimenetelmä tällaisen tekstiaineiston analyysissä.

4.2 Kriittinen diskurssianalyysi

Analyysimenetelmänä tässä tutkielmassa käytän kriittistä diskurssianalyysia. Diskurssianalyysi ei ole mikään yksittäinen menetelmä, jota seurata, vaan ennemminkin teoreettismetodologinen viitekehys, jonka kautta tarkastella ja käsitteellistää kielenkäytön tapoja ja niiden saamia merkityssuhteita.

Kriittisen diskurssianalyysin tarkoituksena on tarkastella, minkälaisilla keinoilla todellisuutta tuotetaan kielenkäytön kautta. Analyysin keskiössä ovat kielenkäytön tavat, jotka pohjautuvat erilaisiin historiallisiin ja paikallisiin traditioihin, ja joilla paitsi tuotetaan ja uusinnetaan todellisuutta, myös kuvaillaan sen olemusta ja tehdään sen eri merkityssuhteita näkyviksi. Aineiston merkitys diskurssianalyysissä on keskeinen, sillä sen katsotaan olevan osa tutkimuskohdetta, eli sosiaalisesti rakentunutta todellisuutta. (Suoninen 2016, 51-52.) Tutkielmassani nostan analyysiin sanomisen tapojen lisäksi sisällön, ja tarkastelen, miten viesti itsessään ja puhujan position sekä kontekstin huomioiden tuottaa todellisuutta. Viestin

sisällöllä on jokin oma tarkoituksensa, joka on huomioitava ja tehtävä näkyväksi osana tulkintaa. Tutkimuskysymykset ohjaavat analyysia, ja niiden perusteella määritellään, minkälaisia teemoja ja kielenkäytön tapoja aineistosta nostetaan esiin. Tutkimusongelma määrittelee, mihin kielenkäytön osa-alueisiin analyysissa keskitytään (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 165–167.) Tässä tutkielmassa keskityn työttömän tai työttömään rinnastettavan yhteiskunnallisen toimijan toimijuuden rakentumiseen, työttömyyden syihin ja työn merkitykseen.

Foucault'n mukaan diskurssi ei muodostu vain yksittäisten sanojen tai lauseiden perusteella, vaan lauseista koostuvista lausumista, jotka muodostavat diskurssin. Tällainen kriittinen diskurssien tarkastelutapa pakottaa tutkijan tarkastelemaan tekstiä kokonaisuutena, ja tekemään tulkinnat lausumien muodostamista diskursseista huomioiden tekstin kontekstin ja kirjoittajan. Diskurssien määrittely ja yhtenäisyys perustuu Foucault'n mukaan ”sääntökimppuun”, joka tekee mahdolliseksi kohteen ilmaantumisen erilaisissa käytännöissä, sen sijaan, että kohdetta tarkasteltaisiin objektiivisesti todellisena ja olemassa olevana. (Foucault 2005, 48-49.)

Aineistoa luokittelemalla ja käsitteellistämällä jäsennetään merkityskokonaisuuksia ja erotetaan niitä toisistaan, sekä vertaillaan keskenään. Näin paitsi kuvaillaan aineistoa, myös tuotetaan tulkintaa siitä. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, luku 4.4.). Myöhemmin tässä luvussa esittelen, kuinka tutkielmani aineistoa on luokiteltu diskurssien mukaan, ja käsitteellistetty analyysin myöhemmässä vaiheessa diskurssien kautta rakentuvien subjektipositioiden mukaan.

Subjektipositiolla tässä tutkielmassa tarkoitetaan työttömän henkilön muuttuvaa toimijuutta. Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2016) mukaan diskurssianalyysissä minuutta ei tarkastella pysyvänä olemuksena, jota tekstin analyysin avulla voitaisiin eritellä ja määritellä, vaan tutkijan kiinnostus kohdistuu yhden toimijan erilaisiin mahdollisiin toiminnallisiin positioihin. Tätä käsitteellistetään subjektiposition käsitteen kautta, mikä on erityisen hyödyllinen, kun analyysissa keskitytään valtasuhteisiin ja tarkastellaan sosiaalisissa käytännöissä tuotettavia, muuttuvia positioita. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 44-46.) Tutkielmassani tarkasteltavat subjektipositiot rakentuvat jokaisessa mielipidekirjoituksessa uudelleen, eivätkä näin ollen ole staattisia. Niissä on kuitenkin havaittavissa yhteneviä diskursiivisia käytäntöjä, joiden perusteella subjektipositioiluokat on muodostettu.

Kriittisyys on keskeinen osa analyysia, sillä tutkija itse tuottaa todellisuutta tekemällä tutkimusta diskursseista, kuvaamalla ja määrittelemällä niitä uudelleen. Tutkijan tulee tarkastella myös omaa toimintaansa, esimerkiksi kuinka hän itse uusintaa todellisuutta, vanhoja kategorioita ja käsityksiä ilmiöstä huomaamattaan. Tutkijalla on kuitenkin vastuu tuottaa tutkimus siinä määrin vakiintuneiden käsitteiden ja merkitysten kautta, että tutkimuksen sisältö ovat kulttuurisesti ymmärrettävää, eikä jokaisen käsitteen merkitystä juuri kyseisessä tutkielmassa tarvitse erikseen selittää. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 31-32.) Tutkijan asema tutkimuksen tekijänä ei ole staattinen, vaan saa eri merkityksiä tutkimuksen eri vaiheissa. Jo tutkimuskysymysten asettelu ohjaa tutkimuksen suuntaa merkittävästi, joten ne on määriteltävä ja perusteltava tarkasti. Myös aineistosta tehtävät tulkinnat on perusteltava tarkasti teoreettisen viitekehyksen avulla.

Laadullisen analyysin keskiössä on aineisto ja siitä nousevat tulkinnat. Kriittinen diskurssianalyysi menetelmänä ei tarjoa varsinaisesti tiettyä seurattavaa analyysimenetelmää, jonka perusteella tulkintoja ja merkityssysteemien jäsentämistä voidaan tehdä, vaan teoreettismetodologisen viitekehyksen, jonka avulla tutkija voi rakentaa analyysin. Tutkijan tulee kuvailla tarkasti analyysin kulku ja kulloisenkin tulkinnan ja sen tuottaman merkityssysteemin rakentumisen logiikka. (Suoninen 2016, 61-62.) Teoria ja metodologia toimivat ohjaavina raameina, joihin aineistosta tehtävät havainnot ja tulkinnat kiinnitetään ja joiden kautta tulkintoja sijoitetaan osaksi sosiaalisesti rakentunutta todellisuutta. Koska käyttämäni tutkimusmenetelmä nojaa vahvasti tutkijan tekemään tulkintaan, on analyysiprosessi kuvattava tarkasti, jotta tulkinnat ovat jäljitettävissä ja perusteltavissa (emt). Diskurssianalyysin metodologian luonteen vuoksi tutkielman tuloksia on tarkasteltava kriittisesti, sillä tulkinnat heijastavat myös tutkielman tekijän ennako-oletuksia, tulkintoja ja maailmankuvaa.

Kriittisen diskurssianalyysin perusta rakentuu käsitykselle todellisuuden olemuksesta sosiaalisesti rakentuneena, jota käsitteellistetään sosiaalisen konstruktionismin käsitteen kautta. Koska diskurssit rakentuvat toimijoiden välisissä suhteissa, tulee niitä tarkastella sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Sosiaalinen konstruktionismi on metodologisteoreettinen lähestymistapa, jolla tarkoitetaan, että sosiaalinen todellisuus rakentuu kielenkäytön kautta (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 26). Bergerin ja Luckmannin (1994) mukaan kieli rakentaa yhteistä todellisuutta, sillä se on jaettu merkkijärjestelmä, jolla selitetään tunteita ja ajatuksia

ja sen avulla voidaan jakaa myös asioita, joista puhujalla ei ole omaa kokemusta. Kielen avulla voidaan myös jäsentää omaa kokemusmaailmaa subjektiivisesti ja objektiivisesti todellisiksi merkityskokonaisuuksiksi, jolloin jaetusta kokemuksesta tulee osa yhteistä todellisuutta. (Berger & Luckmann 1994, 45-50.)

Merkityssystemit, joita kielenkäytöllä tuotetaan, ovat rakentuneet sosiaalisten käytäntöjen kautta ja niitä uusinnetaan ja muokataan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 29). Myös tutkielmassani käytettävää aineistoa tarkastelen siitä näkökulmasta, että kirjoitusten sisältö ja niiden kautta rakentuvat diskurssit tulevat todellisiksi vasta ihmisten välisissä suhteissa. Aineistona käyttämiäni mielipidekirjoituksia ei ole varsinaisesti osoitettu tietylle vastaanottajalle, mutta ne tulevat todellisiksi ja osaksi julkista keskustelua vasta suhteessa yleisöön. Jos mielipidekirjoitusta ei lue kukaan, ei se tule osaksi yhteisesti jaettua kokemuksellista todellisuutta.

Tässä tutkielmassa keskeistä on sosiaalisen todellisuuden rakentuminen julkisen keskustelun perusteella: arvioin teorian ja aineiston pohjalta, miten mielipidekirjoituksissa rakentuvat yleiset käsitykset työttömyydestä ja sen syistä, työttömän subjektiviteetista ja työn merkityksestä. Näitä näkemyksiä vasten pohdin myös, minkälaisia valtavirrasta eroavia käsityksiä ja määrittämiä työttömyydelle ja työttömälle annetaan, ja miten nämä merkityssuhteet syntyvät.

Diskurssien tarkasteluun liittyy keskeisenä vallan näkökulma, ja tutkielmani kannalta tämä on erityisen olennainen tarkastelunäkökulma. Tavat puhua työttömyydestä ja rakentaa työttömyyden syistä ja työttömän toimijuudesta diskurssia eivät ole neutraaleja totuuksia, vaan täynnä jatkuvia kamppailuja sekä diskurssien välillä, että niiden sisällä. Esioletuksena ennen tutkimuksen tekemistä saattaa olla jonkin diskurssin vahva hegemonisuus, mutta tutkijan tulee pysyä avoimena myös muille kuin ennakkokäsityksiä tukeville tulkinnoille. Diskurssien välisien valtakamppailujen lisäksi tutkijan kiinnostus voi kohdistua myös esimerkiksi diskurssin sisäisiin kamppailuihin, kuten subjektien rakentumiseen. (Jokinen & Juhila 2016, 76-79.) Tutkielmassani tarkastelen molempia vallan aspektoja diskursseissa: sekä eri diskurssien välisiä kamppailuja kirjoituksissa, että diskurssin sisäisiä prosesseja. Jokisen ja Juhilan mukaan hegemonisen diskurssin tunnistaminen ei ole yksiselitteistä ja vaatii tutkijalta tarkkaa syventymistä tekstiin, sillä vahvimmat diskurssit saattavat olla niin arkisia, että tutkija sivuuttaa ne tekstistä keskittyen mielenkiintoisemmilta vaikuttaviin löydöksiin. Kuitenkin

nimenomaan itsestäänselvydeltä vaikuttava, usein toistuva ja vaihtoehdottomalta vaikuttava diskurssi on usein hegemoninen. (emt., 80.)

Tekstin tulkintaan vaikuttavat myös käytetyt retoriset keinot. Argumentaatiolla pyritään vakuuttamaan yleisö, millä tarkoitetaan kirjoitetun tekstin tapauksessa lukijoita, eli niitä henkilöitä, joihin kirjoittaja haluaa tekstillään vaikuttaa. (Perelman 1996, 21.) Myös kirjoitetussa tekstissä voidaan käyttää erilaisia retorisia keinoja oman viestin legitimitetin vahvistamiseen.

Tässä alaluvussa esittelin kriittisen diskurssianalyysin metodologiaa, ja sen keskeisimpiä piirteitä. Seuraavassa alaluvussa esittelen analyysin kulkua.

4.3 Analyysin vaiheet

Aloitin aineiston käsittelyn tallentamalla mielipidekirjoitukset tekstimuotoon kahteen Word-tiedostoon, aktiivimallia ja perustuloa käsittelevät kirjoitukset omiin tiedostoihinsa. Aineisto on muutettu tekstimuotoon käsittelyn helpottamiseksi. Sanomalehtien verkkosivuilta kerätyt aineistot olivat valmiiksi tekstimuodossa, mutta osa aineistosta on koottu Kansalliskirjaston digiarkiston kautta, jossa arkistoidut lehdet ovat kuvina. Digiarkistosta on saatavilla myös tekstimuotoon muunnettu leike sanomalehdestä, mutta nämä sisälsivät usein koneellisen muuntamisen aikana syntyneitä kirjoitusvirheitä ja muotoiluvirheitä, jotka korjasin alkuperäisen lehtileikkeen mukaiseksi. Nimesin mielipidekirjoitukset koodaten ne käytetyn hakukriteerin (aktiivimalli tai perustulo), sanomalehden ja järjestysnumeron perusteella aineistonhallinnan helpottamiseksi, sekä tallensin jokaisen kirjoituksen kohdalle sanomalehdenlehden julkaisutiedot kirjoituksen yhteyteen aineiston jäljitettävyyden vuoksi. Lista aineistona käytetyistä mielipidekirjoituksissa on koottu liitteeseen 1.

Varsinaisen analyysiprosessin aloitin lukemalla kaikki mielipidekirjoitukset läpi ja merkitsemällä taulukon sarakkeisiin kunkin mielipidekirjoituksen kohdalle omiin sarakkeisiinsa ensinnäkin puhujan ja toiseksi muutamia avainsanoja, joita kirjoitus herätti koskien työttömän toimijuutta. Ensimmäisellä lukukerralla keskeistä on muodostaa ennen kaikkea yleiskuva aineistosta. Koska kriittinen diskurssianalyysi perustuu merkityssuhteiden ymmärtämiseen ja tulkitsemiseen, tuli kukin mielipidekirjoitus lukea tarkasti ja pohtia, minkälaista diskurssia se tuottaa ja miten. Tulkintojen tekeminen ja diskurssimäärittelyt

tapahtuivat aineiston rajaamassa kontekstissa, ja jokaista mielipidekirjoitusta tarkastelinkin osana aineistokokonaisuutta. Kirjoituksia lukiessani huomasin havainnoivani, kuinka kirjoitukset asemoituivat laajemmin osaksi julkisuudessa käytävää työttömyyskeskustelua, ja pyrin erottelemaan omat ennakkokäsitykseni mahdollisimman tarkasti tulkinnoista, jotta tulkinnat olisi tehty mahdollisimman tarkasti nimenomaan tutkielmani aineiston perusteella ja sen kontekstissa.

Analyysin myöhempää vaihetta varten määrittelin viisi puhujapositionluokkaa, joiden perusteella hahmotin aineiston koostumuksen. Puhujapositionit eivät ole välttämättä täysin staattisia, mutta tutkielmani luokittelujen kannalta rajasin kunkin mielipidekirjoittajan kyseisen kirjoituksen hetkellä ilmenevään positioon analyysia helpottaakseni. Aineiston tuottajien luokittelu auttoi luomaan käsityksen, ketkä tuottavat mielipidekirjoituksia ja sitä kautta luokittelu pohjusti analyysia ja diskurssien hahmottelua. Loin puhujille viisi eri luokkaa:

1. Työnhakija
2. Poliitikko
3. Kolmannen sektorin toimija
4. Työnantaja
5. Muu

Aineistoa luokitellessa oli tehtävä rajauksia, joiden perusteella kirjoittajan puhujaposition määritellään. Esimerkiksi työttömyysetuuden saaja saattoi olla freelancer-tyyppistä työtä tekevä, osa-aikaisesti työllistetty henkilö, joita ei voi asettaa tosiasiallisesti samaan kategoriaan esimerkiksi pitkäaikaistyöttömän kanssa. Molemmat kirjoittajat, sekä freelancer, että pitkäaikaistyötön, on kuitenkin *puhujapositionia* rajattaessa asetettu luokkaan 1, ”työnhakija”, mikäli mielipidekirjoituksessa he ovat asemoineet itsensä potentiaalisesti työttömyysetuuden saajaksi. Kaikissa tapauksissa esimerkiksi opiskelijaksi tai freelanceriksi itseään tituleeraavan kirjoittajan tekstistä ei kuitenkaan selviä, onko hän itse tällä hetkellä tai onko ollut työttömyysetuuden saajana, ja kirjoittaako mielipidekirjoituksensa tästä positioista vai ikään kuin ”ulkopuolisena” keskusteluun osallistujana. Tällaiset tapaukset, joissa kirjoittajan tilanne ei selviä yksiselitteisesti kirjoituksesta, on positioiksi määritelty 5, ”muu”. Kategoriaan 2, ”poliitikko”, on määritelty paitsi istuvat kansanedustajat ja kuntapoliitikot, myös kansanedustajaehdokkaaksi itsensä tituleeraavat kirjoittajat, sekä esimerkiksi poliittisen nuorisojärjestön puheenjohtajaksi itsensä määrittävät kirjoittajat.

Puhujapositioiden dynaamisuutta voidaan tarkastella puhujan asiantuntijuuden rakentumisen kautta. Osa kirjoittajista asemoi itsensä asiantuntijaksi esimerkiksi tohtorintutkinnon tai työnsä kautta saavutetun asiantuntijuuden kautta. Osa asiantuntijuuden kautta argumentoivista kirjoittajista asemoituu esimerkiksi poliitikoksi tai työnhakijaksi, mutta käyttää silti retorisenä keinona tieteelliseen tutkimustietoon vetoamista tai omaa korkeakoulutustaan viestinsä legitimoinnissa. Puhujan positio vaikuttaa siis myös argumentoinnin tapoihin, mikä tulee huomioida analyysia tehdessä.

Kun puhuja on määritellyt itsensä työttömäksi tai työttömän läheiseksi, rakentuu kertomuksen uskottavuus ja luotettavuus henkilön oman kokemuksen kautta. Työttömäksi luokitellut käyttävät aineistossani lähes poikkeuksetta omaa kokemustaan mielipiteensä perusteluna, sekä jonkinlaisena vakuutena omasta asiantuntijuudestaan. Toisinaan mielipidekirjoitusten kirjoittajat esittävät liioiteltuja väitteitä tai suurentelevat esimerkiksi työttömyyslukuja tai etuuksien määriä väitteidensä tueksi, millä yritetään vakuuttaa yleisöä. Vain yhden mielipidekirjoituksen kohdalla lehden toimitus oli lisännyt kommentin virheellisestä luvusta koskien työttömyysetuuksien verotusta.

Ensimmäisen lukukerran jälkeen hahmottelin kolme keskeisintä diskurssikategoriaa, joiden kautta työttömän subjektipositio rakentui. Kirjoitin ylös myös huomioita näiden diskurssien ulkopuolelta, ja pohdin, minkälaisista lausumista diskurssit rakentuvat, eli mitkä tekijät ovat keskeisiä diskurssikategorian määrittelyssä. Näistä muodostui lopulta kolme tärkeintä diskurssia, joiden mukaisesti taulukoin aineiston myöhemmin analyysissäni ja joiden pohjalta lopulta rakensin työttömän subjektipositiot. Käytännössä taulukointi eteni siten, että merkitsin kunkin mielipidekirjoituksen kohdalle ja kunkin diskurssin kohdalle ristiintaulukoiden joko 1 (tuottaa diskurssia) tai 0 (tuottaa vastadiskurssia) tai jätin sarakkeen tyhjäksi, mikäli diskurssiin viittaavia lausumia ei esiinny kyseisessä kirjoituksessa. Korostin myös mielipidekirjoitustekstistä niitä yhdestä tai useammasta lauseesta koostuvia lausumia, jotka tuottivat tai vastustivat kutakin diskurssia, jotta voisin analyysin myöhemmässä vaiheessa vertailla eri kirjoituksissa esiintyviä lausumia ja muodostaa laajemman käsityksen, kuinka diskurssit rakentuvat. Lausumia ei kuitenkaan voi erottaa asiayhteydestä, joten tein linjauksen tarkastella niitä osana tekstiä irrottamatta niitä esimerkiksi erilliseen tiedostoon analyysia varten. Kontekstista riippuen samalla lausumalla voidaan tarkoittaa eri asioita, joten tulkinnan kannalta oleellista on tarkastella sitaattia kontekstissaan.

Seuraavassa vaiheessa syvennyin tarkemmin diskursseihin yksi kerrallaan ja tarkastelin tarkemmin, minkälaisilla lausumilla diskurssi rakentuu ja minkälaisia merkityksiä näistä lausumista muodostuu. Analyysi ei edennyt lineaarisesti havainnosta päätelmään, vaan tutkimusmenetelmän luonteen vuoksi jouduin palaamaan kirjallisuuteen ja muihin aineiston mielipidekirjoituksiin pitkin analyysiä ja tarkastelemaan kriittisesti tekemiäni tulkintoja, sekä tekemään diskurssimäärittelyjä uudelleen. Analyysiä jo hieman tehtyäni tunnistin hegemonisen diskurssin, joka ottaa annettuna käsityksen siitä, että kaikkien tulisi hakeutua palkkatyöhön tilanteesta riippumatta, ja sitä vastustavien diskurssien välillä käytyjä valtakamppailuja. Oli jälleen palattava alkuun, ja katsottava aiemmin analysoimissani kirjoituksissa rakentuvien arkipuheiden läpi, jotka itsekin olin tutkijana ottanut annettuna, ja tehtävä itselleni näkyväksi diskurssien valtakamppailu. Osa kirjoittajista esittelikin varovaisen toiveikkaasti vaihtoehtoja nykymallin mukaisille työmarkkinoille ja yhteiskuntajärjestykselle. Nämä kirjoitukset merkitsin omaksi kategoriakseen taulukkoon, jonka olin tehnyt analyysin tueksi, jotta voisin palata niihin vielä myöhemmin varsinaisia analyysilukuja kirjoittaessani. Pala palalta varsinaiset analyysiluvut alkoivat rakentua tutkielmaani, ja vastaavanlaiset oivallukset diskurssien välisistä ja sisäisistä valtasuhteista pakottivat perkaamaan aineistoa moneen kertaan ja monesta näkökulmasta pohtien.

Työttömän subjektiposition kautta tarkastelemani diskurssimäärittelyn ohella tarkastelin mielipidekirjoituksista ilmeneviä käsityksiä työn merkityksestä yksilön toimijuuteen. Kirjoitin aiemmassa luvussa uuden työn käsitteestä, joka selittää työn ja yksilön persoonan limittymistä sellaisella tasolla, että näitä on mahdotonta erottaa toisistaan. Ennakkokäsitykseni olikin, että tällaisessa jälkikapitalistisessa uuden työn yhteiskunnassa työn puuttuminen aiheuttaisi yksilölle jonkinlaisen sisäisen tyhjiön, jonka vuoksi myös kokemus itsestä ja omasta toimijuudesta muuttuisi. Työn merkitystä toimijuuteen koskeva tutkimuskysymys määrittyi lopulta kahta ensimmäistä tutkimuskysymystä tukevaksi apukysymykseksi, jonka kautta toimijuuden ulottuvuuden tarkastelu helpottui.

Tässä luvussa käsittelin tutkimusasetelman rakentamisen vaiheet, aineiston ja menetelmän, sekä analyysin kulun pääpiirteittäin. Seuraavassa kahdessa luvussa esittelen analyysin tuloksia.

5 TYÖTTÖMYYSDISKURSSIT SUBJEKTIPOSITION TUOTTAJINA

Tässä luvussa esittelen teoreettisen viitekehyksen avulla tutkielmani aineistosta rakentuvia työttömyysdiskursseja ja niiden tuottamia subjektipositioita. Tarkastelen diskursseja työttömän subjektiposition kautta, ja pohdin, minkälaisista lausumista, oletuksista, ajatuksista ja tarkoituksista työttömän subjektipositio rakentuu, ja kuinka erilaisille subjektipositioille annetut merkitykset jäsentävät diskussin rakentumista.

Subjektipositiolla tarkoitetaan tässä tutkielmassa asemaa, johon teksti asettaa tarkastelun kohteen (työtön) suhteessa tekstin yleisöön ja mahdollisiin muihin toimijoihin, joita tekstissä käsitellään (esimerkiksi työnantajat, veronmaksajat). Subjektipositiokategorioiden rajaaminen helpottaa yleistysten tekemistä ja tarkastelun rajaamista yksittäisistä kirjoituksista kohti yleistä käsitystä aiheesta. Subjektipositioiden kautta voidaan tarkastella erilaisia olemisen ja tekemisen tapoja, sekä toimijuuden rakentumisen tai rajoittumisen tapoja. Subjektipositio rakentuu vuorovaikutuksessa, eikä yksikään samaan subjektipositiokategoriaan asetettu kirjoitus ole samanlainen, vaan subjektipositio määritetään ja konstruoidaan jokaisessa kirjoituksessa uudelleen (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016, 45-46).

Aineistossa kokoaikaisen palkkatyön tekeminen nähdään normaalina, toivottavana tilana, ja työttömänä oleminen nähdään poikkeavana, epänormaalina tilana, josta on syytä pyrkiä pois. Tutkielman toisessa luvussa esittelin työllisyyspolitiikan taustoja, jotka ovat johtaneet aktiivimallin ja perustulokokeilun toimeenpanoon. Työttömät eivät kuitenkaan ole homogeeninen ryhmä, vaan työttömyydelle voidaan antaa erilaisia syitä. ”Normaalista” kokoaikatyössä käyvistä kansalaisista poikkeavia työttömiä, epätyypillisissä työsuhteissa olevia ja työkyvyttömiä eli tässä tutkielmassa yhtenä ryhmänä tarkasteltavia, kokoaikatyön ulkopuolisia henkilöitä (tutkielmassa ”työtön”) voidaan asettaa eri subjektipositioihin riippuen siitä, mistä heidän työttömyytensä katsotaan johtuvan ja minkälaista tarinaa heidän elämänpoluistaan kerrotaan. Työttömän subjektipositio määrittää myös niitä keinoja, joilla työttömyyteen voidaan puuttua sekä legitimoit poliittisia päätöksiä. Esimerkiksi mikäli yleisesti hyväksytty käsitys työttömästä on järjestelmää hyväksikäyttävä sosiaalipummi, on helpompi perustella sosiaaliturvaa heikentävät poliittiset päätökset (kts. Saari & Behm 2017, 207-208). Subjektiposition kautta voidaan tarkastella myös työttömyyden syihin liittyviä

moraalikamppailuja, ja tehdä näkyväksi eri tapoja, joilla työttömyyteen ja sen syihin suhtaudutaan eri viitekehyksissä.

Tarkastelen seuraavissa alaluvuissa kolmea eri subjektipositiokategoriaa, jotka olen hahmotellut aiheesta tehdyn aiemman tutkimuksen ohjaamana. Tutkielman edetessä olen tarkentanut kategorioiden kriteerejä ja rajauksia analyysin edetessä sen mukaan, miten diskurssit ovat aineistossa rakentuneet. Alla olevaan taulukkoon olen havainnollistanut subjektipositioiden keskeisimmät ominaisuudet, sekä eroavaisuudet toisistaan.

<i>Diskurssin subjektipositio</i>	<i>Yleiskuvaus</i>	<i>Toimijuus</i>	<i>Yleisin puhujapositio</i>
<i>6.1 Oman onnensa seppä</i>	Aktiivinen yksilötoimija, motivoitunut, ahkera, itsenäinen työtön	Aktiivinen	Työtön, muu
<i>6.2 Olosuhteiden uhri</i>	Työkyvytön, taloudellisessa tai toiminnallisessa kannustinloukussa, byrokratian väsyttämä, syrjäytetty	Rajoitettu	Työtön, poliitikko, muu
<i>6.3 Järjestelmän hyväksikäyttävä</i>	Vapaamatkustaja, ideologisesti työtön, sosiaalitukien varassa pitkäaikaisesti elävä, syrjäytynyt	Aktiivinen tai rajoitettu	Poliitikko, muu

Taulukko 1: Työttömän subjektipositiot

Kategorioita olisi ollut mahdollista määritellä useampia, sillä esimerkiksi toinen subjektipositiokategoria, ”olosuhteiden uhri”, olisi voitu jaotella esimerkiksi sairauden vuoksi toistaiseksi tai pitkäaikaisesti työkyvyttömiin, rakenteellisen työttömyyden tai (ikä)syrjinnän vuoksi työttömiin ja niin edelleen. Kuitenkin selkeyden vuoksi ja tutkielman laajuus

huomioiden tämä tutkielma on rajattu kolmeen subjektipositiokategoriaan, joiden kautta diskursseja tarkastellaan. Haluan kuitenkin korostaa, että myös näiden kolmen subjektiposition sisällä käydään jatkuvia valtakamppailuja, kuinka subjektipositio kussakin mielipidekirjoituksessa rakentuu, ja minkälaista toimijuutta se rakentaa. Työttömyys ilmiönä on moniulotteinen, joten tarkastelun avuksi olen erottanut vielä omiksi kategorioikseen muutosdiskurssin, toiseuttavan diskurssin ja poliittisen diskurssin. Nämä kolme apudiskurssia auttavat analyysin jäsentämisessä, mutta eivät muodosta omia subjektipositiokategorioitaan. Esimerkiksi poliittinen diskurssi voidaan tunnistaa sekä politiikassa toimivan kirjoittajan, että politiikkaa kriittisesti arvostelevan työttömän kirjoituksesta, ja poliittista diskurssia voi rakentaa työttömistä kriittiseen sävyyn puhuva kirjoittaja, jota lietsoo moraalipaniikkia ja näkee työttömän järjestelmän hyväksikäyttäjänä, mutta yhtä lailla diskurssi voi rakentua kirjoituksessa, jossa työtön nähdään olosuhteiden uhrina ja ensisijaisesti sosiaalipoliittisten toimenpiteiden kohteena.

5.1 Oman onnensa seppä

Ensimmäisenä subjektipositiokategoriana tarkastelen aktiivista toimijaa, uusliberalistisen yhteiskunnan ihannekansalaista, jonka olen nimennyt ”oman onnensa sepäksi”. Tällaista subjektipositiota rakentavat kirjoitukset sisältävät oletuksen, jonka mukaan työtön työllistyisi, jos hänellä olisi sopivat yhteiskunnalliset, sosiaaliset ja taloudelliset mahdollisuudet valjastaa koko sisäinen potentiaalinsa käyttöön. Tällaisen henkilön nähdään tarvitsevan valtiota ja yhteiskuntaa vain oman kasvunsa mahdollistajaksi, ja tällaiselle yksilölle työttömyys on vain ikävä välivaihe.

”Oman onnensa seppä” rakentuu lähes aina jollakin tavalla suhteessa epäonnistuneeseen järjestelmään. Ennakko-oletukseni oli, että edes muutamassa mielipidekirjoituksessa entinen työtön tai esimerkiksi poliitikko olisi luonut narratiivin aktiivisesta selviytyjästä, joka on voittanut vaikeudet omalla sinnikkyydellään. Yhdessäkään mielipidekirjoituksessa ei vastoin ennako-oletustani kirjoitettu tarinaa, jossa aktiivinen työtön on oman toimeliaisuutensa ansiosta, yhteiskunnan tuella onnistunut rakentamaan onnistuneen matkan pois työttömyydestä. Päinvastoin, diskurssi rakentuu peilautuen järjestelmästä, joka ei onnistu antamaan työttömälle mahdollisuuksia ja työkaluja, joita hän tarvitsisi toteuttaakseen täyttää potentiaaliaan aktiivisena toimijana. Yksinkertaisuudessaan diskurssia rakensivat

eksplisiittiset lausumat, joissa korostettiin työttömien työhalukkuutta, kuten alla olevassa sitaatissa.

” ... saataisiin kortistoon jäämään ainoastaan ne ihmiset, jotka oikeasti haluavat ja pystyvät töitä hakemaan. Oikeiden työnhakijoiden joukosta yli 99 prosenttia haluaa sitä kunnollista työpaikkaa ” (AKTAL44)

Määrällisesti diskurssia oli havaittavissa aktiivimallia ja perustuloa käsittelevissä kirjoituksissa lähes saman verran, mutta sisällöllisesti diskurssin rakentumisen tavat erosivat toisistaan. Aktiivimalli nähtiin aineistossa eräänlaisena vastakohtana uusliberalistisen yritteliäisyyden ja yksilöllisyyden ihanteelle, sillä nimestään huolimatta mallin katsottiin holhoavan ja rajoittavan yksilön omaa toimijuutta. Perustulomalli nähtiin puolestaan tällaisen toimijuuden toteuttamisen mahdollistajana. Joissakin kirjoituksissa vertailtiin myös näitä kahta, kuten esimerkiksi seuraavan sitaatin kirjoituksessa:

”... (puolueen) aatteellinen pohja perustuu yksilön vapauksien ja vastuiden tasapainon tavoitteluun, sekä yksilöllisyyden ja yritteliäisyyden korostamiseen. Aktiivimalli, vastoin kuin nimestä voisi olettaa, ei perustu näihin arvoihin. Pidän perustulomallia (puolueen) aatepohjasta kumpuavana ratkaisuna luoda yksilöille heidän lähtökohdistaan riippumattomia edellytyksiä olla parhaimmillaan ja kehittyä mittaansa arvokkaina yksilöinä.” (AKTSS30)

Aktivointipolitiikan tärkeä näkökulma on ollut yksilön motiivien valjastaminen yhteiskunnan hyödyksi, jolloin kokonaisyhyvinvointi lisääntyy ja kansantalouden tuottavuus kasvaa. Oman potentiaalın valjastaminen työelämän tarpeisiin tyydyttää myös tarvetta toteuttaa itseään ja ”kehittyä mittaansa arvokkaina yksilöinä”. Sitaatissa tulee näkyviin diskurssissa hallitseva käsitys työstä persoonaa vahvistavana tekijänä (kts. Vähämäki 2011).

Aineistosta esiin nousseiden mielipiteiden mukaan työntekijät voidaan nähdä ”*motivoituneina ja pystyvinä*” (AKTHS20), mutta he eivät pääse toteuttamaan omaa potentiaaliaan. Koska halua työelämään olisi, koetaan aktivointipolitiikka jopa nöyryyttäväksi ja alentavaksi

”työttömyyden synnyttämä ahdistus ja tarkoituksettomuus aktivoivat hakemaan töitä tehokkaammin kuin mitkään aktivointimallit” (AKTHS21).

Näin negatiivisten tunteiden kautta sanoitetaan toiveita ja odotuksia, jotka eivät ole päässeet täyttymään. Ahdistus ja tarkoituksettomuus toistuvat aineistossa, ja niiden syntysija voidaan paikantaa epäonnistumisen ja pettymyksen tunteisiin. Kun työtön kokee olevansa osaava, kykenevä ja haluavansa töihin, mutta ei onnistu työllistymään, lävistää epäonnistumisen kokemus koko minuuden, ja tulee ilmi epämääräisenä ahdistuksena. Monet kirjoittajat kysyivät ja pohtivat suoraan, mikä heissä on vikana, kun eivät kaikista pätevyyksistään ja kokemuksistaan huolimatta kelpaa työhön. Näin tulee jälleen näkyväksi, miten työ kietoutuu osaksi minuutta ja kokemus omasta itsestä on yhteydessä työn kautta saataviin onnistumisen, osaamisen, pystymisen ja kyvykkyyden kokemuksiin. Epäonnistumisen kokemusta sanoitettiin myös sosiaalisten paineiden kautta, sillä omaa onnistumistaan ihmisenä tarkastellaan suhteessa muihin yhteiskunnan toimijoihin, kuten alla olevassa sitaatissa.

”...nämä maksimoivat sosiaalisen häpeäntunteen, sillä emme koe kelpaavamme yhteiskunnalle millään mittarilla.” (AKTHS3)

Toistuva kokemus kirjoituksissa on työttömyyden aiheuttaman pettymyksen ja tarkoituksettomuuden tunteiden lisäksi orastava toive päästä toteuttamaan itseään ja tekemään osaamista vastaavaa työtä. Eräs kirjoittaja kiteyttääkin toivovansa, *”...että me kaikki työtä etsivät löytäisimme työn, jossa saa osata”* (PHTS12). Työtä ei nähdä velvollisuutena, pakollisena pahana, vaan elämän keskeisenä sisältönä, jonka puuttuminen huonontaa elämänlaatua ja kokemusta itsestä ja omista kyvyistä. Yksilölle itselleen merkityksellinen työ mahdollistaa itsensä toteuttamisen, sekä vahvistaa kokemusta oman elämän merkityksellisyydestä (Salonen & Tapani 2020, 40).

”Perustuloa vastustetaan, koska työtön ei saisi olla onnellinen” (PHTS14) on otsikoitu eräs perustuloa käsittelevä mielipidekirjoitus. Freelancerina työskentelevän kirjoittajan mukaan suurin este perustulon käyttöönotolle on sen vastustajien näkemys siitä, ettei työttömällä olisi oikeutta tyytyväisyyteen tai onnellisuuteen. Kirjoittaja kuvaa värikkäin sanankääntein perustulon vastustajia *”kiusaajakansanosaksi”*, ja käyttää ilmaisuja kuten *”työttömien kyykyttäminen”* perustuu *”sadismiin ja kateuteen”*. Kärkevät ilmaisut kertovat kirjoittajan tyytymättömyydestä ja pettymyksestä ympärillä olevan yhteiskunnan tukeen, ja jopa tietynlaisesta ulkopuolisuuden tunteesta. Kirjoitus erottelee näkyvästi perustulon vastustajat toiselle puolelle, ja ehkä jonkinlaiset niin sanotut *”tolkun ihmiset”* toiselle puolelle, joista

jälkimmäiset ovat samaa mieltä kirjoittajan kanssa ja nojaavat tämän argumentteihin. Kirjoittaja korostaa perustulokokeilun vaikutuksia työttömien hyvinvointiin, ja nojaa argumenttinsa oletukseen, ettei perustulon vastustajille tällaisilla tuloksilla ole mitään merkitystä, sillä työttömien onnellisuudella tai onnettomuudella ei ole mitään väliä. Asetin kyseisen kirjoituksen ”oman onnensa sepän” subjektipositiokategoriaan, sillä vastapuolta kohti kärkevästi hyökkäämällä kirjoittaja vahvistaa omaa viestiään perustulon mahdollisuuksista vapauttaa työttömät tai epätyypillisissä työsuhteissa olevat toteuttamaan omaa potentiaaliaan. Erottamalla selvästi itsensä ”perustuloa vastustavasta kiusaajakansanosasta” kirjoittaja vahvistaa omaa toimijuuttaan alistavaksi kokemaansa hallintaa vastaan. Perustulomallin mahdollisuuksia merkityksellisen työn ja elämän mahdollistajana korostavat myös useat muut kirjoittajat, joista muutamaa siteeraan alla.

”Perustulo vapauttaisi energiaa keskittyä olennaiseen byrokratian sijaan.” (PTHS14)

”Perustulo on panostus aktiiviseen ja välittävään ihmiseen sekä hyvinvointiyhteiskuntaan.” (PTKSML21)

”Perustulon lähtökohta on täysin toinen kuin Sipilän hallituksen harjoittama ylhäältä päin pakottaminen. Valvonnan ja sanktioiden sijaan se vapauttaa ihmiset tekemään mielekkäitä valintoja elämässään.” (PTKSML47)

Ylle olen koennut muutaman sitaatin esimerkeiksi, kuinka perustuloa aktiivisen toimijuuden mahdollistajana sanoitetaan. Diskurssin mukaan työttömät ovat pohjimmiltaan aktiivisia, oman elämänsä toimijoita, jotka heitä tällä hetkellä rajoittavat byrokratian kahleet katkaisemalla voitaisiin vapauttaa toteuttamaan itseään ja kehittymään parhaiksi versioiksi itsestään. Samankaltaisia perusteluja käyttävät myös yrittäjyyttä ja freelancerien asemaa puolustavat kirjoitukset, joissa perustulo nähdään yritteliäisyyden ja sivutoimisen työskentelyn mahdollistajana.

Erityisesti alimman sitaatin (PTKSML47) kirjoittaja sanoittaa mielenkiintoisella tavalla koko tutkielmani pohjana olevan valta-analytiikan käytännön tasolle: perustulon kautta voitaisiin vapauttaa ihmiset hallitsemaan itse itseään, eikä ohjaus tapahtuisi valvonnan mekanismien kautta. Kirjoituksessa tehdään eroa yhteiskunnan toimesta tapahtuvan hallinnan ja yksilön omien valintojen välille, eikä juuri kyseenalaisteta sitä, miten yksilön omat halut ja toiveet

asemoituvat yhteiskunnan tasolla toivottujen valintojen suhteen. Yllä olevan sitaatin kirjoittaja ei suoraan tekstissään tuo ilmi, mitä nämä ”mielekkäät valinnat” olisivat, mutta myöhemmin kirjoituksessaan kuvailee, kuinka ”ihmiset tarvitsevat enemmän tukea ja kannustusta kuin pelkoa turvan menettämisestä. Pelko lannistaa, tuki kannustaa.” (PTKSML47). Tämän sitaatin valossa voidaan tulkita, että nämä mielekkäät valinnat ovat työllistymiseen ja yhteiskunnan kannalta toivottuun suuntaan tehtäviä valintoja, joiden myötä ihmiset elävät merkityksellistä ja hyvää elämää.

Vallan antaminen ihmisen omiin käsiin voidaan nähdä arvovalintana: mikäli luotetaan ihmiseen ja hänen kykyynsä tehdä oikeita valintoja, ihminen luottaa myös itseensä ja tekee sellaisia elämänvalintoja, jotka hyödyttävät häntä itseään, sekä yhteistä hyvää. Tällaisessa diskursiivisessa rajanvedossa ei ole tilaa ”vapaamatkustajien” paheksunnalle, vaan kansanosa, joka ei kykene tai halua huolehtia omasta toimeentulostaan, nähdään välttämättömänä osana yhteiskunnan rakennetta ja heidän pitämisensä yhtäläisesti mukana yhteiskunnan jäsenenä palvelee yhteistä hyvää enemmän kuin heidän sulkemisensa ulkopuolelle. Tarkastelen vapaamatkustajuuteen liittyviä moraalikamppailuja tarkemmin alaluvussa 5.3.

Perustulon nähtiin myös mahdollistavan vaihtoehtoinen elämäntapa, jossa ihmiset saisivat elää sellaista elämää kuin haluavat, ilman yhteiskunnan ohjailua esimerkiksi asumistavan tai elämänvalintojen suhteen.

”... (perustulo) vapauttaisi ihmiset pakonomaisesta työnetsinnästä ja kaupunkeihin muutolta. Niiden sijaan ihmisiä voitaisiin eri keinoin kannustaa jakamistalouteen ja oman ruoan kasvattamiseen kaupungeissa ja haja-asutusalueilla.” (PTHS10)

Kyseisen kirjoituksen kirjoittaja ei varsinaisesti kyseenalaista palkkatyön merkitystä, mutta kyseenalaistaa yleisemmällä tasolla länsimaista, kulutuskeskeistä elämäntapaa. Vaihtoehtoisista diskursseista työllisyyskeskeisille diskursseille kirjoitan lisää luvussa 7. Nostin kyseisen sitaatin esiin, sillä sen kautta voidaan tehdä näkyväksi useita toimijuuden tasoja. Kirjoittaja kuvailee työnetsintää ”pakonomaiseksi” ja antaa ymmärtää kaupunkeihin muuton ja työnetsinnän olevan jollakin tavalla pakotettuja toimintoja. Tämä ilmenee kirjoittajan valitsemasta sanasta ”vapauttaa”, joka viittaa jonkinlaiseen sisäiseen tai ulkoiseen pakkoon, joka ajaa ihmiset näihin toimintoihin. Kirjoittajan todellisuudessa työttömän haluaminen on hiljennetty, ja toimijuuden tasoista aktiivisina näkyvät täytyminen ja

kykeneminen, jotka johdattelevat työttömän elämänvalintoja työnhaun ja tarvittaessa kaupunkiin muuton suhteen. Sitaatissa tulee näkyväksi ristiriita, joka syntyy ulkopuolelta tulevien odotusten ja ihmisen sisäisen halun suhteen.

Yleisin työttömän positiosta kirjoitettu mielipidekirjoitus noudatti seuraavanlaista käsikirjoitusta: kirjoittaja kertoo olevansa työtön, vaikka on yrittänyt kaikkensa. Elämänpolkua ja tämänhetkiseen tilanteeseen päätymistä kuvaillaan työn ja koulutuksen kautta, josta syntyy mielikuva, että kirjoittaja on toiminut norminmukaisesti ja siitä huolimatta on tällä hetkellä työtön. Valtasen (2002) mukaan työttömien puhuessa omasta työttömyydestään näkyy puheessa paitsi aktiivisuuden korostaminen, myös toimijuuden ottaminen itselleen.

Työttömien puheenvuorossa korostuu näkemys itsestään aktiivisena toimijana, joka haluaa, yrittää ja joskus myös kykenee uusintamaan sellaista työttömän mallia, jota pidetään yleisesti kunnioitettavana (Valtanen 2002, 69-70). Joissakin näistä kirjoituksista sanoitetaan ne tekijät, jotka ovat työttömyyden syynä tai rajoittavat muuten osallistumista (esimerkiksi lastenhoito, ikä, vääränlainen aktiivisuus, koulutusta vastaavien työpaikkojen puute, asuinpaikka, työkyvyttömyys). Tällaiset kirjoitukset tuottavat sekä aktiivisen toimijan, ”oman onnensa sepän” diskurssia, mutta yhtä lailla ”olosuhteiden uhriutta”, jossa toimijuus on tavalla tai toisella rajoittunut. Toimijuuden rajoittumisen myötä aktiivinen toimijuus tulee todelliseksi lähinnä *haluamisen* kautta: jos työtön ei syystä tai toisesta onnistu työllistymään, on hän kuitenkin sosiaalisesti oikeanlainen, norminmukainen työtön haluamalla pois työttömyydestä.

Merkittävä osa tähän diskurssikategoriaan luokittelimistani kirjoituksista limittyi myös seuraavassa alaluvussa kuvaamani toisen diskurssin kanssa, sillä jossakin määrin aktiiviset ja pystyvät toimijat nähtiin kuitenkin nykytilanteessa olosuhteiden rajoittamina. ”Oman onnensa seppä”-subjektipositio muodostuu siis potentiaalnin kautta, joka tunnustetaan työttömän sisällä olevaksi mahdollisuudeksi olla paras versio itsestään. Jos tässä alaluvussa kuvaamani diskurssi maalaa kuvan utopiasta, jossa byrokratia, kannustinloukut ja lannistava, yritteliäisyyden tappava aateilmasto on syrjäytetty ja aktiivinen kansalainen pääsee toteuttamaan itseään, on seuraavassa alaluvussa kuvaamani ”olosuhteiden uhrin” subjektiposition tuottavan diskurssin rakentama todellisuus hieman toisenlainen.

5.2 Olosuhteiden uhri

Tässä aluvussa tarkastelen toista subjektipositiokategoriaa, jonka keskeisenä elementtinä on työttömästä puhuminen itsenäisenä subjektina, jonka toimijuuden mahdollisuudet ovat eri syistä rajoittuneet ja sen vuoksi olen nimennyt tämän kategorian ”olosuhteiden uhriksi”. Toimijuutta voivat rajoittaa ulkoiset tekijät, kuten työpaikkojen puute, työmarkkinoiden jäykkyys tai sosiaaliturvaan liittyvä byrokratia, tai henkilökohtaiset tekijät, kuten ikä, asuinpaikka, koulutus tai muut henkilökohtaiset ominaisuudet. Rajoittavat diskurssikäytännöt voivat ilmentyä myös yhtäaikaisesti, vuorotellen tai limittyen keskenään.

Aineiston perusteella ”olosuhteiden uhrin” subjektipositioon asemoituun työttömään suhtaudutaan vaihtelevasti: osa kirjoittajista näkee työttömän holhottavana objektina, ja osa lähtökohtaisesti aktiivisena toimijana, jonka mahdollisuuksia yhteiskunta rajoittaa. Jälkimmäisestä subjektiposition tarkastelutavasta kirjoitin hieman jo edellisessä aluvussa, sillä tällaista subjektia tuottava diskurssi rakentuu yleensä yhdessä ”oman onnensa seppä”-subjektipositiota tuottavan diskurssin kanssa. Tarkastelen tämän aluvun lopussa, miten ensimmäisen luvun aktiivinen yksilötoimijuus ja tämän luvun rajoittunut toimijuus risteävät ja rakentavat osittain limittäin, vuorotellen tai keskenään keskustellen näitä diskursseja.

Määrällisesti tarkasteltuna tässä luvussa käsittelemäni diskurssikategoria on aineistoni perusteella yleisin: vaikka monissa kirjoituksissa diskurssit limittyivät ja keskustelivat keskenään, oli ”olosuhteiden uhrius” lähes kaikissa kirjoituksissa jollakin tavalla läsnä. Tämä voisi kertoa paitsi aiheen kompleksisuudesta, myös tutkijana tekemäni rajauksen laajuudesta: ”olosuhteiden uhrin” kategorian olisi voinut jakaa vielä kahteen eri kategoriaan, jossa tilanteen on aiheuttanut joko henkilökohtainen ominaisuus tai toiminta, tai vaihtoehtoisesti yhteiskunnan toiminta ja byrokratia.

Monen työnhakijan positiosta kirjoittavan viestin keskeinen tunne on pettymys. Pettymys siihen, ettei vuosien koulutus takaakaan työpaikkaa, pettymys siihen, ettei omasta aktiivisuudesta huolimatta pääse edes työhaastatteluun. Kirjoittajat olivat pettyneitä, jopa vihaisia yhteiskunnalle, poliitikoille, virkamiehille, TE-palveluille, Kelalle, työnantajille ja muille toimijoille, joiden katsottiin olevan vastuussa työttömän ahdinkoon johtaneista päätöksistä. Åkerblad (2014, 142) mukaan pettymyksen tunne juontaa juurensa siihen, ettei

toimijalla ole alun perinkään ollut mahdollisuutta toimia oikein tilanteessa, jossa palkintoon johtavan toimintatavan määrittelyssä on ollut puutteita.

”Työhaun ohella olen aktiivisesti ylläpitänyt ja kehittänyt osaamistani keikkatöillä sekä omaehtoisella opiskelulla. Palkaksi omasta aktiivisuudestani olen saanut te-keskukselta vain rangaistuksia.” (AKTHS9)

Kun on yrittänyt kaikkensa, epäonnistuu ja mahdollisesti tulee rangaistuksi tai syyllistetyksi eri yhteiskunnan toimijoiden taholta tilanteeseen johtaneista teoista, voi tuntea itsensä harhaan johdetuksi. Yllä olevan lainauksen kirjoittaja oli hakenut osaamistaan vastaavaa vuorotteluvapaan sijaista, mutta TE-palveluissa hänet oli katsottu työlliseksi hänen tekemänsä osa-aikaisen ja koulutusta vastaamattoman silpputyön vuoksi. Sitaatissa on havaittavissa myös tietynlainen tarve tulla arvostetuksi ja huomioiduksi oman ahkeruutensa kautta. Kun tälle ei saa mitään tunnustusta, vaan päinvastoin rangaistuksen, syntyy loukku, jonka myötä toiminnan, eli tässä tapauksessa keikkatöiden teon, työhaun ja omaehtoisen opiskelun, mielekkyys ja jatkuvuus ovat koetuksella. Julkusen (2008, 282-283) mukaan arvonanto voi syntyä niin kasvokkain tapahtuneen kohtaamisen, instituution tai rakenteiden kautta. Tarkastelemassani esimerkissä arvonannon puute syntyy instituution kautta, mutta kiinnittyy myös osaksi rakenteita. Myöhemmin sama kirjoittaja oli hakenut osa-aikaisiin opintoihin, minkä vuoksi hänet oli katsottu päätoimiseksi opiskelijaksi ja hänen työttömyysetuutensa oli lakkautettu.

”Mikäli olisin oman aktiivisuuden sijaan kieltäytynyt keikkatöistä ja jättäytynyt kotiin makaamaan 90 päiväksi, minut olisi voitu palkata vuorotteluvapaan sijaiseksi tai palkkatukitöihin. Lisäksi olisin ollut oikeutettu saamaan ansiosidonnaista päivärahaa. Koska olen ollut te-keskuksen vääräksi katsomalla tavalla aktiivinen, en ole oikeutettu mihinkään näistä” (AKTHS9)

Jos kirjoittaja olisi toiminut vastoin aktiivisen työnhakijan ihannetta, olisi hän paradoksaalisesti voinut vastaanottaa palkinnon, eli havittelemansa vuorotteluvapaan sijaisuuden. Tilanteesta syntyykin toiminnallinen loukku, jossa kirjoittajalla ei ole mahdollisuutta toteuttaa toimijuuttaan siten, että yhteiskunnan normatiivinen malli täytyisi, eli hän toimisi aktiivisena, itseään kehittävä subjektina, ja hänen omat toiveensa ja tavoitteensa työn suhteen täytyisivät,

jolloin hän löytäisi työn, jonka kautta voisi toteuttaa itseään ja saada toimeentulon. Kirjoittajan täytyy aktivoitua, hän haluaa työpaikan, mutta hän ei voi saada sitä.

”Uusi lainsäädäntö saa minut tuntemaan oloni työttömänä entistä turhautuneemmaksi ja turhemmaksi. Tämä aktivointimalli vain lamaannuttaa psykologisesti ja vie viimeisetkin itseluottamuksen rippeet. Myös me työttömät olemme tuntevia kansalaisia ja yksilöitä, emme pelkkiä numeroita tilastoissa.” (AKTHS1)

Toimijuuden rajoittuminen tulee näkyväksi *voimisen* tai *kykenemisen* modaliteetin rajoittumisen kautta, mutta kuten yllä olevan sitaatin kirjoittaja toteaa, rajoittuminen ulottuu myös *haluamiseen* asti.

Väärin aktivoitumisesta seuranneen sanktion herättämiä pettymyksen tunteita voidaankin käsitteellistää kaksoissidoksen kautta. Työnhakijoita kannustettiin aktivoitumaan, mutta väärällä tavalla aktiivinen sai palkinnon sijasta rangaistuksen esimerkiksi epävarmuuden lisääntymisen, byrokratian vaikeutumisen, tuensaannin katkeamisen, TE-palvelujen virkailijan nuhteiden tai tulonmenetyksen muodossa. Näin ollen vaatimus aktivoitua, mutta ajallisesti sekä keinovalikoimaltaan tarkkaan rajatulla tavalla saaneekin työnhakijat passivoitumaan. Useat kirjoittajat kuvailevat kokemuksen aiheuttaneen epävarmuuden johtaneen katkeroitumiseen, henkiseen pahoinvointiin ja vähentyneeseen luottamukseen päättäjiä ja instituutioita kohtaan. Työnhakijalle voi syntyä tunne, että sillä ei ole merkitystä, aktivoituuko hän vai ei, kun lopputulos on joka tapauksessa sama, eli jonkinlainen rangaistus.

Kirjoituksissa rajoittuneen toimijuuden syiksi nostettiin työttömään henkilönä kohdistuvia syitä, kuten tämän korkean iän aiheuttama hankaluus osallistua aktivointitoimenpiteisiin, osallistua työmarkkinoille, ikärasismi tai nuoriin kohdistuva syrjäytymisvaara. Myös täysi tai osittainen työkyvyttömyys nousivat aineistosta esiin sellaisina tekijöinä, joiden kautta työmarkkinoiden ulkopuolelle jäämistä jäsennettiin ja omia osallistumisen tapoja ja niiden rajoituksia selitettiin.

Omakohtraisen tarinan kautta selitetään, kuinka ulkopuolelle jäämisen kokemusten kautta ei koeta, että olisi samalla viivalla muiden kanssa. Ulkopuolisuuden tunteet luovat myös osattomuuden tunnetta.

”Aktiivimallia on perusteltu myös siten, että suurin osa työttömistä on jo aktiivisia. Unohdetaan se, että laki rankaisee niitä, joilla on jo ennestään vaikeaa: ikääntyneitä pitkäaikaistyöttömiä ja nuoria työttömiä, joilla on työttömyyden lisäksi myös muita (elämönhallinnan) ongelmia.” (AKTAL43)

Aineiston perusteella aktivointitoimenpiteet koettiin monessa tilanteessa hyödyttöminä ja vain turhana kiusaamisena. Kun työnhakijaa, jonka toimijuudessa on rajoituksia esimerkiksi terveydentilan vuoksi, patistetaan aktivointitoimenpiteiden kautta, syntyy kokemus oman tilanteen sivuuttamisesta. Myös esimerkiksi iäkkäät työnhakijat kokivat turhana ja elämää hankaloittavana vaatimukset hakea työtä oman paikkakunnan ulkopuolelta tai hakeutua uudelle alalle. Kokemukset aktivointitoimenpiteistä ovat usein negatiivisia, mikäli työttömän työ- tai toimintakyky eivät ole kunnossa (Suonio et al. 2017, 273).

Toinen keskeinen näkökulma toimijuuden rajoittumiseen voidaan paikantaa henkilökohtaisten ominaisuuksien ulkopuolelle. ”Järjestelmä”, eli sosiaaliturvan toimeenpanijat, poliitikot, lainsäädännön raamit ja moraalisäännöt muodostavat kentän, joka toisaalta edellyttää työnhakijalta tiettyjä asioita, mutta myös rajaa mahdollisuudet toimia tai asettaa jopa suoranaisia esteitä.

”Surkeinta vuoden alusta voimaan tulleissa kiristyksissä on kuitenkin se, että puhutaan siitä, että toimilla ’kannustetaan työttömiä ottamaan tarjottu työ vastaan’. Hallitus ei ole vielä kukaan ymmärtänyt, että kyse ei ole haluttomuudesta ottaa työtä vastaan, vaan siitä, että palkallista työtä ei ole tarjolla. Erityisen vaikea asema on työuraansa vasta aloittavilla, työttömiksi joutuneilla ja työelämän ulkopuolelle muista syistä jääneillä. Kuilu työttömien ja työllisten välillä kasvaa samassa suhteessa työelämän ulkopuolella vietetyn ajan kanssa.” (PTKSML38)

Kirjoittaja näkee työttömyyden syyt lähinnä työmarkkinoista johtuvina, ja haastaa hallitusta työttömyysturvan uudistuksiin liittyen. Kirjoittajan mukaan on ongelmallista käyttää kannustamiseen perustuvaa retoriikkaa, kun työttömyyden syyt ovat muualla kuin työnteon kannattavuudessa. Sitaatti on poimittu yhdestä harvoista poliittikkopositiosta kirjoitetuista mielipidekirjoituksista, joissa tuodaan rakenteellinen näkökulma työttömyyteen. Valtaosassa poliitikkojen kirjoittamista mielipidekirjoituksista käytetään kannustin- ja aktivointipuhetta, joka piilottaa työttömyyden rakenteellisia syitä. Kokemukset toimijuuden

rajoittumisesta yhteiskunnan institutionaalisten toimijoiden toimesta, kuten aktivointipolitiikan ja byrokratian kautta kääntyvät itseään vastaan ja tekevät näkyväksi, miten aktivointitoimenpiteet itse asiassa passivoivat toimijaa eikä tavoiteltu kunnollinen, ahkera ja aktiivinen työttömän toimijuus toteudu.

Myös vastikkeeton sosiaaliturva nähtiin passivoivana. Alla oleva sitaatti on malliesimerkki työtöntä holhoavasta diskurssista, jossa tämä nähdään passiivisena, ohjailtavana sosiaalipoliittisten toimenpiteiden kohteena (vrt. Valtonen 2002).

”Vastikkeellisuus on myös välittämistä. Jos turva passivoi ja heikentää palaamista työelämään, teemme työttömäksi jääneille tai syrjäytymisvaarassa oleville karhunpalveluksen, vaikka alkuperäinen tarkoitus olisikin ollut hyvä.” (PTKSML20)

Yllä olevassa sitaatissa kirjoittaja näkee työttömän institutionaalisen kurivallan kohteena. Käsitys työttömästä passiivisena ohjailun kohteena limittyy kolmannen subjektiposition kanssa, sillä työttömän toimijuus olisi jollakin tavalla vääränlaista, jos tälle annettaisiin valta päättää omasta elämästään ja ajankäytöstään. Tässä esimerkissä tulee näkyväksi oletus paitsi huoli syrjäytymisvaarassa olevista työttömistä, myös häivytetty oletus työttömän arveluttavasta moraalista, jota tarkastelen seuraavassa alaluvussa.

Vaikka aktivointipolitiikkaan sisältyy valvonnan, kontrollin ja hallinnan mekanismi eli vaatimus toteuttaa aktivointitoimenpiteitä rangaistuksen uhalla, voidaan sen sisälle paikantaa myös näkymätön hallinnallisuuden rakenne, joka edellyttää työnhakijalta oman itsen kehittämistä työmarkkinoiden tarpeisiin. Valtio kyllä pitää passiivisetkin kansalaiset hengissä, mutta sosiaalisen ja taloudellisen tilanteensa ylläpitämiseksi työllistyminen on kannattavampaa kuin passivoituminen. Seuraavassa alaluvussa tarkastelen toista ennako-oletuksen kautta rakentunutta subjektipositiokategoriaa, eli ”järjestelmän hyväksikäyttäjää”.

5.3 Järjestelmän hyväksikäyttäjät

Kolmas diskursiivinen subjektipositio on nimetty ”järjestelmän hyväksikäyttäjäksi”. Diskurssia määrittää moraalisesti arveluttava asenne työntekoon, sosiaaliturvan hyväksikäyttö, työn tietoinen välttely, mahdollinen syrjäytyneisyys ja toisaalta vahva aktiivinen toimijuus yhteiskunnan normeja vastaan. Järjestelmän hyväksikäyttäjät nauttii korkeista työttömyystuista

ja tekee itsekkäitä valintoja jättäytymällä työelämän ulkopuolelle ja näin nauttii muiden yhteiskunnan jäsenten tekemän työn hedelmistä. Tällainen kansalainen haastaa uusliberalistisen itseään hallitsevan ihanteen ja taistelee tätä normatiivista ihannetta vastaan. Sen sijaan, että ”järjestelmän hyväksikäyttäjä” toimisi utilitaristisesti heikompien puolesta yhteiskunnan valtaapitäviä vastaan, hän ottaakin rusinat pullasta ja maksimoi saamansa hyödyn. Keskustelu työttömän moraalista on yhteydessä kansantaloudelliseen tilanteeseen (Julkunen 2013; Saari, Behm & Lagus 2017), eli talouden taantumien aikaan julkisessa keskustelussa vaikuttaa korostuvan kritiikki sosiaaliturvan määrää, oikeutta sosiaaliturvaan ja yleisesti sosiaaliturvan saajien moraalialueita kohtaan.

Diskurssille ominaista on muissakin diskursseissa havaittava työttömyyden epäpolitisointi: työttömyyden syyt siirretään yksilön vastuulle, mikä piilottaa rakenteelliset tekijät, kuten työmarkkinoiden kysynnän ja tarjonnan epätasapainon, taloudellisen tilanteen vaihtelut tai esimerkiksi työmarkkinoilla tapahtuvan syrjinnän.

Tutkimuskysymyksiä pohtiessani ennako-oletus oli, että diskurssia järjestelmää hyväksikäyttävästä työttömästä esiintyisi suuressa osassa mielipidekirjoituksia. Työttömien suoraa, kovasanaista syyllistämistä, esimerkiksi sossupummiksi haukkumista, ei aineistossa vastoin odotuksia esiintynyt lainkaan. Diskurssi rakentuikin pääosin huolipuheen kautta, sekä joissakin tapauksissa käänteisesti kumppanuuspuheen kautta: kertomalla, minkälainen on ”kunnollinen työtön” kategorisoidaan ulos sellaiset työttömät, jotka eivät kirjoittajan muovaamaan ihannetyöttömän malliin sovi.

”Yhteiskunnallisesta osallisuudesta syrjäytettyjä työttömiä syytetään yleisesti, että työttömyys on heidän laiskuutensa syy. Eihän heitä muuten jollakin aktiivimallilla niin ankarasti rangaistaisi.” (PTTU46)

Järjestelmän hyväksikäyttäjän subjektipositio tunnustetaan, ja sitä myös kritisoidaan, kuten yllä olevan sitaatin kirjoittaja. Kyseinen kirjoitus on kategorisoitu ensisijaisesti olosuhteiden uhriuden subjektiposition tuottajaksi, mutta kirjoittaja tuottaa myös järjestelmän hyväksikäyttäjän diskurssia tekemällä todelliseksi sen oletuksen, että työttömiä pidetään laiskana. Voidaan pohtia, missä määrin diskurssia rakentaa puhe siitä, mitä on olemassa, ja missä määrin puhe siitä, mitä joku olettaa olevan olemassa.

Vaikka diskurssia järjestelmän hyväksikäyttäjistä on aineistossa havaittavissa varsin vähän, on kiinnostavaa, että vastadiskurssia oletukselle tästä näkyy huomattavan paljon. Monet työttömän positiosta kirjoittavat henkilöt pyrkivät erottautumaan näistä ”järjestelmän hyväksikäyttäjistä” korostamalla omaa pitkää työuraansa, omaehtoista aktivoitumistaan ja muita toimia, joilla he osoittavat olevansa ahkeria ja aktiivisia, ”kunnollisia työttömiä”. Aktivointitoimet koetaan rangaistuksena jostakin, jota työttömät eivät koe olevansa tai tekevänsä. Aktivointitoimet koetaan paitsi käytännössä elämää hankaloittavina, esimerkiksi iän tai terveydentilan aiheuttamien rajoitteiden vuoksi, myös omaa ihmisarvoa rajoittavina. Koska työttömyysmäärittelyt ovat luonteeltaan normatiivisia, ei tulos ole yllättävä. Oma toimijuutta tuotetaan kirjoittamalla itsensä pois tästä diskurssista. Hyväksyntää ja oikeutusta omalle tilanteelle ja jopa olemassaololle haetaan määrittelemällä itsensä sen kautta, mitä ei ainakaan ole, eli tässä tapauksessa järjestelmän hyväksikäyttäjä. Määrittelyjä tehdään jossakin määrin eksplisiittisesti, kuten seuraavassa sitaatissa.

”Olen työtön, koska minulla ei ole työtä! Olen työtön, koska työtä ei löydy! En ole työtön siksi, että voisin nostaa korvausta.” (AKTHS1)

Erityisesti aktiivimallia käsittelevissä kirjoituksissa työttömäksi tai työttömän läheiseksi asemoituvat puhujat ikään kuin vastasivat kirjoituksellaan näkymättömään olettamukseen, että he ovat laiskoja ja käyttävät järjestelmää hyväkseen, vaikka toisaalta sellaisia diskursseja aineistossa ei esimerkiksi poliitikkopositiosta tai työnantajapuolelta esiintynyt juuri lainkaan. Aineiston luonne voi vaikuttaa myös kirjoitusten tietynlaiseen siisteyteen tai salonkikelpoisuuteen: ehkä keskustelu on kärjistyneempää muissa yhteyksissä kuin mielipidekirjoituksissa, kuten sosiaalisessa mediassa, foorumeilla tai suullisessa keskustelussa?

Kirjoituksissa, joissa diskurssia rakentui, nähtiin liian hyvä tai väärin suunnattu sosiaaliturva järjestelmän hyväksikäyttäjän subjektiposition tuottajana ja mahdollistajana: ihmisen sisällä oleva tarve tehdä työtä ja toteuttaa itseään on kahlittu järjestelmän toimesta ja nuorisosta tehty työtä vieroksuva, syrjäytynyt sukupolvi.

”... on alle kolmekymppisiä nuoria työttömiä miehiä, joille peruskoulun jälkeen ei ole kelvannut sen enempää työnteko kuin kouluttautuminen...” (AKTHS17)

Syrjäytymisprosessia yksinkertaistavat sanavalinnat, kuten ”työn kelpaaminen” nuorille miehille häivyttävät näkyvistä syrjäytymiseen vaikuttavat sosiaaliset ja inhimilliset tekijät – henkilöhistorian, perheen, ympäristön ja oman elämänpolun tapahtumien vaikutukset.

Yllä oleva sitaatti voidaan tulkita myös työttömien nuorten miesten elämäntavan moraalisen arvosteluna. Kieli luo ja muokkaa todellisuutta, ja esimerkiksi ilmaisu, ettei nuorille miehille ”kelpaa” työ tai koulutus, luo mielikuvaa siitä, että työttömänä tuensaajana eläminen on elämäntapavalinta. Joissakin aineiston teksteissä oletus työttömyydestä elämäntapavalintana otettiin kyseenalaistamattomana itsestäänselvyytensä (kts. myös Saari, Behm & Lagus 2017). Eräs moraalisen kritiikin osa-alue koskee yhteiskunnan kustannuksella elävien nuorten miesten, jotka eivät olleet koulutuksessa, kuntoutuksessa tai työssä, elämäntapaa, jota kuvaillaan ”loisimiseksi” (Saari, Behm & Lagus 2017, 225). Huomionarvoista on, että tutkielmani aineisto ei sisällä yhtä eksplisiittistä ja leimaavaa kieltä, vaan moraalinen arvostelu toteutuu hienovaraisten sanavalintojen avulla.

Tämän diskurssin rakentaman toimijuuden toteuttaminen voidaan nähdä aktiivisena toisin valitsemisena (kts. Åkerblad 2014, 150), joskin diskurssin rakentuminen tätä kautta on aineistossani huomattavan pienessä osassa. Aiemman tutkimuksen ja ennakkokäsitykseni perusteella oletin, että aineistossa olisi ilmennyt edes muutama työttömän puheenvuoro, jossa puolustettaisiin vaihtoehtoisia elämäntapaa, johon palkkatyö ei kuulu. Kuitenkaan yhtään tällaista puheenvuoroa ei aineistossa esiintynyt, vaan kaikki ”järjestelmän hyväksikäyttäjän” diskurssia tuottavat kirjoitukset oli kirjoitettu joko poliitikkopositioista tai muu-kategoriasta käsin, eli työttömät itse eivät asemoineet itseään tähän positioon, vaikka palkkatyölle esiteltiin vaihtoehtoja.

Valtaosa ”järjestelmän hyväksikäyttäjän” diskurssia tuottavista kirjoittajista näkivät työttömät ennen kaikkea patisteltavina laiskureina. Tällaisen työttömän subjektiviteetti ja toimijuus ovat täysin valtiiovallan varassa, ja mikäli aktivointitoimet kohdistetaan väärin tai etuudet ovat liian suuria, luo järjestelmä työttömistä passiivista, huonovointista väestöainesta. Tällaisessa keskustelussa voidaan nähdä aktiivinen toimijuus keskittyneenä työttömien yläpuolelle; sosiaaliturvajärjestelmän, poliitikkojen ja virkamiesten käsissä olevaan valtaan sitoutuneena. Diskurssien väliset valtakamppailut tulevat näkyviksi myös subjektipositioiden samanaikaista ilmenemistä tarkasteltaessa: ensimmäinen subjektipositio, ”oman onnensa seppä” ja kolmas

subjektipositio ”järjestelmän hyväksikäyttäjä” esiintyvät aineistossa vain muutamassa kirjoituksessa samanaikaisesti.

”Suurin osa työttömäksi joutuvista etsii itse aktiivisesti töitä, eivätkä edes välttämättä tarvitse uuden työn löytymiseen valtion (TE-toimiston) apua. Nykyinen järjestelmä perustuu siihen, että pieni osa työttömistä ei haluakaan töitä, vaan ns. haluaa elää systeemin kustannuksella. Näin tulee olemaan aina, ihan sama millainen järjestelmä meillä on.” (PTKA22)

Kirjoituksen hallitseva diskurssi rakentuu sen käsityksen pohjalle, että suurin osa työttömistä voidaan asemoida ”oman onnensa sepän” subjektipositioon. Kuitenkin kirjoittaja toteaa, että myös ”järjestelmän hyväksikäyttäjäksi” asemoitavia työttömiä on olemassa, mutta korostaa, että kyse on vähemmistöstä työttömien keskuudessa, eikä heitä todennäköisesti pysty pakottamaan työhön riippumatta siitä, minkälainen tukijärjestelmä on käytössä. Kirjoittajan tapa jättää näkymättömiin näiden kahden ääripään väliin putoavat työkyvyttömät, syrjäytymisvaarassa olevat ja muut työttömyysetuuksien potentiaaliset saajat voidaan nähdä retorisenä keinona vakuuttaa yleisö siitä, että kirjoittajan tuottama diskurssi aktiivisesti oman itsensä ja yhteisön eteensä toimivasta työttömästä on relevantti ja tosi.

Kirjoituksissa puolustettiin aktivoivia malleja tai vastustettiin perustulomalleja sen perusteella, että erityisesti nuoret, syrjäytymisvaarassa olevat passivoituisivat liian korkean sosiaaliturvan myötä. Kuitenkin näissä samoissa kirjoituksissa häivytettiin muut perustuloa saavat, joten diskurssi ”järjestelmän hyväksikäyttäjistä” ei välttämättä ole yleistettävissä koko väestöön. Moraalipaniikki vaikuttaakin kohdistuvan ennen kaikkea nuoreen väestönosaan, jonka syrjäytymisvaaran huolipuhe on merkittävässä osassa. Nuorison paheksunta ei sinänsä ole uusi ilmiö ja sen kautta voidaan rakentaa myös omaa toimijuutta ja minuutta: erottelemalla itsensä ja muut tuotetaan samalla erottelua hyvän ja huonon toimijuuden välille. Oman viiteryhmän toiminta voidaan nähdä oikeanlaisena ja ”muiden”, tässä tapauksessa nuorten, paheksuttavana. Tällainen ajattelutapa tekee oman viiteryhmän ulkopuolisista muukalaisia.

”Elämäntapatyöttömät ovat niin marginaalinen joukko, että heistä metelin pitäminen on ala-arvoista populismia.” (AKTAL44)

Muutamassa kirjoituksessa, kuten yllä olevan sitaatin kirjoituksessa, tarjottiin moraalipaniikin sijasta hyväksyntää ”järjestelmän hyväksikäyttäjille”. Kirjoittajien mukaan osa väestöstä tulee väistämättä olemaan työelämän ulkopuolella omasta tahdostaan tai tahdosta riippumatta. Tietynlainen vapaamatkustajien osuus nähtiin siis välttämättömänä osana yhteiskuntaa, ja kirjoituksissa huomautettiin, että jo nykyjärjestelmä aktivointivelvoitteineenkin mahdollistaa tämän. Eräs hyvinvointivaltion keskeinen elementti onkin tarjota myös työelämän ulkopuolella pysyvästi oleville ihmisille perustoimeentulo, millä ehkäistään muun muassa rikollisuutta ja lisätään tasa-arvoa myös työelämästä syrjäytyneet huomioiden. Tällaisen hyväksyttävän vapaamatkustajuuden esiintuomisen kautta kirjoittaja argumentoi, ettei ole syytä lokeroida kaikkia työttömiä tällaiseen lokeroon, sillä loppujen lopuksi vain pieni osa työttömistä kuuluu tähän kategoriaan. ”Järjestelmän hyväksikäyttäjän” hahmon kautta argumentointi ja moralisointi voidaan nähdä enemmänkin argumentoinnin tapana, tai puhtaasti populismina, kuten sitaatin kirjoittajakin toteaa, kuin varsinaisesti faktoihin perustuvana huolena työttömien työmoraalin rappeutumisesta.

Tässä alaluvussa tarkastelemani ”järjestelmän hyväksikäyttäjän” subjektipositioon asemoidaan nimenomaan 20-30-vuotiaita nuoria miehiä aineiston perusteella. Yksikään kirjoittajista ei tuottanut tätä diskurssia kuvaillen työnvieroksujiksi eläkeikää lähestyviä miehiä, kotona lapsia hoitavia äitejä tai keski-ikäisiä päihdeongelmaisia. Lienee yleisesti hyväksytty näkemys, että työuran loppupuolella on hyväksyttävämpää jättäytyä tarkoituksella työelämästä pois, koska oma velvollisuus tehdä työtä katsotaan suoritetuksi. Aineistossa kannettiin huolta nuorten miesten syrjäytymisestä yhteiskunnasta, mutta voitaisiinko tämä huoli ulottaa myös iäkkäämpiin ihmisiin? Vastaavasti työelämästä pois jättäytyminen esimerkiksi eläkkeelle jäädessä saattaa aiheuttaa monelle merkityksettömyyden tunnetta, sillä sosiaaliset suhteet muuttuvat ja saattavat jäädä kokonaan pois, jos sukulaiset asuvat kaukana tai vapaa-ajan suhteita ei juuri ole. Kiinnostavaa on, ettei aineistossa kertaakaan noussut esille työn ja merkityksellisen tekemisen asema nimenomaan työuran loppupäässä. Työuran loppupäästä kirjoittavat toivoivat vain, ettei aktivointivelvoitetta ulotettaisi enää pian eläköityviin työnhakijoihin. Voidaankin pohtia, onko tämän toiveen taustalla ajatus siitä, että elämän ehtopuolella olisi oikeus tehdä elämällään mitä haluaa, eikä enää velvollisuutta työskennellä yhteiskunnan hyväksi.

Myös syrjäytymishuolen sukupuolittuneisuus on ilmeistä, sillä lähes kaikissa aineistoni mielipidekirjoituksissa, joissa huolipuhetta esiintyy, sanoitetaan huoli koskemaan

nimenomaan nuoria aikuisia miehiä. Tämä selittyy nuorten miesten suurella osuudella syrjäytymisvaarassa olevista ja miehiä koskevan huolipuheen yleisyydestä (Kari-Björkbacka & Uusisalmi 2019), mutta diskurssina miehiin kategorisena keskittyvä huolipuhe piilottaa marginaaliin syrjäytymisvaarassa olevat muut sukupuolet. Esimerkiksi kotona lapsia pitkään hoitavat naiset voivat olla myöhemmällä iällä syrjäytymisvaarassa, mikäli paluu työelämään ei onnistu ja eläkekertymän jäädessä pieneksi myös taloudellinen toimeentulo voi olla koetuksella. Järjestelmän hyväksikäyttäjän subjektipositiota uusintava diskurssi nojaa vahvasti hegemoniseen käsitykseen siitä, että työttömyyden syyt löytyvät yksilöstä itsestään.

”Hyvinvointiyhteiskunta on kahdensuuntainen kauppa. Olemme jokainen oikeutettu kattavaan sosiaaliturvaan ja laadukkaisiin palveluihin. Vastavuoroisesti jokaisella on velvollisuus osallistua kykyjensä mukaan yhteiskuntaan joko työtä tehden tai muuten osallistuen.” (PTKSML20)

Yllä olevassa sitaatissa on käytetty kumppanuusvaltioajatukseen pohjautuvaa retoriikkaa vahvistamaan viestiä, että kaikki kansalaiset ovat yhteiskunnalle velkaa. Kirjoituksessa ei ole tarkemmin kuvailtu, mitä ”muuten osallistumisella” tarkoitetaan, vaan kirjoittaja keskittyy perustulomallin kritisoimiseen ja työnteon kannustimien arviointiin. On mielenkiintoista, että ”muu osallistuminen” sanoitetaan, eli tehdään todelliseksi tulevaisuuden osallistumisen tavaksi, mutta käytännössä kyseinen kirjoitus rakentaa diskurssia, joka uusintaa käsitystä työttömästä järjestelmän hyväksikäyttäjänä, joka jää heti kotiin passiivisena makoilemaan, kunhan taloudellinen tilanne sen sallii.

5.4 Avustavat diskurssit subjektipositioiden taustalla

Tässä luvussa esittelen kolme diskurssikategoriaa, jotka määrittelin analyysin tueksi. Aineistosta nousi esiin sellaisia tapoja käsitteellistää työttömyyttä ja työttömän toimijuutta, joita ei ollut mahdollista käsitellä työttömän subjektipositioiden kautta, jotka esittelin luvussa 6. Tässä luvussa esittelemäni diskurssikategoriat tukevat subjektipositioiden ympärille rakennettua analyysiä.

Kuva 1. Kaavio diskurssien suhteesta

Yllä olevassa kuvassa visualisoin subjektipositiota muodostavien diskurssien suhdetta tässä luvussa esiteltäviin diskursseihin: kolme subjektipositiota ovat tarkastelun keskiössä: ne esiintyvät joskus päällekkäin, käyvät valtakamppailuja suhteessa toisiinsa, ja syrjäyttävät toisiaan. Tässä luvussa esiteltävät, avustavat diskurssit eivät itsessään vahvista tiettyä subjektipositiota, vaan voivat rakentaa yhtä tai useampaa subjektipositiota tai olla ottamatta kantaa niihin lainkaan. Mikäli esimerkiksi muutosdiskurssin kautta rakentuu todellisuus, jossa maailma ja työmarkkinat ovat jatkuvassa muutoksessa, ei muutos itsessään määritä työttömän subjektipositiota suuntaan tai toiseen. Muutoksen läsnäolon ja jatkuvassa liikkeessä olemisen kautta voidaan kuitenkin vahvistaa tai vastustaa toisaalla rakentuvaa subjektipositiota.

5.4.1 Poliittinen diskurssi

Ensimmäisenä apudiskurssina tarkastelen poliittista diskurssia. Diskurssimääritelmä rakentui analyysin myötä omaksi kokonaisuudekseen, sillä merkittävä osa mielipidekirjoituksissa erityisesti pienemmissä maakuntalehdissä oli poliittiseksi toimijaksi identifioituvan kirjoittajan kirjoittamia. Vaikka kaikilla mielipidekirjoituksen kirjoittajilla on jokin syy lähettää

mielipiteensä lehden toimitukseen, voidaan kenties yleistää, että politiikassa toimivilla ihmisillä tämä syy on helpommin yksilöitävissä. Poliittinen diskurssi rakentuu puolueen tai muun poliittisen yhteisön arvojen pohjalta rakennetuista näkemyksistä, mihin suuntaan yhteiskuntaa halutaan viedä.

Fairclough'n (1997) mukaan poliittisen diskurssin mahdollisuus tehdä todeksi uusi todellisuus, jota diskurssi tuottaa itse, riippuu diskurssin kyvystä koota yhteen ja saada liikkeelle muutoksen mahdollistavia yhteiskunnallisia toimijoita. Tämä myös määrittää poliittisen diskurssin voimaa. (Fairclough 1997, 239). Mielipidekirjoitukset ovat edelleen tärkeä väylä poliittisella kentällä vaikuttamiseen, mikä vaikuttanee myös diskurssin rakentumisen tapoihin ja näin ollen tutkielman tavoitteiden kannalta on mielekästä huomioida poliittisen diskurssin erityispiirteet myös erillisenä diskurssikategoriana.

Poliittista diskurssia voidaan tuottaa esimerkiksi heikomman asemaan asettumalla, jolloin puhuja pyrkii ymmärtämään yleisön toiveita ja mielipiteitä ja näin puhuja yrittää päästä yleisön suosioon. Aineistossa työttömän asemaan asettuminen, työttömän ahdingon ymmärtäminen ja poliittista vastustajaa vastaan hyökkääminen esimerkiksi työntekijävihamieliseksi syyttämällä ovat yleisiä tapoja tuottaa poliittista diskurssia. Myös puolueen arvojen korostaminen ja uusien työllisyystoimien esittely rakentavat poliittista puhetapaa. Puolueen arvoja korostamalla ja painottamalla puolueen näkemystä aiheesta voidaan yrittää vaikuttaa äänestyskäyttäytymiseen, sillä osa aineiston mielipidekirjoituksista on julkaistu vuonna 2017, jolloin pidettiin myös kuntavaalit.

Nostin esiin järjestelmän hyväksikäyttäjän subjektipositiota käsittelevässä alaluvussa, että merkittävä osa kyseistä diskurssia rakentavista puheenvuoroista on aineistossani poliittikkopositiosta käsin tuotettua. Myös Tuunanen (2019) havaitsi tutkielmassaan samansuuntaisia tuloksia: poliittisessa kontekstissa käyty työttömyyskeskustelu rakentaa kelvottoman työttömän subjektipositiota, joka vaatii kontrollointia ja valvontaa yhteiskunnan taholta (Tuunanen 2019, 57-58). Kyseistä subjektipositiota tuottavan diskurssin hegemonisoituminen poliittisessa kontekstissa voisi johtua siitä, että sen avulla voidaan legitimoida sosiaaliturvaa heikentävien päätöksien teko (kts. myös. Saari & Behm 2017).

5.4.2 Muutosdiskurssi

Erityisesti perustuloa käsittelevissä mielipidekirjoituksissa nostettiin esiin muuttuvan työelämän vaatimukset, jotka heijastuvat myös tukijärjestelmään ja siellä tapahtuviin muutoksiin. Työn uusjako, muuttuvat työn muodot ja työhyvinvointiin liittyvät näkökulmat nousivat kirjoituksista esiin, sillä nykyisen tukijärjestelmän katsottiin olevan vanhentunut eikä sen nähty palvelevan muuttuvan työelämän tarpeita. Myös aktiivimallia käsittelevissä kirjoituksissa arvosteltiin mallin olevan tuulahdus menneisyydestä ja olevan sinänsä hyvä ja toimiva malli teollisen yhteiskunnan kontekstissa, mutta jälkiteollisessa tietoyhteiskunnassa, jossa työsuhteet ovat hauraita ja epätyypillisiä, on aktiivimalli sellaisenaan vanhentunut.

Lähes kaikissa kirjoituksissa, joissa työelämä on jollakin tavalla mainittu, todetaan faktana työelämän suuri muutos ja sosiaaliturvajärjestelmän olevan vanhentunut. Myös kannustinloukkujen ongelmaa tarkastellaan kyseenalaistamattomana itsestäänselvyytensä. Onkin mielenkiintoista, että myös kannustimiin, aktivointiin ja työttömien patisteluun perustuva puhe saattaa sisältää käsityksen siitä, että työn tavat ovat suuressa murroksessa. Tällaisissa kirjoituksissa on selkeä ristiriita, joka johtunee hegemonisen aseman saavuttaneiden diskurssien uusintamisella: kun kirjoittajan työttömyyskäsitelmä on hegemonisen diskurssin mukainen, eli vaikkapa työttömyyden syiden johtaminen yksilön syyksi, vaatii diskurssin haastaminen perusteluja ja selittämistä, miksi todellisuus olisikin toisenlainen. Toisaalta myös työmarkkinoiden muutos ja työttömyysturvan sisältävät kannustinloukut voidaan nähdä keskustelua hallitsevina käsityksinä, joita on toistettu niin pitkään kyseenalaistamatta, että niistä on tullut keskustelijoiden todellisuudessa tosiasioita.

5.4.3 Toiseuttava diskurssi

Erityisesti työttömän positiosta kirjoittavat kirjoittajat käyttävät omaa kokemustaan mielipiteensä legitimoimisessa, ja tämä vaikuttaa myös diskurssin rakentumiseen. Kirjoittajat sanoittavat eksplisiittisesti, että päättäjät eivät ymmärrä työttömän arkea ja aktivointivaatimusten vaikutusta siihen. Diskurssi toisaalta legitimoii työttömän kokemusmaailman ja asiantuntijuuden, mutta myös uusintaa ja rakentaa työttömien ja ”muiden” välille tehtyjä erontekoja. Työttömien äänen rajoittaminen kiteytyy tämän kirjoittajan kysymykseen:

”Miten mallin valmistelussa on kuulunut työttömien ääni, työttömät kun ovat työttömyyden parhaita asiantuntijoita, eivät omissa maailmoissaan (koplissaan) elävät virkamiehet ja poliitikot.” (AKTAL43)

Yllä olevasta sitaatista voidaan tulkita diskurssin rakentuminen työttömän toimijuuden rajoittamisen kautta. Kirjoittajan mukaan työttömän sisällä on asiantuntijuutta, osaamista ja potentiaalia, jota ei osata tai haluta hyödyntää. Kun sitaattia tarkastelee koko mielipidekirjoituksen kontekstissa, voidaan siinä esitelty työttömän asiantuntijuus tunnistaa nimenomaan työttömän arjen realiteettien asiantuntijaksi. Työttömiä kuulemalla voitaisiin tehdä työllisyyspolitiikkaa, joka ei kurjista työttömän elämää vaan kohtelee tätä inhimillisesti. Sen sijaan itse työllistymisvaikeuksiin ja työllisyysasteen nostamiseen kyseinen kirjoittaja ei ota kantaa.

”Nykyhallitus ei taida ymmärtää, mitä nämä heidän tekemänsä mielettömät kiristyksen aiheuttavat työkansan mielissä. Joskus se kuminauha katkeaa kuten vuonna 1917, ja taas ovat punaiset ja valkoiset vastakkain tuhoisin seurauksin” (AKTSS27)

”Pahimmillaan nämä hallituksen toimet saattavat johtaa uuteen kapinaan. Kyllä tämänkin kansan Almat ja Jussit nostavat leuan rinnoksiltansa, kunhan vain tarpeeksi paljon ärsytetään. Jos ei ole mitään menetettävää, ei ole mitään hävittävää. Edellisestä kansannoususta on nyt kulunut sata vuotta. Voittajapuoli on ilmeisesti unohtanut ne syyt, jotka kapinaan johtivat. ” (AKTAL39)

”Työttömien aktiivimalli on yksi esimerkki Suomen hallituksen pyrkimyksistä hajottaa Suomen yhtenäisyyden tunnetta, meitä voi uhata vuoden 1918 kansalaistaisteluiden uusinto tulevaisuudessa, mikäli emme pidä huolta eriarvoisuuskehityksen pysäyttämistä.” (AKTAL40)

Kokemus eriarvoisesta asemasta ja eronteko päättäjien ja tavallisen kansan välille näkyy aineistossa räikeimmillään luokkataisteluun viittaavan retoriikan kautta. Sitaateista voi havaita, ettei eriarvoistava diskurssi rakennu pelkästään ylhäältä alaspäin syntyvänä vallankäytön mekanismina. Näissä luokkataistelua käsittelevissä sitaateissa hierarkiassa alempana oleva, sorretuksi työväenluokaksi itsensä mieltävä väestönosa toiseuttaa itse itseään, eli luo ja uusintaa eriarvoistavaa puhetapaa erottelemalla itsensä ja oman viiteryhmänsä

”voittajapuolesta”. Tavallisen kansan ja päättäjien välille syntyvä kuilu voi pohjautua omakohtaisiin kokemuksiin järjestelmän pettämisestä kun omaan elämään on sattunut jokin kriisi, kuten työttömyys tai asunnottomuus, eikä kriisin kohdannut ole saanut tarvitsemaansa apua tai tukea yhteiskunnalta.

Saaren ja muiden (2017) mukaan yksilön tai tämän lähipiirin kokemat omakohtaiset negatiiviset kokemukset köyhyydestä ovat yhdistettävissä siihen, että köyhyyttä ilmiönä selitetään yhteiskunnallisilla syillä, kun taas omakohtaisen kokemuksen puute köyhyydestä johtaa köyhyyden selittämiseen köyhien oman toiminnan kautta (Saari, Kainulainen & Mutanen 2017, 200). Myös Rusi (2019) havaitsi asunnottomuuden diskursseja käsittelevässä tutkielmassaan, että omakohtaiset kokemukset asunnottomuudesta loivat epäluottamusta päättäjiä kohtaan, sillä kirjoittajat kokivat, että päättäjät ovat etäällä, eivätkä voi ymmärtää heidän kokemuksiaan (Rusi 2019, 73-74).

Toiseuttavaa diskurssia esiintyy myös työttömien keskuudessa, ryhmän sisällä, jolloin ”muut työttömät” erotetaan omaksi ryhmäkseen ja oman tilanteen tai kokemuksen poikkeuksellisuutta korostetaan. Vastaavaa ilmiötä on havaittu myös toimeentulotuen saajien asenteita tutkittaessa (kts. Kallio et al. 2020). Toistuvana ilmiönä aineistosta nousi esiin oman kokemuksensa erottaminen muiden työttömien kokemuksista käytännössä kertomalla tekemistään työllistymistoimenpiteistä, aiemmasta työurastaan tai koulutuksestaan omaa aktiivisuutta korostaen. Tällä tavoin rakennetaan omaa ”oman onnensa sepän” subjektipositiota, mutta tullaan samalla rakentaneeksi myös ”järjestelmän hyväksikäyttäjän” diskurssia tekemällä siihen eroa. Lisäksi esimerkiksi aktiivimallia kritisoidaan sen kautta, että työtön on aiemmalla työurallaan tehnyt paljon töitä ja ollut aktiivinen, tuottava kansalainen, eikä sen vuoksi ansaitse tällaista ”rangaistusta”. Aktiivisen menneisyyden ja aiemmin elämässä tehtyjen valintojen kautta oikeutetaan sitä, ettei nyt tarvitsisi aktivoitua.

Tässä luvussa olen esitellyt aineistosta tunnistamani diskurssit ja subjektipositiot, joiden avulla olen jäsentänyt ja analysoinut työttömyydestä käytyä keskustelua. Työttömän muuttuva subjekti on rakentunut erontekojen kautta, se on saanut arvostusta ja vähättelyä, ja sitä on määritetty oman kokemuksen kautta ja ylhäältä päin. Seuraavassa luvussa esittelen, kuinka työ tai sen puute rakentaa työttömän toimijuutta, kuinka toimijuus rajoittuu tai kuinka sitä rajoitetaan. Luvun lopussa tarkastelen kriittisellä otteella hegemonista diskurssia haastavia puheenvuoroja ja pohdin, kuinka diskurssien väliset valtakamppailut rakentuvat.

6 TYÖN MERKITYKSET

Tässä luvussa pohdin aiempien diskurssimäärittelyjen pohjalta, miten työ tai sen puute rakentaa, rajoittaa tai määrittelee työttömän toimijuutta, ja minkälaisilla kielenkäytön tavoilla näitä merkityssuhteita tuotetaan. Olen aiemmissa luvuissa esitellyt eri subjektipositiot, joihin työttönty on asemoitu diskurssista riippuen, ja pohtinut, kuinka työttömän toimijuus rakentuu tai rajoittuu näissä raameissa. Tämän käsittelyluvun ensimmäisessä alaluvussa esittelen, kuinka työn merkitys näkyy aktiivisen toimijuuden rakentajana, toisessa alaluvussa tarkastelen työttömyyttä toimijuuden rajoittajana ja viimeisessä alaluvussa pohdin aineistosta nousseita keskustelunavauksia, jotka haastavat työllisyyskeskeisen julkisen keskustelun hegemoniaa pohtien vaihtoehtoisia tapoja järjestää työtä, yhteiskuntaa ja henkilökohtaista elämää palkkatyön jälkeisessä yhteiskunnassa. Työn rooli onnistumisen kokemusten, merkityksellisyyden ja sosiaalisen aseman rakentajana voidaan nähdä lähes kyseenalaistamattomana, hegemonisessa asemassa olevana totuutena, jota uusinnetaan lähes kaikissa aineiston mielipidekirjoituksissa. Tämän vuoksi olen nostanut viimeiseen alalukuun tarkastelun kohteeksi ne keskustelun soraäänit, jotka väläyttelevät mahdollisuuksia toisenlaisesta todellisuudesta.

6.1 Työ aktiivisen toimijuuden mahdollistajana

Tässä alaluvussa tarkastelen, minkälaisia merkityssuhteita työn ja aktiivisen toimijuuden välille muodostuu. Työ käsitetään merkittävänä osatekijänä aktiivisen kansalaisuuden muodostumisessa, sillä työ mahdollistaa osallistumisen yhteiskunnassa ja antaa tekijälleen parhaimmillaan onnistumisen kokemuksia ja vahvistaa minuutta.

”Kaipaen uutta haastetta, minkä vuoksi olen hakenut useita osaamisprofiilini mukaisia työtehtäviä. Jälkikasvu on jo lentänyt pesästä, ja puolisoikin kannustaa uuteen. Olen hyväkuntoinen, terve ja tarvittaessa valmis muuttamaan työn perässä. Ikäni puolesta ehtisin tehdä vielä saman pituisen uran, jonka joku nuorempi tekee, ennen kuin taas siirtyy urallaan eteenpäin.” (AKTHS25)

Edellisessä analyysiluvussa esittelin näkökulmaa, jonka mukaan osa ikääntyvistä työnhakijoista ei enää edes halua jatkaa työuraansa, vaan mieluummin odottelisivat lähestyviä

eläkepäiviä. Kuitenkin myös työuran loppupuoliskolla on työnhakijoita, joiden elämässä mielekkään työn tekeminen on keskeinen hyvinvointia tuottava asia. Yllä olevan sitaatin kirjoittaja ei ole onnistunut työllistymään uuteen työhön työhalusta huolimatta, mikä vaikuttaa negatiivisesti kokemukseen itsestä ja osaamisestaan. Kirjoittaja kysyy, ”*mikä vika meissä varttuneissa työnhakijoissa on, kun osaamisemme ei kelpaa?*” ja pohtii ”*pitääkö suomalaisten alistua nyhertämään työuransa parikymmentä viimeistä vuotta samaa työtä siitä riippumatta, kuinka vähän haastetta se tarjoaa ja kuinka paljon työnteko ilman motivaatiota ahdistaa?*”. Esimerkkinä käyttämäni mielipidekirjoituksen kirjoittaja on kirjoituksen perusteella kuitenkin kiinni työelämässä, vaikkakin tylsäksi käyneessä ja siksi epämotivoivassa työssä. Kirjoituksen tuottama käsitys merkityksellisenä koetun työn toimijuutta vahvistavasta ominaisuudesta mukailee käsitystä persoonan vahvistamisesta työn kautta saavutettujen tavoitteiden kautta (kts. Julkunen 2008).

Työn merkitys voi kulminoitua jopa henkisen hyvinvoinnin ongelmien parantajaksi, kuten erään kirjoittajan näkemyksen mukaan: ”*työhön osallistuvien sielun haavat umpeutuvat*” (AKSTHS17). Merkittävin osa työtä arvottavista lausumista syntyi kuitenkin työn puutteen kautta. Työttömyydestä johtuvat pettymyksen ja tarkoituksettomuuden tunteet tuovat näkyväksi, miten työttömyyden aiheuttama osattomuus ja tietynlainen ulkopuolisuus yhteiskunnasta rajoittaa toiminnan mahdollisuuksia. Myös työn merkitys perusturvan tuottajana nousi esiin, sillä perusturvallisuus mahdollistaa mielekkääseen tekemiseen keskittymisen sen sijaan, että joutuisi jatkuvasti huolehtimaan toimeentulosta. Työttömyyden vaikutukset mielenterveyteen, taloudelliseen tilanteeseen ja yleisesti elämän jatkuvuuden epävarmuuteen ovat läsnä kirjoituksissa. Tulkinnanvaraista onkin, missä määrin epävarmuuden tunteet johtuvat nimenomaan työn puutteesta johtuvasta epävarmuudesta, vai tulisiko näitä tunteita tulkita osana koko yhteiskuntajärjestelmän prekarisoitumista, jossa epävarmuus läpäisee myös työssäkäyvän elämän.

6.2 Toiminnallisessa loukussa

Kirjoituksissa toistuu tuohtumus siitä, että päättäjät rajoittavat työttömien toimijuutta ikään kuin holhoamalla heitä: aktivointitoimenpiteet nähdään turhanpäiväisinä ja kirjoituksissa käytetään sarkastisia ilmauksia vahvistamaan oman tilanteen absurdiutta ja epäreiluttuutta. Eräs kirjoittaja oli hakenut koulutustaan vastaavaa vuorotteluvapaan sijaisuutta, mutta hänet oli todettu satunnaisen osa-aikatyön vuoksi työlliseksi eikä näin ollen kelvolliseksi hakemaan

vuorotteluvapaan sijaisuuksia, mutta ”lohdutukseksi TE-toimistosta kerrottiin, että voin edelleen saada työttömyysetuutta” (AKTHS9).

Aktiivista toimijuutta vahvistaa kokemus omasta pystyvyydestä suhteessa yhteiskuntaan, mutta ristiriita syntyy, kun työtön kokee toimivansa oikealla tavalla esimerkiksi aktiivisuuden suhteen, kuten yllä olevan sitaatin kirjoittaja, mutta lakien ja säädösten vuoksi tulee silti sanktioiduksi. Syntyy tunne loukussa olemisesta, jolloin kaikki toiminnan mahdollisuudet ovat epäedullisia toimijan kannalta.

”Työttömyysturvan leikkaus vie työttömiltä uskon paremmasta tulevaisuudesta, eikä kovienkaan ponnistelujen jälkeen odota palkinnoksi työttömyysturvan leikkausta. Hakemus hakemuksen perään, eikä edes vastausta työnantajilta. Arki on pysäyttävä, kun työtön huomaa, ettei oma toimeliaisuus auta yhtään.” (AKTAL40)

”Lienee turha sanoa, että tällainen elämäntilanne pitkään jatkuessaan syö miestä ja altistaa muun muassa mielenterveyden häiriöille.” (AKTHS16)

Hänninen (2011) on kirjoittanut toiminnallisten loukkujen ja mielenterveyden häiriöiden yhteydestä, ja myös aineistoni perusteella pitkittyneet työttömyysjaksot, tulokseton työnhaku ja epäreilut aktivointitoimenpiteet rajoittavat toiminnan mahdollisuuksia, ja aiheuttavat epätoivoa, katkeruutta ja tunnetta loukussa olemisesta.

”... perusta, jossa köyhien tulee olla nöyriä ja tottelevaisia ei ole muuttunut miksikään. Otsa hiessä sinun on leipääsi syömän ja vaikka miten otsa hiessä tai selkä ruvella teet työsi, korjaavat patruunat (suurpääomasijoittajat ja osakkeiden omistajat) potin. Sinulle jää vain reikä leivästä.” (AKTAL39)

Aina työ ei kuitenkaan tuo henkilökohtaista täyttymystä, vaan koettu yhteiskunnallinen eriarvoisuus voi johtaa tilanteeseen, jossa työn arvo ja merkitys työntekijälle surkastuu. Sanotaan, että työntöön tulisi aina olla kannattavaa, mutta yllä olevan sitaatin valossa työn kannattavuudeksi ei näytä riittävän vain elämiseen tarvittava toimeentulo ja päiviin saatu sisältö. Voidaankin ajatella, että työn merkityksellisyys rakentuu suhteessa eri toimijoihin, ja työssä saatu arvostus vaikuttaa myös käsitykseen omasta itsestä ja omasta toimijuudesta. Julkusen (2008, 139) mukaan toiminta pohjautuu jatkuvasti muutoksessa olevalle käsitykselle

omasta suhteesta ympäröivään yhteiskuntaan, ja tämä suhde rakentuu kokemuksille, arvoille ja sosiaalisissa suhteissa saaduille palautteille. Näin eri kokemukset voivat saada erilaisia merkityksiä kontekstista riippuen.

6.3 Keskustelut hegemonisen diskurssin ulkopuolella

Esittelin luvun 2 loppupuolella hegemonisia tapoja puhua työttömyydestä jonkinlaisena normaalista, oletusarvoisesta tilanteesta poikkeavana tilana, josta tulee pyrkiä pois, minkä vuoksi työllistämistoimien tehostaminen on ja lienee vielä pitkään jokaisen hallituskauden pääteemoja. Tämä hegemoninen diskurssi tekee siitä erottuvat tavat puhua työstä ja työttömyydestä lähtökohtaisesti radikaaleiksi: normista poikkeavat tavat elää ja ehdotukset työn ja elämänsä järjestykseksi vaativat eri tavalla perustelua, kuin yleisesti normaalina pidetty tapa puhua työttömyydestä. Tässä alaluvussa tarkastelen, minkälaisia vaihtoehtoisia tapoja käsittää työttömyyttä ja työttömän toimijuutta aineistossa ilmenee, ja minkälaisia toimijuuden ulottuvuuksia näistä tavoista voidaan tarkastella. Pohdin myös, kuinka hegemonisen diskurssin vastustaminen itsessään myös uusintaa diskurssia, jota vastaan se asettuu. Hegemoninen diskurssi voi tulla näkyväksi ja todelliseksi, kun sen olemassaoloa kyseenalaistetaan ja vastustetaan. Tällöin tavallaan tehdään näkymätön vastustaja todelliseksi.

Jokinen ja Juhila esittävät, että diskurssi muuttuu institutionaaliseksi, kun se hegemonisoituu tarpeeksi. Diskurssi vakiinnuttaa asemansa keskusteluissa sellaisena itseäänselvyytenä, tosiasiana, jota ei tarvitse kyseenalaistaa, vaikka mikään instituutio ei sitä varsinaisesti legitimoisi. (Jokinen & Juhila 2016, 77-78.) Luonnolliseksi tullut diskurssi on voimakas kulttuuristen ja sosiaalisen hegemonian rakentaja, ja diskurssien välisten valtakamppailujen keskeinen tarkoitus on kyseenalaistaa luonnolliselta vaikuttava diskurssi ja lopulta syrjäyttää tämä aiemmin hegemoninen diskurssi (Fairclough 1995, 94.) Tutkielmani aineiston valossa diskurssin institutionalisoitumisen ajatus on kiinnostava: käsitys kokoaikatyössä olemisen normatiivisuudesta on läsnä lähes kaikissa aineiston mielipidekirjoituksissa, mutta sitä myös kyseenalaistetaan. Kaikki kirjoitukset sisältävät diskurssien välisiä valtakamppailuja, eikä yhdessäkään mielipidekirjoituksessa muodostu yhtä kiinteää diskurssia, joka saisi olla olemassa taistelematta elintilastaan. Kuitenkin hegemonisena ja jossakin määrin institutionaalisenä diskurssina tarkastelen tässä tutkielmassa oletusta, että työttömyys on tilanne, josta tulisi hakeutua pois eli työllistyä mielellään kokopäivätyöhön.

Muutamissa mielipidekirjoituksissa väläyteltiin vaihtoehtoisia tapoja käsitellä työllisyyttä ja koko yhteiskuntajärjestystä. Koko uusliberalistiseen tuotannon kasvuun ja kuluttamiseen perustuvan yhteiskuntajärjestykseen perustuvan hegemonisen diskurssin perusteella täystyöllisyys tai sitä mahdollisimman lähelle pääseminen ovat kiistattomia oletuksia, joita valtaosassa aineiston mielipidekirjoituksia ei kyseenalaisteta lainkaan. Kolmessa aktiivimallia ja yhdeksässä perustuloa käsittelevässä kirjoituksessa kuitenkin pohdittiin vaihtoehtoisia tapoja järjestää elämää ja toimeentuloa, sekä inhimillisen elämän merkitystä työmarkkinoiden ulkopuolella. Näissä hegemonisen diskurssin haastavissa kirjoituksissa pohdittiin myös normatiivisen ajattelun kapea-alaisuutta. Tässä alaluvussa tarkastelen näitä kirjoituksia ja pohdin niiden tapoja rakentaa diskursseja ja kyseenalaistaa hegemonista käsitystä palkkatyön itseisarvosta.

Työn tekemisen tavat ja työelämän muutokset nostettiin esiin useissa kirjoituksissa. Yleisesti hyväksytty käsitys myös näiden kirjoitusten perusteella vaikuttaa olevan, että työelämä on murroksessa eikä sosiaalipoliittista päätöksentekoa voida enää tehdä nykyisen tai aiemman työelämän mallin mukaan. Lyhyiden, määräaikaisten työsuhteiden yleistyminen, globalisaation vaikutus työn tekemisen tapoihin, vapaaehtoistyöt, osa-aikatyöt sekä esimerkiksi hoivatyö nostettiin esiin sellaisina muutoksina, jotka tulisi ottaa huomioon sosiaaliturvan muutoksia muotoiltaessa.

Muutamassa kirjoituksessa tuotiin esiin myös näkökulma, jonka mukaan palkkatyö ei ole ainut ihmisen aktiivisuutta määrittävä asia.

”Arktinen aktiivisuus on äärioloissa toimimista, ruoan tuottamista marjoista, kalasta ja lihasta. Se on vaatteiden ja koneiden korjausta, perheen turvaverkkona olemista ja talon lämpimänä pitämistä. Passiivinen kuolisi täällä kuin torakka pakkasessa. Ainoana syntinä on se, ettemme ole suurkuluttajia vaan kierrätämme ja tuotamme elämän edellytykset.” (AKTHS12)

Yllä olevan lainauksen perusteella työllistämistoimenpiteet ja työttömyysturvalainsäädäntö sullovat työnhakijoita samaan muottiin. Lainauksessa kyseenalaistetaan suurkuluttamiseen kannustaminen, jollaisena ihannekansalaisuus kirjoittajan mukaan nähdään. Markkinoiden kannalta kuluttava kansalainen on olennainen mutteri koneistossa, mutta ympäristöarvojen kannalta kirjoittajan kuvailema, lähes omavarainen elämäntapa voisikin olla ihanteellisempi

tapa elää. Vaikka tämä diskurssi on valtadiskurssista eriävä, ei se ole aivan uusi. Varhaisimmat perustulomallit 1980-luvulta perustuvat näkemykseen, jonka mukaan palkkatyötä ei riitä kaikille tulevaisuudessa, joten työmarkkinoiden ulkopuolisten aktiviteettien sosiaalinen hyväksyttävyyden ja taloudellinen mahdollistaminen voitaisiin toteuttaa perustulon kautta (Perkiö 2016a, 16).

Työllisyysvaikutusten lisäksi nostettiin esiin perustulon vaikutus hyvinvointiin ja syntyvyyteen. Perustulon tosiasiallisia ja mahdollisia vaikutuksia hyvinvointiin korostettiin samalla kyseenalaistaen, miksi päättäjiä ei kiinnosta ottaa huomioon myös työttömän hyvinvoinnin näkökulmaa, vaan puhe keskittyy työllisyysvaikutusten ja kilpailukyvyn arviointiin. Kyseenalaistamalla hegemoninen puhetapa muodostuu diskurssi, joka rakentaa todellisuutta, jossa kilpailukyvyn ja työllisyysasteen nostamisen kanssa keskustelukentällä tilasta kamppailee myös työttömän hyvinvoinnin arvostaminen. Se, että keskustelun kentälle pyrkii myös hegemonisen puheen kyseenalaistavia puheenvuoroja, voisi kertoa laajemmasta muutoksesta yhteiskunnassa. Työkeskeisyyden, suorittamisen ja tehokkuuden ihanteet saattavatkin olla väistymässä ja ehkä tulevaisuudessa keskustelussa on enemmän tilaa myös hyvinvointia korostavalle puheelle, sekä teoille.

Eräs kirjoittaja kiteyttää ajatuksen: *”työ ei ole ihmiselon päämäärä, vaan sen tarkoitus on pääsääntöisesti mahdollistaa vapaa-aika ja eläminen”* (PTSACA25). Vastustamatta varsinaisesti korkean työllisyyden ihannetta kirjoittaja kuitenkin tekee näkyväksi myös individualistista yksilötoimijuutta haastavan käsityksen työn merkityksestä. Kaiken uusliberalistisen menestyspuheen jalkoihin saattaa jäädä käsitys työstä ennen kaikkea toimeentulon mahdollistajana, kuten maatalousyhteiskunnassa aikoinaan. Vaikka nyky-yhteiskunnan eetoksena voidaan pitää ”oman onnensa seppä”-ihannetta, piilottaa individualistisen yksilötoimijan ihanne näkyvistä sen kansanosan, jolla tällaista valinnan mahdollisuutta ei samalla tavalla ole. Vaikka luokkakysymysten tarkastelu ei olekaan tutkielmani keskiössä, ei luokkaeroja voi sivuuttaa työn merkitystä pohdittaessa. Alempien tuloluokkien kohdalla työntekijän merkitys on mahdollisesti painottunut tulon hankkimiseen perheelle, ja keskiluokan ja ylemmän luokan osalta työn merkitys painottunee voimakkaammin itsensä toteuttamiselle ja statuksen luomiselle.

”... sillä en millään saa motivoitua itseäni minulle täysin hyödyttömien kurssien käyntiin muodon vuoksi. Rehellisyyden nimissä en edes halua minulle vieraalle alalle tutustumaan ja mahdollisesti työllistymään noin vuodeksi.” (AKTHS13)

Valtadiskurssia vastustavissa kirjoituksissa nousi esiin jälleen myös ikänäkökulma: kun eläkeikään on enää muutama vuosi, ei enää haluta, eikä nähdä tarkoituksenmukaisena kouluttautua uuteen ammattiin tai käydä TE-palvelujen järjestämässä valmennuksissa, koulutuksissa ja muissa työllistämistoimissa. Tällaista aktiivista toisin tekemistä tai haluamista, eli aktivoitumisnormin vastustamista voidaan tarkastella valtakurssin kyseenalaistamisena. Kirjoittajat pohtivat, onko työllistyminen välttämätöntä työuran loppupäässä, jos koulutukseen ja kokemukseen sopivaa työtä ei yksinkertaisesti ole tarjolla. Tällöin iäkkäät, työuransa loppupäässä olevat ihmiset toimivat aktiivisesti normikoodistoa vastaan ja tietoisesti valitsevat toisin, sillä heidän oikeuskäsitykseensä sopii, ettei heidän tarvitse enää elämän ehtopuolella tehdä työtä, mikäli sopivaa työtä ei ole tarjolla.

Tässä luvussa olen pohtinut työn ja työttömyyden saamia merkityksiä toimijuuden rakentumisessa, sekä analysoinut hegemonisen diskurssin ulkopuolisia keskusteluita. On kiinnostavaa seurata, kuinka diskurssit muuttuvat ajan kuluessa, sekä onnistuuko jokin vaihtoehtoinen tapa rakentaa työttömän subjektipositiota ja käsittää työttömyyttä syrjäyttämään hegemonisen diskurssin ja asettumaan sen tilalle. Monissa mielipidekirjoituksissa vastustettiin aktiivisen, kunnollisen työttömän ihannetta, mikä herättikin minut pohtimaan, onko oman elämänpolun rakentaminen ja omien unelmien tavoittelu kuitenkin lopulta vahvempi ihmisen toimintaa ohjaava voima kuin jonkin näkymättömän aktiivisen kansalaisen ihanteen tavoittelu? Missä määrin kollektiivinen identiteetti (kts. Dean 1999) ohjaa näiden ”yksilön omien” unelmien syntymistä? Seuraavassa luvussa esittelen yhteenvedon analyysin tuloksista ja pohdin, miten niitä voidaan tulkita ja minkälaisia mahdollisuuksia tutkielmani tulokset tarjoavat jatkotutkimusten näkökulmasta.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkielmassa tarkastelin, minkälaisia työttömyysdiskursseja aktiivimallia ja perustulokokeilua koskevassa mielipidekirjoittelussa rakentuu, ja minkälaisiin subjektipositioihin työttömiä asemoidaan julkisen keskustelun kautta. Pohdin työttömän toimijuuden rakentumista eri puhujapositioista käsin, ja esittelin, minkälaiset tekijät mahdollistavat tai rajoittavat työttömän toimijuutta. Tarkastelin eri diskurssien kautta tuotettuja käsityksiä itsekontrollin tavoista, sekä minkälaisen syiden, toimijoiden ja suhteiden kautta työttömyyttä jäsennettiin.

Tutkielmani tulokset ovat samansuuntaisia kuin aihetta käsitelleiden aiempien tutkimusten ja opinnäytteiden tulokset. Aktiivisuuden ja työllistymisen normatiivista asemaa diskurssien ohjaavana ihanteena ei kyseenalaisteta suurimmassa osassa kirjoituksia, vaan kritiikki kohdistuu nimenomaan niihin keinoihin, joilla aktiivisuutta ja työllisyyttä pyritään edistämään. Työtön saa kuitenkin myös tästä ihanteesta poikkeavia subjektipositioita, jotka tulevat todellisiksi eri diskurssien myötä.

Vastoin ennakko-oletustani, eivät diskurssit aktiivimallia ja perustuloa käsittelevien kirjoitusten välillä eroa merkittävästi. Aktiivimallia käsittelevissä kirjoituksissa korostuu hienoisesti käsitys työttömästä olosuhteiden uhrina, ja perustuloa käsittelevissä kirjoituksissa esiintyy syrjäytymishuolipuhetta enemmän, ja järjestelmän hyväksikäyttäjän subjektipositio painottuu hieman. Kaikkia subjektipositioita ja diskursseja havaittiin kuitenkin molempia aiheita käsittelevissä mielipidekirjoituksissa.

Tutkielmani tulosten mukaan sosiaaliturvan saajien, päättäjien ja muiden yhteiskunnan toimijoiden välisten suhteiden analysointiin liittyy moninaisia tuen, kontrollin ja hallinnan mekanismeja, jotka rakentuvat erilaisten diskurssien kautta. Hallinnan tavat ulottuvat suorasta, ylhäältä päin tulevasta kontrollista ihmisen jokapäiväisen elämän lävistävään itsekontrolliin, jonka kautta tiedostamaton tai tiedostettu itsekontrolli syntyy. Hallinnallisuuden mekanismit limittyvät yksilöiden tekojen, halujen ja sosiaalisten tarpeiden kanssa, jolloin on hankala erottaa, kenen tai minkä määrittämää ihannekansalaisuutta kukin omalta osaltaan toteuttaa.

Vallan ja hallinnan mekanismit eivät jää vain yksilön ja instituutioiden väliseksi, vaan ulottuvat myös keskusteluihin, joissa toimijat eivät ole välttämättä osallisina. Diskurssien väliset valtakamppailut rakentuvat uudelleen jokaisessa käydyssä keskustelussa, ja vaikka keskusteluja ohjaavana diskurssina on usein tietty hegemonisen aseman ottava diskurssi, eivät nämä todellisuuden tuottamisen tavat ole yksiselitteisiä tai staattisesti paikallaan tietynlaisina pysyviä, vaan joutuvat monissa keskusteluissa myös kriittisen tarkastelun alle ja taistelemaan asemastaan hegemonisena diskurssina. Tutkielmani kontekstissa yksilötoimijuuden ja aktiivisuuden ihanne liitettynä korkeaan työllisyyden tavoitteluun määrittä työttömyysdiskurssien rakentumista ikään kuin sateenvarjona näiden subjektipositioita määrittävien diskurssien yllä.

Tutkimukseni perusteella sekä työnhakijoiden tapa puhua itsestään kuin ulkopuolisten (poliitikot, järjestökentän toimijat, työnantajat, muut) tapa puhua työttömistä vaihtelee diskurssien välillä. Toisaalla työnhakijalta odotetaan itsensä organisoimista, ”itsensä johtamista”, jonka kautta tämä saavuttaa tavoitteet. Tavoitteet voivat olla sellaisia, jotka työnhakija on itse itselleen asettanut, mutta jotka ovat rakentuneet noudattamaan normikoodistoa, joka ohjailee yhteiskunnan toimijoiden käsityksiä toivottavasta osallisuudesta ja toiminnasta yhteiskunnassa. Näitä tavoitteita ei määritä varsinaisesti tietty toimija, vaan ne syntyvät vuorovaikutuksessa ja diskurssien kautta. Diskursseja rakennetaan ylhäältä käsin, institutionaalisesti, mutta myös arkikeskustelussa, julkisessa keskustelussa, sekä työnhakijoiden omissa puheenvuoroissa. Työllistymisen tavoittelu itsessään siis uusintaa myös diskurssia, joka rakentaa todellisuutta, jossa työllisyys on tavoiteltava asia. Diskurssien vuorovaikutteisuuden vuoksi on tärkeää tarkastella ja pohtia diskurssien rakentumista eri paikoissa, eri tilanteissa ja eri toimijoiden näkökulmista.

Työelämään on sulautunut itsensä johtamisen kulttuuri, joka ei ole vain sisäänrakennettu hallinnallisuuden tapa, vaan myös organisaatiokulttuurissa yleisesti hyväksytty ja ääneen lausuttu ihanne. Tämä työntekijöiden hallinnoinnissa näkyvä mekanismi näyttää ulottuvan myös työnhakijoiden elämän hallinointiin. Työnhakijan hallinta näkyy sisäänrakennettuna oletuksena toteuttaa aktiivisen työttömän ihannetta hakien töitä mahdollisimman aktiivisesti, osallistuen koulutuksiin ja ennen kaikkea olemalla työtön mahdollisimman vähän aikaa. Analyysini perusteella suuri osa työttömistä perusteli ja oikeutti omaa tilannettaan kertomalla, että olivat tehneet kaikkensa kouluttautumalla ja hakemalla paljon työpaikkoja

Työelämässä nämä vastaavat hallinnan mekanismit voivat näkyä jatkuvan joustavuuden ihanteena ja itsensä toteuttamisen eetoksena (Åkerblad 2014, 22). Työelämän ihanteiden ja työttömyyden kohdatessa syntyy kuitenkin ristiriita, sillä työnhakijasta riippumattomat tekijät, kuten työn saatavuus tai yksilön senhetkinen työkyky, vaikuttavat myös mahdollisuuksiin työllistyä. Tämä ristiriita kaatuu yksilön kannettavaksi erityisesti aktiivimallin kaltaisen vastikkeellisuuteen perustuvan sosiaaliturvajärjestelmän kautta. Uusintamalla diskursiivisia käytäntöjä, jotka vahvistavat esittelemiäni järjestelmän hyväksikäyttäjän tai oman onnensa sepän diskursseja tullaan usein häivyttäneeksi rakenteelliset tekijät, jotka vaikuttavat työnsaantiin monessa tilanteessa. Analyysini perusteella suuri osa työttömistä koki tehneensä kaiken oikein silti työllistymättä tarpeeksi nopeasti tai ollenkaan, ja tämä johti puolestaan tunteeseen loukussa olemisesta.

Havaitsin tutkielmassani, että varsin usein diskurssit rakentuvat toistuvan oletuksen pohjalle, että on jokin ”yleinen mielipide”, jonka mukaan työttömät kaipaavat patistelua ja ovat ainakin jossakin määrin itse vastuussa tilanteestaan, mutta analyysini perusteella vain pieni osa on kuitenkaan ainakaan eksplisiittisesti sitä mieltä. Tällaisen yleisenä, annettuna pidetyn mielipiteen vuoksi ihmisruumiit ohjaavat toimintaansa, arvojansa ja toiveitansa tämän mielipiteen mukaisiksi pohtimatta, kuinka suuri osa väestöstä tai päättäjistä on todellisuudessa sitä mieltä, että työttömät ovat itse suurimmassa vastuussa työttömyydestään. Voidaankin pohtia, ketä tämä hyödyttää? Mikäli halutaan löytää kestäviä ratkaisuja työllisyyden parantamiseksi ja työttömyyden syiden selvittämiseksi, tulee kiinnittää huomioita myös työttömyyden diskursseihin, jotta työttömyydelle eri tilanteissa annetut syyt tulisivat näkyviksi, ja keskusteluun voitaisiin ottaa mukaan monipuolisesti eri näkökulmia.

Nostan esiin myös mielenkiintoisen havainnon liittyen työttömän passivoitumista käsittelevien diskurssien välisiin kamppailuihin. Passivoitumisesta voitiin puhua kahden eri diskurssin kautta, joko asettaen työttömän olosuhteiden uhrin subjektiposition, jolloin työttömän toimijuus rajoittuu, ja hänestä tulee julkishallinnon toimenpiteiden passiivinen kohde, vastaanottaja (kts. Mäkinen 2009). Jos työttömyysturvan passivoivasta vaikutuksesta puhutaan järjestelmän hyväksikäyttäjän subjektiposition kautta, muuttuu työtön aktiiviseksi toimijaksi, joka heti tilaisuuden saatuaan hyppää vapaamatkustajaksi, minkä vuoksi tämä on alistettava kurivallan keinoin, eli vaikkapa aktivointitoimenpiteitä ja etuuksien vastikkeellisuutta kiristämällä, tottelevaiseksi kansalaiseksi. Tämä havainto osoittaa diskurssien refleksiivisen ja

dynaamisen luonteen, ja sen, että näennäisesti samasta ilmiöstä rakentuva diskurssi voi tuottaa monenlaisia merkityksiä riippuen asiayhteydestä, puhujasta, ja jopa tulkitsijasta.

Työttömyyden syiden siirtäminen yksilön omalle vastuulle näkyy kirjoittajien eksplisiittisessä pohtiessa, mikä heissä on vikana, kun eivät pärjää työmarkkinoilla, vaikka ovat kouluttautuneita ja työkokemustakin riittää. Toki osassa kirjoituksia kyseenalaistetaan myös työnantajien vastuuta rekrytointivalinnoissa ja vastuutetaan hallitusta luomaan lisää työpaikkoja, mutta merkittävä joukko aineiston työttömistä kertoi omaan osaamiseen, minuuteen ja kyvykkyyteen kohdistuneista negatiivisista tunteista.

Aktiivimalli nähtiin aineistossa eräänlaisena vastakohtana uusliberalistisen yritteliäisyyden ja yksilöllisyyden ihanteelle, sillä nimestään huolimatta mallin katsottiin holhoavan ja rajoittavan yksilön omaa toimijuutta. Perustulomalli nähtiin puolestaan tällaisen toimijuuden toteuttamisen mahdollistajana.

Tutkielman teko oli prosessina vaihteleva, antoisa ja mielenkiintoinen, vaikka matkassa oli myös mutkia. Aktiivimallia käsitteleviä mielipidekirjoituksia löytyi huomattavasti enemmän kuin perustuloa käsitteleviä kirjoituksia. Tämä voisi johtua siitä, että aktiivimallin voimaan tulo kosketti suoraan tuensaajia, mikä näkyi myös kirjoittajien positioissa sekä kirjoitusten sisällöissä. Perustulomalleja pohtivat enemmänkin politiikan ja järjestökentän toimijat, sekä mahdollisesti muuten politiikasta ja yhteiskunnallisista asioista yleisellä tasolla kiinnostuneet ihmiset. Tarkemmin aineistoa kohdentamalla eri puhujapositioihin voisi saada erilaisia tuloksia, eli tarkasteluun voisi ottaa esimerkiksi kategorisesti vain työttömien tai poliitikkojen kirjoitukset. Tarkoitukseni olikin rajata aineistoa koskemaan ”tavallisten ihmisten” kirjoittamia mielipidekirjoituksia, koska olin ennen kaikkea kiinnostunut kansan tavoista keskustella työttömyydestä. Aineistonkeruun haasteet ja löytyneiden mielipidekirjoitusten vähäinen määrä kuitenkin yllättivät, ja tämän vuoksi jouduin pohtimaan tutkimusasetelmaa uudelleen tutkielmanteon aikana.

Lisätutkimusta aiheesta voisi tehdä käyttäen aineistona esimerkiksi sosiaalisen median alustoilla käytävää keskustelua tai uutisten kommenttikenttiä, jotta saataisiin vielä monipuolisempi käsitys työttömyydestä käytävästä keskustelusta. Aineistonkeruuta tehdessäni jätin aineistosta pois kategorisesti lyhyet tekstiviestipalstoille jätetyt mielipidekirjoitukset, sillä 1-2 virkkeen pituisten kirjoitusten analysointi ei ollut tutkielmani kannalta

tarkoituksenmukaista. Kuitenkin laajemmassa tutkimuksessa myös lyhyempien mielipidekirjoitusten ja esimerkiksi sanomalehtien Facebook-sivuille jätettyjen huudahdustenomaisten kommenttien analysointi voisi tuoda esille diskursseja, jotka omassa tutkielmassani jäivät näkymättömiin. Pohdin myös tulevaisuuden tietokoneavusteisen datalouhinnan ja -analyysin mahdollisuuksia diskurssianalyysien teossa, sillä tutkielman teon loppuvaiheilla julkaistiin YTK:n ja DrAI:n tekoälyä hyödyntävä yhteistutkimus, jossa tarkasteltiin työttömyydestä käytyjä Twitter-keskusteluja (Kangas 2021). Vastaavat, suuria datamassoja tekoälyn avulla analysoivat tutkimukset soveltunevat jatkossa myös yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen enenevässä määrin.

Jatkotutkimusten kannalta tutkielmastani nousee paljon mielenkiintoisia lisäkysymyksiä. Esimerkiksi laajemmalla otoksella voitaisiin saada tarkempi näkemys eri diskurssien rakentumisesta, ja työttömiin kohdistuneilla haastatteluilla vielä paremmin työttömien omaa ääntä kuuluville. Ennakko-oletukseni oli, että mielipidekirjoituksista suurempi osa olisi ollut työttömän positiosta kirjoittavien henkilöiden kirjoittamia, mutta vastoin tätä oletusta, varsin suuri osa kirjoituksista on peräisin poliitikkojen kynästä. Tulee myös huomioida, että vaikka aineistoon sisältyy työttömien kirjoittamia mielipidekirjoituksia, jää todennäköisesti iso osa työttömien heterogeenisestä joukosta edelleen edustamatta tässä aineistossa. Nuorten, syrjäytymisvaarassa olevien miesten osallistuminen julkiseen keskusteluun tapahtunee pitkälti internetissä erilaisilla keskustelupalstoilla, kuten kuvalaudoilla, sekä internet-pelaamiseen liittyvissä viestintävälineissä, kuten Discordissa. On myös mahdollista, että iso osa vaikeasti työllistettävien pitkäaikaistyöttömien joukosta ei osallistu julkiseen keskusteluun median tai internetin alustoilla, mutta jakaa käsityksiä ja mielipiteitä ja tuottaa näin todellisuutta ravintoloissa, vaaliteltoilla, arjen kohtaamisissa tuttavien kanssa ja muissa suullisen viestinnän tilanteissa.

Sosiaaliturvan vastikkeellisuus lienee jatkuva keskustelunaihe vielä tulevina vuosina, sillä vaihtoehdoksi on ehdotettu muun muassa aktivoivan turvan ja perustulon välimuotoa (kts. Yle 23.11.2018). Myös tutkimusta vastikkeellisuuden vaikutuksista ja sosiaaliturvauudistuksista käytävistä keskusteluista tarvitaan jatkossakin useista näkökulmista. Erityisesti julkisen keskustelun ja politiikan vuorovaikutusta käsittelevä tutkimus voisi hyödyttää poliittisen päätöksenteon prosessia tulevaisuudessakin.

LÄHTEET

Painetut lähteet

- Alaja, Antti, & Esa Suominen. 2013. *Taloutta työvälle: Markkinaliberalismin myyttejä murtamassa*. Helsinki: Into.
- Alanko, Anna ja Sami Outinen. 2016. ”Dualising activation. Responses to unemployment and mental health-related disability retirement in Finland at the turn of the millennium”. *European Societies* 18:5, 417–437.
- Alasuutari, Pertti. 2011. *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Bateson, Gregory. 1985. *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine.
- Dean, Mitchell. 1999. *Governmentality: Power and rule in modern society*. London: Sage.
- Fairclough, Norman. 1997. *Miten media puhuu*. Suomentanut Virpi Blom & Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, Norman. 1995. *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Lontoo: Longman.
- Foucault, Michel. 2005. *Tiedon arkeologia*. Suomentanut Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.
- Foucault, Michel. 1990. *The history of sexuality: Vol. 1, An introduction*. New York: Vintage.
- Foucault, Michel. 1980. *Tarkkailla ja rangaista*. Helsinki: Otava.
- Heinonen, Elisabet, Kari Hämäläinen, Heikki Räisänen, Matti Sihto & Juha Tuomala. 2004. *Mitä on työvoimapolitiikka?* VATT-julkaisuja 38. Jyväskylä: Gummerus.
- Helén, Ipo. 2016. *Elämän politiikat: yhteiskuntatutkimus Foucault'n jälkeen*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Helén, Ipo. 2004. ”Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka: foucautilainen hallinnan analytiikka”. Teoksessa *Sosiologia nykykeskusteluja*, toim. Keijo Rahkonen. Helsinki: Gaudeamus, 206-236.
- Helén, Ipo. 1995. ”Michel Foucault:n valta-analytiikka”. Teoksessa *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*, toim. Risto Heiskala. Helsinki: Gaudeamus, 270-315.
- Hiilamo, Heikki. 2014. ”Voisiko osallistava sosiaaliturva lisätä osallisuutta?” *Yhteiskuntapolitiikka* 79:1, 82-86.

- Hult, Terhi, Terhi Saaranen & Anna-Maija Pietilä. 2016. ”Työttömien kokemuksia terveydestä ja hyvinvoinnista: haastattelututkimus”. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 53:2, 108–118.
- Hämäläinen, Kari. 2013. ”Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa”. Teoksessa *Kaikki työuralle!*, toim. Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 173-189.
- Hänninen, Vilma. 2011. ”Masennus toiminnallisena loukkuna”. Teoksessa *Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa*, toim. Atte Oksanen & Marko Salonen. Tampere: Tampere University Press, 17-35.
- Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen. 2016. ”Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet”. Teoksessa *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino, 23–50.
- Jokinen, Arja & Kirsi Juhila. 2016. ”Valtasuhteiden analysoiminen”. Teoksessa *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino, 75–104.
- Jokinen, Eeva. 2018. ”Elämä 2000-luvulla – pätkätyön prekaari käyttöliittymä”. Teoksessa *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta: Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?*, toim. Anu Suoranta ja Sikke Leinikki. Tampere: Vastapaino, 18–27.
- Juhila, Kirsi. 2006. *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino
- Järventie, Irmeli. 1993. *Selviytyä hengiltä: Sosiaalipsykologinen ja sosiaalipsykiatrinen näkökulma itsemurhiin*. Helsinki: Stakes.
- Julkunen, Raija. 2013. ”Aktivointipolitiikka hyvinvointivaltion paradigman muutoksessa.” Teoksessa *Kaikki työuralle!*, toim. Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 21–45.
- Julkunen, Raija. 2008. *Uuden työn paradoksit: Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija. 2001. ”Hyvinvointivaltion uusi politiikka”. *Yhteiskuntapolitiikka* 66:4, 366-372.
- Jyrkämä, Jyrki. 2007. ”Toimijuus ja toimijatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen”. Teoksessa *Vanhuus ja sosiaalityö: Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*, toim. Marjaana Seppänen, Antti Karisto & Teppo Kröger. Jyväskylä: PS-kustannus, 195-218.
- Kallio, Johanna, Lotta Lintunen, Mikko Niemelä, Helena Blomberg, & Christian Kroll. 2020. ”Lurjuksista kunnon kansalaisia? kansalaisten asennoituminen toimeentulotuen saajiin 2012-2018”. *Yhteiskuntapolitiikka* 85:3, 247-258.

Karjalainen, Jouko & Helka Raivio. 2010. ”Toimeentulotuen jakolinjat”. Teoksessa *Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa*, toim. Sakari Hänninen, Elina Palola & Maija Kaivonurmi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 111-137.

Koski-Jännes, Anja. 1992. *Alcohol addiction and self-regulation: A controlled trial of a relapse prevention program for Finnish inpatient alcoholics*. Helsinki: Finnish Foundation for Alcohol Studies.

Laihiala, Tuomo. 2018. *Kokemuksia ja käsityksiä leipäjonoista: Huono-osaisuus, häpeä ja ansaitsevuus*. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Laihiala, Tuomo & Maria Ohisalo. 2017. ”Sosiaalipummit leipäjonossa – Kansalaisten käsityksiä huono-osaisuuden ansaitsevuudesta”. Teoksessa *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?*, toim. Juho Saari & Miia Behm. Tampere: Tampere University Press, 233-258.

McNay, Lois. 2004. ”Agency and experience: gender as a lived relation”. Teoksessa *Feminism after Bourdieu*, toim. Lisa Adkins & Beverley, Skeggs. Oxford: Blackwell, 175-190.

Melin, Harri & Raimo Blom. 2011. Yhteiskunnallinen eriarvoisuus. Teoksessa *Toiminnallisia loukkuja. Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa*, toim. Atte Oksanen & Marko Salonen. Tampere: Tampere University Press, 194-213

Miller, Peter & Nikolas Rose. 2010. *Miten meitä hallitaan*. Tampere: Vastapaino.

Mäkinen, Maarit. 2009. *Digitaalinen voimistaminen paikallisten yhteisöjen kehittämisessä*. Tampere: Tampere University Press.

Palola, Elina, Taina Rintala, & Annikki Savio. 2010. ”Elämää kumppanuusvaltiossa.” Teoksessa *Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa*, toim. Sakari Hänninen, Elina Palola & Maija Kaivonurmi. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 53-82.

Perkiö, Johanna. 2016b. *Perustulo ja uusi hyvinvoinnin paradigma*. Teoksessa *Sosiaalipolitiikan lumo*, toim. Antti Halmetoja, Pertti Koistinen & Satu Ojala. Tampere: Tampere University Press, 129-139.

Pietikäinen, Sari & Anne Mäntynen. 2009. *Kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Pulkka, Ville-Veikko. 2018. ”Joutilaisuuden ylistys digitaalisessa taloudessa”. Teoksessa *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta: Mikä on työn ja toimeentulon tulevaisuus?*, toim. Anu Suoranta ja Sikke Leinikki. Tampere: Vastapaino, 28–43.

Ranta, Johanna, Suvi Raitakari & Kirsi Juhila. 2017. ”Vastuuneuvottelut huumeidenkäyttäjien asunnottomuuden toiminnallisissa loukuissa”. *Yhteiskuntapolitiikka* 82:2, 165-175.

Saari, Juho & Miia Behm. 2017. ”Aktivoitu yhteiskunta – Viimesijainen sosiaaliturva 2000-luvun yhteiskuntapolitiikassa”. Teoksessa *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit*

oleskeluyhteiskunnassa?, toim. Juho Saari & Miia Behm. Tampere: Tampere University Press, 117-154.

Saari, Juho, Miia Behm & Krista Lagus. 2017. ”Sosiaalipummi! – Moraalipaniikki 2010-luvun Suomessa”. Teoksessa *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?*, toim. Juho Saari & Miia Behm. Tampere: Tampere University Press, 207-232.

Saari, Juho, Sakari Kainulainen & Annina Mutanen. 2017. ”Köyhyyskartta – Kuka pitää köyhää laiskana?” Teoksessa *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?*, toim. Juho Saari & Miia Behm. Tampere: Tampere University Press, 189-206.

Saari, Juho. 2011. ”Pienten askelten politiikka ja hyvinvointivaltion muutos”. Teoksessa *Politiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos*, toim. Mikko Niemelä & Juho Saari. Helsinki: Kela, 7-24.

Salonen, Arto & Annukka Tapani. 2020. ”Palkkatyön merkityksellisyys. Ammatillisen koulutuksen opetus- ja ohjaushenkilöstön kokemuksia työstä”. *Työelämän tutkimus* 18:1, 30-43.

Salonen, Marko & Atte Oksanen. 2011. *Toiminnallisia loukkuja: hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press.

Skeggs, Beverley. 2004. *Class, self, culture*. London: Routledge.

Suoninen, Eero. 2016. ”Kielenkäytön vaihtelevuuden analysoiminen”. Teoksessa *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*, toim. Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Tampere: Vastapaino, 51–74.

Suonio, Mari, Sakari Kainulainen, Titi Gävert, Raija Väisänen & Juho Saari. 2017. ”Kun vaikeudet kasautuvat – Pitkäaikaisasiakkuudet sosiaalialan aikuistyössä”. Teoksessa *Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa?*, toim. Juho Saari & Miia Behm. Tampere: Tampere University Press, 259-286.

Tuomi, Jouni, & Sarajärvi, Anneli. 2018. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. E-kirja. Helsinki: Tammi.

Van Parijs Philippe. 2004. ”Basic income. A simple and powerful idea for the twenty-first century”. *Politics and Society* 32:1, 7–39.

Vähämäki, Juhani. 2009. *Itsen alistus: Työ, tuotanto ja valta tietokykykapitalismissa*. Helsinki: Like.

Välimaa, Outi. 2011. *Kategoriat ongelman selontekoina. Pitkäaikaistyöttömyydestä neuvottelemineen ja sen rakentumisen haastattelupuheessa*. Tampere: Tampere University Press.

Åkerblad, Leena. 2014. *Epävarmuuden tuolla puolen: Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus*. Väitöskirja. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Åkerblad, Leena. 2011. ”Prekaari työmarkkinatilanne ja toimijuus”. Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.) ”Yrittäkää edes!” *Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto, 19–36.

Digitaaliset lähteet

Kangas, Ilona. 2021. Työttömyys voi olla CV:n tärkein rivi. Julkaistu 19.2.2021. <https://ytk.fi/tietoa-meilta/blogi/tyottomuus-tyona> [viitattu 26.4.2021]

Kansaneläkelaitos. Perustulokokeilun tavoitteet ja toteutus. <https://www.kela.fi/perustulokokeilu-tavoitteet-ja-toteutus> [viitattu 20.11.2018.]

Karhio, Kirsi. 2009. *Uusi työ, vanhat raamit: Uuden työn esteistä luovilla aloilla*. Alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatia, raportteja 2/2009. Joensuu: Joensuun yliopisto. Haettu osoitteesta <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/23131> [viitattu 10.2.2021]

Kari-Björkbacka, Irmeli & Riitta Uusisalmi. 2019. *Syrjäytymisen sukupuoli Pohjois-Suomessa*. Kide. Lapin yliopisto. Haettu osoitteesta <https://www.ulapland.fi/Saitit/Pohjoinenvalo/fi/Syrjaytymisen-sukupuoli-Pohjois-Suomessa/f9129486-a5a0-45ad-b77c-d36594dbf045> [viitattu 15.3.2021]

Lillqvist, Ella. 2010. Työtön suomalaisessa diskurssissa: Korpusavusteinen tutkimus työttömiä koskevista puhetavoista. Pro gradu -tutkielma. Aalto-yliopisto, talouselämän viestintä. https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/550/hse_thesis_12418.pdf [viitattu 25.3.2021]

Mäkkylä, Katja ja Miska Simanainen. 2018. *Perustuloa koskeva julkinen keskustelu ennen perustulokokeilua ja sen aikana*. Työpapereita 139. Helsinki: Kela. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/236445/Tyopapereita139.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 15.3.2021]

Perho, Anna. 2020. Kansalaisuuden hallinta aktiivimallissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, kasvatustieteet. Haettu osoitteesta <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/120576> [viitattu 1.4.2021]

Perkiö, Johanna. 2020. *Perustulo sosiaalisena osinkona*. Vasemmistofoorumi ry. http://vasemmistofoorumi.fi/uusi/wp-content/uploads/2020/06/osinko_verkko.pdf [viitattu 15.3.2021]

Perkiö, Johanna. 2016a. *Suomalainen perustulokeskustelu ja mallit*. Työpapereita 85/2016. Helsinki: Kela. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/159369> [viitattu 1.3.2021]

Ruuhonen, Tiina. 2018. AKTIVOINTIA VAI KYKYTTÄMISTÄ: Työttömien kokemuksia aktiivimallista. AMK-opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu, sosionomi. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/155881/Opiskelija_Tiina_Ruuhonen%202018.pdf [viitattu 28.1.2021]

Rusi, Leena. 2019. Oma vika ja valinta. Asunnottomuuteen liitetyt mielikuvat iltapäivälehdistön ja asunnottomuutta kokeneiden diskursseissa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiaalipolitiikka.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/118491/RusiLeena.pdf> [viitattu 28.1.2021]

Saramo, Constantin. 2019. Työttömyysdiskurssit Helsingin Sanomien uutisoinnissa vuosina 1992-1994 sekä 2015- 2018. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, sosiologia.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/309321/Ty%C3%B6tt%C3%B6myysdiskurssit%20HS%20Saramo.pdf> [viitattu 28.1.2021]

Silvennoinen, Heikki. 2016. "Uusi työ, uusi työttömyys". *Aikuiskasvatus* 36:4, 244-245.
<https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/view/88509/47685> [viitattu 3.2.2021]

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2019. "Aktiivimallin leikkuri ja velvoitteet puretaan vuoden 2020 alusta". Tiedote 129/130. Helsinki: Valtioneuvosto. <https://valtioneuvosto.fi/-/1271139/aktiivimallin-leikkuri-ja-velvoitteet-puretaan-vuoden-2020-alusta> [viitattu 22.4.2021]

Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus [verkkajulkaisu].
ISSN=1798-7830. Helsinki: Tilastokeskus. <http://www.stat.fi/til/tyti/> [viitattu 18.4.2021]

TE-palvelut. Aktiivimalli. <http://toimistot.te-palvelut.fi/uusimaa/aktiivimalli>. [viitattu 20.11.2018]

Tuunanen, Kalle. 2019. "On nuoria, työtä vieroksuvia ja sellaisia, jotka eivät koskaan sovellukaan työelämään.": Työttömän subjekti aktiivimallista käydyssä eduskuntakeskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/117444> [viitattu 10.2.2021]

Viitamäki, Heikki. 2019. *Perustulo Suomessa*. Valtiovarainministeriön julkaisuja 46/2019. Helsinki: Valtiovarainministeriö.
<https://vm.fi/documents/10623/12045794/Perustulo+Suomessa+-selvitys/b90b58af-bde6-1335-01de-bcc83bf56649/Perustulo+Suomessa+-selvitys.pdf> [viitattu 1.4.2021]

Yle. 23.11.2018. Pienituloisille hyviä uutisia, ennustaa professori Heikki Hiilamo – Yle listasi professorin havainnot sosiaaliturvasta kuuteen kohtaan. <https://yle.fi/uutiset/3-10522273> [viitattu 20.4.2021]

LIITTEET

Liite 1

Tämä liite sisältää listan tutkielman aineistona käytetyistä mielipidekirjoituksista.

AKTHS1

Aktiivimalli vie työttömältä viimeisetkin itsetunnon rippeet

Julkaistu: 23.12.2017 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005500200.html>

AKTHS2

Työttömien aktiivimalli ei kerro aktiivisuudesta – hyötyvätkö mallista vain työttömyystilastot?

Julkaistu: 25.12.2017 2:00 , Päivitetty: 25.12.2017 7:57

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005501924.html>

AKTHS3

Hallituksen aktiivimalli lannistaa työttömiä, joilla on mielenterveysongelmia

Julkaistu: 30.12.2017 2:00 , Päivitetty: 30.12.2017 8:48

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005506588.html>

AKTHS4

Laki työttömien aktiivimallista on kumottava

Julkaistu: 31.12.2017 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005507622.html>

AKTHS5

Olen varmaan hölmö, kun teen työtä näin pienillä tuloilla – jopa peruspäivärahalla saisin käteen lähes saman summan tekemättä mitään

Julkaistu: 2.1.2018 2:00 , Päivitetty: 2.1.2018 13:41

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005509484.html>

AKTHS6

90 tuntia cv:n ja työhakemuksen teon harjoittelua on liikaa – Parantakaa työllisyyskurssien tasoa ja tehoa

Julkaistu: 3.1.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005510482.html>

AKTHS7

Meillä suurten ikäluokkien edustajilla ei ollut aikaa kauhistella työn perässä muuttamista – tuon ajan aktiivimalli kehotti häipymään kotikonnilta

Julkaistu: 5.1.2018 2:00 , Päivitetty: 5.1.2018 6:18

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005512992.html>

AKTHS8

Raskaudet ja synnytykset ovat naisille riski syrjäytyä työelämästä – omalla kohdallani tämä riski kävi toteen

Julkaistu: 12.1.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005520745.html>

AKTHS9

Jos olisin jäänyt kotiin makaamaan, olisin päässyt töihin – sen sijaan te-keskus rankaisi minua, koska olin ollut väärällä tavalla aktiivinen

Julkaistu: 12.1.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005520740.html>

AKTHS10

On järjetöntä, että joudun hakemaan työpaikkoja, joita en ikäni ja sairaushistoriani takia voi saada

Julkaistu: 18.1.2018 2:00, Päivitetty: 18.1.2018 9:41

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005528010.html>

AKTHS11

Lakko oli karhunpalvelus työttömille

Julkaistu: 3.2.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005550628.html>

AKTHS12

Pitääkö minun vielä 60-vuotiaana muuttaa työn perässä ja jättää perheeni?

Julkaistu: 5.2.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005552637.html>

AKTHS13

Aktiivimalli kohtelee kaltoin iäkkäitä työttömiä – ja siihen liittyy tekopyhiä kuvitelmia

Julkaistu: 2.4.2018 2:00 , Päivitetty: 2.4.2018 8:52

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005625909.html>

AKTHS14

Aktiivimallin yrittäjäkannustimessa oli ikävä yllätys – Vaihtoehtoina on syödä osakepääomaa tai olla syömättä ollenkaan

Julkaistu: 2.4.2018 2:00 , Päivitetty: 2.4.2018 20:55

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005625910.html>

AKTHS15

Aktiivimalli kurittaa kausi- ja sesonkityöntekijöitä

Julkaistu: 14.4.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005640496.html>

AKTHS16

Koulutus ei kannata – missä ovat avoimet työpaikat?

Julkaistu: 18.4.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005645193.html>

AKTHS17

Työttömät voisi viedä risusavottaan – vastikkeeton sosiaaliturva on työkykyiselle vaarallinen ansa

Julkaistu: 18.4.2018 2:00 , Päivitetty: 18.4.2018 6:12

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005645188.html>

AKTHS18

Olen aktiivinen, silti työmarkkinatukeani leikataan

Julkaistu: 1.5.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005662333.html>

AKTHS19

Suunnitelma työllistää palkkatuella karahti kiville aktiivimallin ja nollatuntisopimuksen takia

Julkaistu: 10.5.2018 2:00 , Päivitetty: 10.5.2018 8:24

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005673502.html>

AKTHS20

Voisiko piennarten siivoaminen roskista täyttää aktiivimallin ehdot?

Julkaistu: 12.5.2018 2:00 , Päivitetty: 12.5.2018 6:22

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005676481.html>

AKTHS21

Työttömyyden synnyttämä ahdistus aktivoi tehokkaammin kuin aktiivimallit

Julkaistu: 25.6.2018 2:00 , Päivitetty: 25.6.2018 6:30

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005731285.html>

AKTHS22

Myös työnantajat tarvitsisivat aktiivimallin

Julkaistu: 6.7.2018 2:00 , Päivitetty: 6.7.2018 6:16

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005744639.html>

AKTHS23

Aktiivimalli ei sovi pätkätyöläiselle – Provisiopalkkaista työtä ei aina lasketa aktiivisuudeksi

Julkaistu: 7.7.2018 2:00 , Päivitetty: 7.7.2018 12:52

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005746297.html>

AKTHS24

Miksi te-toimisto rankaisee siitä, että haluan opiskella itselleni lisää pätevyyttä työllistyäkseni jatkossa paremmin?

Julkaistu: 10.9.2018 2:00 , Päivitetty: 10.9.2018 6:19

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005821089.html>

AKTHS25

Miksi me kokeneet, viidenkymppin ja eläkeiän välissä olevat työnhakijat emme pääse edes työhaastatteluun?

Julkaistu: 27.12.2018 2:00 , Päivitetty: 27.12.2018 8:27

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005941966.html>

AKTSS26

Kasvuun markkinoita uudistamalla

17.01.2018 no 15

Savon Sanomat

AKTSS27

Aktiivimalli kiristää tilannetta

23.01.2018 no 21

Savon Sanomat

AKTSS28

Palkitaan työllistyjä

02.02.2018 no 31

Savon Sanomat

AKTSS29

Vakauden takaajina jatkossakin

08.02.2018 no 37

Savon Sanomat

AKTSS30

Perustulomalli olisi parempi

13.02.2018 no 42

Savon Sanomat

AKTSS31

Yritystä, mutta paljon porua pienestä

10.03.2018 no 67

Savon Sanomat

AKTSS32

Talouden maaperä menetetty eriarvoisuus on kestänyt

27.04.2018 no 113

Savon Sanomat

AKTSS33

Turhia puheita vain

13.06.2018 no 158

Savon Sanomat

AKTSS34

Sinisillä on kova hätä

06.09.2018 no 240

Savon Sanomat

AKTKSML35

Apua aktiivimallin leikkuriin jääneille

03.05.2018 03:00

Keskisuomalainen

AKTKSML36

Aktiivimalli on tuolileikki

21.04.2018 03:00

Keskisuomalainen

AKTKSML37

Työttömyys ei juuri ihmisiä erottele

16.04.2018 03:00

Keskisuomalainen

AKTAL38

On nujerrettava työttömyys, ei työttömiä

29.12.2017 no 354

Aamulehti

AKTAL39

Onko mikään muuttunut sadassa vuodessa Suomessa?

30.12.2017 no 355

Aamulehti

AKTAL40

Hallituksen aktiivimalli on työttömien kyykyttämistä

31.12.2017 no 356

Aamulehti

AKTAL41

Mikään ei Suomessa muutu, jos kukaan ei suutu

09.01.2018 no 8

Aamulehti

AKTAL42

Aktiivimalli vaarantaa työttömien yhdenvertaisuuden Suomessa

12.01.2018 no 11

Aamulehti

AKTAL43

Aktiivimalli ei juuri joustaa

15.01.2018 NO 14

Aamulehti

AKTAL44

Kriminalisoikaa alipalkkaus ja antakaa liitoille kanneoikeus

19.01.2018 no 18

Aamulehti

AKTAL45

Näillä saisi vipinää työttömiin

23.01.2018 no 22

Aamulehti

AKTAL46

Kun pukuompelija joutui hakemaan levyseppähitsariksi

15.02.2018 no 45

Aamulehti

AKTAL47

Työkyvyn perusta luodaan kodissa

20.03.2018 no 78

Aamulehti

AKTAL48

Avoimia työpaikkoja paljon vähemmän kuin työttömiä

05.12.2018 no 332

Aamulehti

PTHS1

Perustulolle pitää asettaa ehtoja

Julkaistu: 4.4.2016 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002894430.html>

PTHS2

Köyhä sukulaiseni sinnittelee ilman minkäänlaisia tuloja

Julkaistu: 25.4.2016 2:00, Päivitetty 25.4.2016 8:06

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002897941.html>

PTHS3

Veljeni vaimo joutui lopettamaan työnsä, jotta perhe tulisi toimeen – Kelan tukijärjestelmä jauhaa ihmiset palasiksi

Julkaistu: 28.10.2016 2:00, Päivitetty 28.10.2016 10:16

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000002927437.html>

PTHS4

Alhainen syntyvyys johtuu köyhyydestä – mieheni on yhden lapsen ja yhden aikuisen yksinhuoltaja

Julkaistu: 27.3.2017 2:00, Päivitetty 27.3.2017 6:49

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005143310.html>

PTHS5

Tukien hakeminen on kokopäivätyötä

Julkaistu: 8.5.2017 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005200706.html>

PTHS6

Kansalaispalkka lisäisi turvallisuudentunnetta ja tekisi työnteosta aina kannattavaa

Julkaistu: 1.8.2017 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005309414.html>

PTHS7

Heti ensimmäinen yhteydenotto te-toimistosta oli uhkauskirje – Työttömiä kohdellaan kuin rikollisia

Julkaistu: 22.9.2017 2:00, Päivitetty 22.9.2017 7:59

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005377355.html>

PTHS8

Opiskelijoiden mielenterveysongelmien vähättely on puistattavaa

Julkaistu: 9.7.2019 2:00, Päivitetty 9.7.2019 6:53

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006167332.html>

PTHS9

Perustulo sopisi hyvin freelancereille – nyt joudun jatkuvasti kysymään Kelasta, saanko tehdä töitä

Julkaistu: 20.5.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005686845.html>

PTHS10

Kansalaispalkka olisi luonnon etu

Julkaistu: 31.10.2018 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005882563.html>

PTHS11

Työmarkkinapolitiikan on uudistuttava – työläinsäädäntö ei enää vastaa muuttuvaa työelämää

Julkaistu: 2.11.2018 2:00

<https://www.hs.fi/paivanlehti/02112018/art-2000005885246.html>

PTHS12

Pääsen työhaastatteluihin, mutta viime aikoina olen ollut hyvä kakkonen – ja se vaatii voimia

Julkaistu: 31.12.2018 2:00, Päivitetty 31.12.2018 6:34

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000005950460.html>

PTHS13

Perustulo on myös hyvinvointia ja terveyttä

Julkaistu: 15.2.2019 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006001616.html>

PTHS14

Perustuloa vastustetaan, koska työtön ei saisi olla onnellinen tai tyytyväinen

Julkaistu: 15.2.2019 2:00, Päivitetty 15.2.2019 6:54

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006001521.html>

PTHS15

Perustulokokeilu jäi heppoiseksi

Julkaistu: 18.2.2019 2:00

<https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006004667.html>

PTAL16

Universal credit tukee aktiivisuutta päästä työmarkkinoille

04.05.2018 no 121

Aamulehti

PTKSML17

Sosiaaliturvaa pitää uudistaa

21.12.2018 no 345

Keskisuomalainen

PTKSML18

Perustulo ei ole politikoinnin asia

30.06.2018 no 172

Keskisuomalainen

PTKSML19

Vihreiden perustulo on köyhyysloukku

26.06.2018 03:00

<https://www.ksml.fi/paakirjoitus-mielipide/2432639>

PTKSML20

Perustulo törmää omaan mahdottomuuteensa

25.06.2018 03:00

<https://www.ksml.fi/paakirjoitus-mielipide/2432750>

PTKSML21

Perustulo on panostus aktiiviseen ihmiseen

22.07.2018 no 194

Keskisuomalainen

PTKA22

Jos lopetettaisiinkin työttömien rekisteröinti?

06.10.2016 no 274

Kaleva

PTHÄSA23

Onko perustulo vain haave?

10.02.2017 no 39

Hämeen Sanomat

PTSAKA24

Kaikki työnteko ei todellakaan ole kannattavaa

02.04.2017 no 91

Satakunnan kansa

PTUL25

Sosiaaliturva vaatii kokonaisuudistuksen

06.05.2017 no 34

Uusi Lahti

PTKUM26

Perustulosta yleisturvaan

22.05.2017 no 136

Keski-Uusimaa

PTKUM27

Perustulon avulla voidaan vähentää köyhyyttä

22052017 no 136

Keski-Uusimaa

PTUL28

Vihreä valo perustulokokeilulle

19.08.2017 no 57

Uusi Lahti

PTILKKA29

Tolppasen mallista

3.1.2018 no 2

Ilkka

PTMT30

Katset sosiaaliturvan täysremonttiin

31.1.2018 no 13

Maaseudun Tulevaisuus

PTKS31

Omat asiat kuntoon ennen Tallinna-tunneli

12.2.2018 no 41

Kouvolan Sanomat

PTIH32

Kyykyttävä aktiivimalli korvattava kannustuksella

07.03.2018 no 56

Itä-Häme

PTVS33

Tarvitsemme kannustavaa perusturvaa ja sotu-uudistuksen

08.03.2018 no 10

Vaarojen Sanomat

PTKSML34

Köyhyyden vähentäminen vaatii myös rahaa

24.03.2018 no 81

Keskisuomalainen

PTTAMP35

Perustulo pettää kaikkein heikommassa asemassa olevat

27.04.2016 no 32

Tamperelainen

PTES36

Viljoja perhepoliittiseen keskusteluun

19.03.2018 NO 76

Etelä-Saimaa

PTSK37

Opiskelijat ja pienyrittäjät hyötyisivät perustulosta

23.01.2017 no 22

Satakunnan Kansa

PTKSML38

Työelämä kaipaa juuri nyt vastuullisia työnantajia

29.01.2017 no 27

Keskisuomalainen

PTTS39

Työttömyys vähenee

12.02.2017 no 42

Turun Sanomat

PTLS40

Köyhyyteen voidaan vaikuttaa

01.09.2017 no 235

Länsi-Savo

PTLU41

Hallituksen kenttäkokeet oikeansuuntaisia

08.01.2018 no 6

Länsi-Uusimaa

PTKSML42

Sosiaaliturvamme pitää uudistaa ajan tasalle

17.2.2018 no 46

Keskisuomalainen

PTFL43

Kohti työllistävää sosiaaliturvaa

27.2.2018 no 55

Forssan Lehti

PTILKKA44

Kokeillaan useampaa mallia

17.03.2018 no 74

Ilkka

PTKA45

Työttömyys on ongelma, joka ei katoa rankaisemalla

09.04.2018 no 96

Kaleva

PTTU46
Suuri tarve Suomen perustulokokeilun jatko-osalle
16.05.2018 no 39
Turkulainen

PTKSML47
Vastikkeeton perustulo vahvistaa luottamusta
16.6.2018 no 161
Keskisuomalainen

PTWL48
Perustuloarpajaiset
19.1.2017 no 12
Warkauden lehti